

Jordi Garcia Jané. **Entrevista a José Luis Coraggio** • Iosu Lizarralde i Inazio Irizar Etxeberria. **Cooperativisme i competitivitat a Europa. L'experiència de Mondragón** • Richard Bickle. **L'educació i l'adaptabilitat en l'èxit cooperatiu** • David Seaman. **Responsabilitat social corporativa i cooperativisme** • Jordi Panyella Carbonell. **Modernitat i exclusió** • Àlex Boso, Irkus Larrinaga i Mihaela Vancea. **La renda bàsica davant el repte de la immigració** • Jordi Garcia Jané. **Cooperativisme: regeneració o assimilació** • Xavier López. **Elements que configuren un grup cooperatiu** • Euclides André Mance. **Xarxes de col·laboració solidària** • Antonio Favreau i Patricio Igor. **La solidaritat, base per a una nova racionalitat econòmica** • Mariana Gil Schemel. **Cooperatives a fons perdut**

Les fotos que il·lustren aquest número 18 són de Dolors Ferré.

Consell de redacció:

Mireia Franch, Héctor Galvany, Jordi Garcia, Jordi Panyella, Josep Parcerisa, Jordi Via, Ester Vidal, Mercè Fluvià, Josep M. Gasch.

Coordinació:

Jordi Garcia - L'apòstrof, SCCL

Maquetació, traducció i revisió lingüística:

L'apòstrof, SCCL

Impressió i enquadernació:

Gramagraf, SCCL

Edita:

Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya

Redacció, publicitat i subscripcions:

Telèfon: 93 318 81 62

Carrer Premià, 15, 1r, 08014 Barcelona

federacio@cooperativest treball.coop

www.cooperativest treball.coop

Amb el suport de l'Institut per a la Promoció i la Formació Cooperatives

D.L. B - 29.642/97

Revista impresa en paper 100% reciclat

Í N D E X

Presentació 3

Entrevista

José Luis Coraggio: "És urgent que ens fem càrrec de l'economia"

Jordi Garcia Jané 7

Textos

Cooperativisme i competitivitat a Europa. L'experiència de Mondragón
Isu Lizarralde i Inazio Irizar Etxeberria . . 13

L'educació i l'adaptabilitat en l'èxit cooperatiu

Richard Bickle 25

Responsabilitat social corporativa i cooperativisme

David Seaman 43

Modernitat i exclusió

Jordi Panyella Carbonell 55

La renda bàsica davant el repte de la immigració

Àlex Boso, Irkus Larrinaga
i Mihaela Vancea 63

Pre-textos

Cooperativisme: regeneració o assimilació
Jordi Garcia Jané 79

Elements que configuren un grup cooperatiu

Xavier López 89

Xarxes de col·laboració solidària

Euclides André Mance 95

Contextos

La solidaritat, base per a una nova racionalitat econòmica
Antonio Favreau i Patricio Igor 105

Cooperatives a fons perdut.

Entrevista a Oscar Bastidas-Delgado
Mariana Gil Schemel 113

Recomanacions

Obres varies 119

Dibuixos

Ferdinand
Martí Pey 53, 87, 103

Presentació

José Luis Coraggio: “Es urgent que ens fem càrrec de l’economia”

Coraggio és un dels principals estudiosos de l’economia solidària del continent americà. En aquesta entrevista, l’economista argentí analitza la complexitat d’aquesta realitat econòmica incipient i heterogènia, que ell prefereix anomenar economia del treball, i proposa desenvolupar-la, des de dintre mateix, aprofundint els valors solidaris, multiplicant les experiències i enxarxant-les, i des de fora, amb el suport tant dels moviments socials com de les administracions.

Cooperativisme i competitivitat a Europa. L’experiència de Mondragón

Iosu Lizarralde i Inazio Irizar Etxeberria es pregunten quines estructures organitzatives necessita el cooperativisme de treball per sobreviure amb èxit dins una Unió Europea cada cop més gran i una economia global com més va més competitiva. I pensant en el cas de Mondragón Corporación Cooperativa responen que el grup necessita promoure la innovació mitjançant el foment del capital social dins de xarxes regionals integrades tant pel sector públic com pel privat.

L’educació i l’adaptabilitat en l’èxit cooperatiu

Analitzant l’auge i el declivi de les cooperatives de consum britànic al llarg de 150 anys, Richard Bickle detecta la importància del sisè principi cooperatiu -l’educació, la formació i la informació- per a l’èxit de les cooperatives. Una educació que ha de ser entesa com a aprenentatge obert i polifacètic, en què participin no sols els socis i treballadors, sinó també la població en general, desconixedora de la potencialitat del cooperativisme.

Responsabilitat social corporativa i cooperativisme

La responsabilitat social empresarial s’ha posat de moda. Més ben dit: s’ha posat de moda parlar-ne i fingir-la, perquè se segueix aplicant tan poc com sempre. El cas, però, és que la societat sembla que valora més que abans l’ètica en els negocis. Sobre aquesta premissa, David Seaman explica les activitats que duu a terme el Co-operative Group britànic per difondre el comerç just i remarca la creixent sinergia existent entre la pràctica de la responsabilitat social corporativa i els valors i principis del cooperativisme.

Modernitat i exclusió

No és que al planeta Terra siguem massa gent, és que hi ha massa gent rica que devora el planeta. Al costat oposat del vèrtex de la piràmide social, creix una franja de la humanitat que el capitalisme ja no vol ni per explotar, que és tractada simplement com a “residu”, exclosa del treball, del consum i de la política. Davant d’aquesta cruel realitat, ens explica Jordi Panyella, les empreses d’inserció intenten recuperar els residus materials de la societat opulenta al mateix temps que eviten que moltes persones caiguin en l’exclusió social.

La renda bàsica davant el repte de la immigració

A poc a poc, la proposta d'instituir una renda pagada per l'Estat a tots els ciutadans de forma individual i incondicional per fer efectiu el dret a l'existència va calant a les societats occidentals. Ara bé, qui té dret a rebre aquesta renda bàsica: només aquelles persones a qui l'Estat atorga el dret de ciutadania o bé també els immigrants? Àlex Boso, Irkus Larrinaga i Mihaela Vancea defensen l'extensió del dret a una renda bàsica a les persones immigrants, tant per raons ètiques com pels seus avantatges socials.

Cooperativisme: regeneració o assimilació

Jordi Garcia fa un diagnòstic poc amable de la situació actual del cooperativisme en general, i del català en particular, els quals considera en camí d'assimilació a l'empresa capitalista. Davant d'aquest panorama, llança algunes línies estratègiques per intentar regenerar el cooperativisme. Però, més enllà de les propostes concretes, l'objectiu principal de l'article és servir de revulsiu per obrir un debat sobre l'estat del cooperativisme a casa nostra.

Elements que configuren un grup cooperatiu

Antonio Cancelo, expresident de Mondragón Corporación Cooperativa, va mantenir una reunió de treball amb persones de diverses cooperatives catalanes que després formarien CLADE. En aquesta trobada, Cancelo va reflexionar sobre la filosofia del grup cooperatiu, que en síntesi, "ha de tenir el pes de l'elefant i l'agilitat de l'esquirol". Xavier López va recollir aquelles reflexions en el document que ara us oferim.

Xarxes de col·laboració solidària

Euclides André Mance, estudiós brasiler de l'economia solidària, ens proposa utilitzar la noció de xarxa de col·laboració solidària com a categoria analítica i de valor estratègic. Per ell, la viabilitat de l'economia postcapitalista depèn de l'organització de les empreses solidàries en xarxes que tindrien la capacitat d'expandir-se reinvertint col·lectivament els excedents generats.

La solidaritat, base per a una nova racionalitat econòmica

En aquesta entrevista, el xilè Luis Razeto defensa una economia pluralista per fer front a l'actual capitalisme en crisi, una nova economia en què les iniciatives de l'economia solidària jugarien un paper important, al costat de l'empresa mercantil i de l'Estat. Però, per a això, l'economia solidària necessita encara madurar. La clau, per Razeto, resideix a incorporar en la seva lògica el concepte de solidaritat amb prou intensitat perquè en sorgeixi una nova racionalitat econòmica.

Cooperatives a fons perdut

En el seu intent per construir un desenvolupament endogen i al servei de les majories, l'anomenada revolució bolivariana ha impulsat la formació de cooperatives. Però el remei podria ser pitjor que la malaltia, a parer d'Oscar Bastidas. Per a aquest cooperativista veneçolà, les cooperatives no es fan ni a cop de decret ni de talonari. Si amb aquest mètode Veneçuela ha assolit el rècord mundial de cre-

ació de noves cooperatives, es corre el risc que, d'aquí a poc temps, ostenti també el rècord d'extincions.

Fotos

Arribarà un dia que publicar una sèrie de fotos on apareixen dones fent diversos treballs serà només una qüestió artística o documental, i tan normal com publicar-ne una altra de només homes o d'unes i altres barrejats. Mentre aquest dia arriba -esperem- la publicació d'una col·lecció dedicada a la dona i el treball productiu, obra de Dolors Ferré, té, a més d'aquells valors, un altre: reivindicar allò elemental, la igualtat de sou, de tracte, de possibilitats i responsabilitats, entre dones i homes a la feina.

Dibuixos

La relació de la bèstia humana amb les altres bèsties és, per dir-ho fàcilment, una mica bèstia. Guaiteu, si no, la mirada que li adreça la vaca a aquest peculiar "dibuixant" que un col·lega seu, en Martí Pey, ha equipat amb escala, regle i llapis. I és que el pobre animal ja s'ho veu venir.

José Luis Coraggio: “És urgent que ens fem càrrec de l'economia”

Jordi Garcia Jané

José Luis Coraggio és un economista argentí que ha dedicat molts anys a investigar sobre economia popular urbana, desenvolupament local, economia del treball i polítiques socials. Ha estat rector de la Universidad Nacional General Sarmiento, de l'Argentina, i actualment és director acadèmic del Màster d'Economia Social, coordinador de la Red de Políticas Sociales Urbanas, així com de la Red Latinoamericana de Investigadores en Economía Social y Solidaria. Ha escrit més d'un centenar d'articles i una vintena de llibres, que dissortadament no es troben a les nostres llibreries. En destaquem *Descentralizar: barajar y dar de nuevo. La participación en juego; La gente o el capital. Desarrollo local y Economía del Trabajo; Política social y economía del trabajo. Alternativas a la política neoliberal para la ciudad; Economía popular urbana: una nueva perspectiva para el desarrollo local i Economía urbana: La perspectiva popular*. El mes de febrer, l'institut IGOP de la Universitat Autònoma de Barcelona el va convidar a Barcelona perquè participés en un seminari sobre l'Economia Social en les Polítiques Comunitàries, i nosaltres vam aprofitar per entrevistar-lo.

T'has especialitzat en una realitat que rep molts noms: economia social, economia solidària, economia del treball, sector informal... Crec que tu parles sobretot d'economia popular o d'economia popular solidària, oi?

L'ús dels termes ha evolucionat amb el temps. Jo no he utilitzat mai el terme sector informal, com han fet alguns autors europeus per referir-se a l'economia solidària. A Amèrica Llatina hi havia una certa confusió entre les designacions d'economia popular i sector informal, ja que es consideraven pràcticament com la mateixa cosa. Jo vaig escriure un document en què em referia precisament al pas del sector informal a l'economia popular¹. La tesi era que, mentre que el sector informal feia referència a aquelles activitats econòmiques que no complien la legalitat, que partien de molt poca capitalització, que utilitzaven un baix nivell tecnològic, etc., l'economia popular, en canvi, s'havia de concebre com el conjunt d'estratègies de treball pròpies de la unitat domèstica per reproduir-se, i això podia incorporar tant formes de treball informal com formal.

A més, a Amèrica Llatina s'ha fet servir molt el terme economia solidària, que és una forma d'adjectivar, de qualificar en positiu l'economia popular. Ara bé, la realitat ens mostra que l'economia popular pot ser també salvatge i competitiva: per tant, parlar d'economia solidària implica incorporar a la definició el desig polític de construir dintre de l'economia popular unes altres relacions socials des d'uns valors diferents dels hegemònics. Per tant, es tracta d'un projecte ideològic i exigeix una conversió dels agents econòmics, perquè passin de ser competitius i egoistes a

La realitat ens mostra que l'economia popular pot ser també salvatge i competitiva.

ser solidaris, cooperatius, altruistes, a pensar en la qualitat de vida i no en l'acumulació material. No és casualitat que l'economia solidària estigui molt vinculada a corrents cristians de base.

Després ens trobem també amb el concepte d'economia social, que a Amèrica Llatina s'ha fet servir sobretot per referir-se a sectors més tradicionals com les cooperatives, les mutualitats i les associacions. Però, quan es comença a parlar d'economia solidària, aquests cooperativistes de tota la vida, la majoria molt acomodats, es queixen i diuen que economia solidària són ells. Aquesta discussió encara no s'ha saldat.

Per continuar amb aquesta successió de termes, en contacte amb Europa es planteja de parlar d'economia social i solidària, és a dir, d'adjectivar-la doblement, deixant de pensar que són tan sols empreses autogestionades pels treballadors, sinó que es regeixen per altres estils i per altres lògiques.

El que jo particularment he proposat és que, potser seriem més precisos, si parléssim d'economia del treball, que adoptariem per oposició a l'economia del capital.

I com seria aquesta economia?

Mentre que l'economia del capital està centrada en la lògica de l'acumulació, l'economia del treball se centra en el treball, tant el treball associat com l'assalariat en les empreses, com en la reproducció del treball, és a dir, el treball domèstic i de cures, per tant, estariem parlant d'una economia centrada en la reproducció de la vida. En el món actual, veig anticipacions d'aquesta nova economia, però reconec que són

febles, estan molt barrejades dins el magma de l'economia popular realment existent, molt mesclades amb el sector mercantil i molt subordinades a les grans empreses capitalistes.

En la meua opinió, el programa d'una economia del treball hauria de ser el de tots els treballadors, però aquesta unitat dels treballadors és molt difícil avui dia perquè la majoria de sindicats no es fan càrrec dels treballadors del sector informal i, menys encara, dels aturats.

Resumint, és un problema de noms però també d'enfocament. A mi em sembla que, en aquests moments, no és fonamental definir exactament quin nom li hem de donar, sinó posar-nos d'acord en els conceptes.

De tota manera, abans de continuar, voldria preguntar-te per un altre terme de la mateixa família, més emprat als països anglosaxons, que és el de Tercer Sector.

No hi ha coincidències entre el Tercer Sector i l'economia social i solidària. Tercer Sector vol dir ni estat ni mercat. En canvi, l'economia solidària o del treball no planteja prescindir del mercat, sinó en tot cas reformar-lo en clau solidària. El Tercer Sector aixopluga les organitzacions sense finalitat de lucre que no són estatals però compleixen funcions públiques i que no han de competir en el mercat amb les empreses. Se suposa que són un món a part i que se les ha de subsidiar.

Com hauria de ser una societat basada en l'economia del treball?

Doncs hauria de subordinar el capital al treball i comptar amb un estat

democràtic que imposés límits al capital, perquè necessitem l'estat i necessitem el mercat, si bé diferents dels que tenim ara. Hi hauria d'haver un sector estatal democratitzat i participatiu (mitjançant els pressupostos participatius, la gestió participativa...), un sector d'empresa capitalista regulat i restringit per l'estat, amb una taxa d'acumulació

limitada considerada acceptable per la societat, i un gran sector d'economia del treball, que podrien ser grans xarxes de cooperatives, petites empreses familiars, etc., que no tindrien com a finalitat l'acumulació. Per tant, seria una economia mixta, però on l'hegemonia correspondria als treballadors.

I quina mena de mercat necessitaríem?

Les relacions de mercat haurien d'estar regulades. Caldria debatre què és un preu just, per exemple, o com regulem l'intercanvi entre el camp i la ciutat, o entre els sectors professionals i els no qualificats. Una situació ben diferent de l'actual en què el mercat està obrint una fosat cada cop més gran entre els salaris alts i els baixos, amb el suport d'un estat que desregula i flexibilitza la força de treball. Perquè, com a societat, hauríem de preguntar-nos: quina és la desigualtat social que estem disposats a admetre? Volem igualtat total, en quin grau acceptem les diferències de renda i en quins supòsits les permetem i en quins altres no?

Què pot aportar el cooperativisme a l'economia del treball?

El cooperativisme és un projecte històric d'emancipació dels treballa-

dors que encara és viu. En aquests moments, conviuen dos sectors dins el cooperativisme, un que constitueix una alternativa al capitalisme salvatge que patim actualment i que funciona amb uns valors diferents dels dominants; l'altre, que s'ha anat institucionalitzant i convertint en un conjunt d'empreses convencionals més. Malgrat això, fins i tot aquest darrer sector és preferible al sector capitalista.

Mondragon segueix sent millor que la Shell. Ara bé, també dic que lamento molt que el cooperativisme no sàpiga donar una resposta a la crisi social actual, ni convertir-se en subjecte polític

Consideres que les fàbriques recuperades al Brasil o a l'Argentina són hereves del cooperativisme?

Efectivament. En les fàbriques recuperades es dona un procés pel qual uns assalariats que estan en lluita amb el capital o amb l'Estat i als quals, de sobte, els desapareix el patró i es queden com a amos de la fàbrica. Els reptes que se'ls presenten al davant són enormes: hauran de revaloritzar els seus coneixements, hauran d'adquirir una nova identitat productiva. La lluita ideològica i cultural travessa també els col·lectius de treballadors i, per tant, les cooperatives i les fàbriques recuperades: la contradicció entre cedir responsabilitats i participar plenament, entre aspiracions individuals i solidaritat...

Quines estratègies poden ajudar a desenvolupar la nova economia?

Des del moviment mateix, es tractaria de reforçar els aspectes més solidaris del

cooperativisme i les altres realitats de l'economia del treball, així com multiplicar-ne les experiències i organitzar-se en

xarxes, com fa, per exemple, el moviment per un software lliure, que aglutina uns 50.000 programadors. Dins de l'economia solidària, caldria multiplicar experiències com les fires de comercialització d'aliments per als consumidors urbans, els grups de compra comunitaris i els grups de comercialització,

però fins ara costa molt. És molt difícil, per exemple, tramar cadenes productives, és a dir, vincular econòmicament en relacions clients-proveïdors tres o quatre empreses locals d'economia solidària; costa molt perquè el capitalisme neoliberal, amb les deslocalitzacions, ens està deixant l'estructura econòmica completament desarticulada.

La moneda social, vinculada a les xarxes d'intercanvi, ha resultat ser una altra forma molt útil per relocalitzar l'economia. Al final dels anys 90, va sorgir un moviment molt fort de troc a l'Argentina que el 2001 va aglutinar 1,5 milions de persones. En una primera etapa, en formaven part milers i milers de persones de classe mitjana que s'havien quedat sense feina; era, per tant, un sector social amb capacitat productiva i organitzativa. Després, quan la crisi s'agreuja, les xarxes de troc van començar a acollir sectors populars que només podien aportar a la xarxa la venda de béns usats. Juntament amb problemes organitzatius i de concepció de com havia de créixer la xarxa, el fet que no es desenvolupés prou la producció en el seu si va ser una de les principals raons del seu col·lapse, ja que dins s'hi van introduir productes robats, es va falsifi-

La moneda social, vinculada a les xarxes d'intercanvi, ha resultat ser una altra forma molt útil per relocalitzar l'economia.

car moneda i, com que hi havia més diners que productes per comprar, la moneda social va patir un procés inflacionari fins que la xarxa va col·lapsar. Actualment, segueix existint però més petita i funcionant sobre altres bases.

I què es pot fer des de les administracions?

Des de les administracions democràtiques, caldria construir un sector públic que oferís un sistema sanitari, una seguretat social i una educació universals i de qualitat, un estat que regulés els mercats i protegís l'economia solidària, que articulés xarxes, actors i iniciatives perquè construïssin un projecte estratègic compartit. Caldria treballar també amb els mitjans de comunicació perquè difonguessin una imatge positiva de l'economia solidària en lloc d'estigmatitzar-la com fan ara, que idealitzen la competitivitat i les empreses anomenades d'èxit.

També és necessari reformar el sistema financer perquè l'estalvi popular serveixi per reforçar l'economia solidària. Així mateix, les administracions han de registrar aquesta economia, que en part és informal; fins ara no ho ha fet per desinterès i perquè és molt costós. A més, l'economia solidària necessita centres tecnològics al seu servei.

El teu plantejament concedeix molta importància a l'esfera institucional per desenvolupar l'economia del treball.

Les realitats d'economia del treball són massa febles per créixer per si soles. En aquest sentit, necessiten el

Es tracta de reforçar els aspectes més solidaris del cooperativisme i les altres realitats de l'economia del treball, així com multiplicar-ne les experiències i organitzar-se en xarxes.

suport tant dels moviments socials com de les administracions. Quan camperols de l'MST brasiler ocupen un latifundi, arriba un moment que han de legalitzar aquesta ocupació, però sols no tenen prou força per aconseguir-ho, necessiten el suport dels altres moviments i, finalment, que l'Estat els concedeixi la propietat de la terra. No és secundari, per exemple, que el govern de Kirchner creï una secretaria de desenvolupament local i economia social, o que atorgui subsidis per crear empreses familiars i cooperatives. La situació de l'economia del treball també millora en aquells municipis on l'Ajuntament és més progressista, com passa a la ciutat argentina de Rosario.

També cal democratitzar la política per mitjà de la gestió participativa, canviar la relació entre els partits polítics i els moviments socials, i apropar els sindicats a l'economia solidària. Per exemple, el moviment sindical argentí està dividit sobre l'economia solidària. Mentre que el sindicat majoritari, la CGT, no li dona suport, la CTA (Central de Treballadors Argentins) ha incorporat la construcció de l'economia solidària en la seva estratègia. Al Brasil també: per a la CUT (Central Única de Treballadors), el socialisme consisteix a desenvolupar cooperatives de treball i, de fet, està incubant moltes cooperatives de treball.

Podríem pensar que el creixement de l'economia solidària a països com l'Argentina és fruit de les situacions de crisi que generen atur massiu i

que quan, com passa ara, l'economia capitalista va recuperant-se, baixen també les iniciatives d'economia solidària...

No és ben bé així. La crisi, la pobresa i l'atur generen egoisme i baralles entre els exclosos pels recursos escassos. Quan en una crisi industrial, es proposa a un grup de persones que s'associïn per crear una cooperativa, per treballar juntes, moltes diuen que no volen embolicar-se, que prefereixen tenir un patró... Hi ha molta gent que prefereix la seguretat i l'assistència al risc. El sistema capitalista ha colonitzat el sentit comú de la gent. Per això, no hi ha més remei que bastir la solidaritat mitjançant pràctiques que demostrin que qui és solidari viu millor, i construir-les vol temps. La resistència a associar-se i a cooperar es va vencent a poc a poc, però no tenim altra opció que aquesta; el capitalisme no tornarà a donar plena ocupació i un nivell de vida decent a la majoria d'habitants del planeta. L'explotació del capitalisme sobre el planeta està arribant als seus límits. Per tant, és urgent que ens fem càrrec de l'economia, com des de fa

temps estem intentant fer-nos càrrec de la política.

Finalment, com afecta a l'economia solidària el nou cicle polític progressista que està tenint lloc a Amèrica Llatina?

La beneficia. Els moviments indígenes estan creixent i plantegen alternatives no sols per a les seves comunitats sinó a tota la societat. Estic pensant en moviments com el zapatista, el MAS bolivià, el Pachacuti equatorià... D'altra banda, Lula, al Brasil, segueix una política neoliberal, certament, però pitjor era el govern de Cardoso; per exemple, el moviment popular va forçar Lula a crear una secretaria d'economia solidària i a posar-hi una persona de prestigi reconegut com és Singer. A Veneçuela, la línia política de Chávez és afí en molts sentits; la proposta que ha fet a Lula i a Kirchner de crear un banc llatinoamericà podria ser un pas endavant.

Notes

1: Vam publicar aquest article a nexa, 2, juliol de 1998, amb el nom "Del sector informal a l'economia popular".

Cooperativisme i competitivitat a Europa. L'experiència de Mondragón*

Iosu Lizarralde i Inazio Irizar Etxeberria

Un dels principals reptes a què s'enfronten les cooperatives avui dia és el de com ampliar i/o mantenir el seu avantatge competitiu, i com conservar la seva rellevància en una Unió Europea cada cop més gran i conduïda per una economia globalitzada. Per ser efectiva i tenir èxit, una federació cooperativa ha d'assolir sistemàticament dos objectius interrelacionats:

- a) reforçar l'autonomia dels seus afiliats mentre manté les xarxes socials, augmentar la viabilitat i millorar la capacitat per servir els seus socis, i
- b) continuar sent una empresa innovadora, competitiva i viable econòmicament.

Per tal d'assolir aquests objectius, en els darrers anys s'ha parat una atenció considerable al capital social. El capital social –que és l'únic que té elements d'organització social, com ara xarxes, normes i confiança, que faciliten la coordinació i la cooperació per obtenir benefici mutu– promou l'acció col·lectiva i la participació activa i ajuda a construir comunitats dinàmiques.

La majoria de teories sobre innovació se centren massa en l'empresa individual. Això és perquè, en l'economia capitalista, l'empresa és la principal posseïdora del coneixement productiu. El que hem intentat fer, doncs, és suggerir que aquest enfocament és limitat i restrictiu. És a dir, per tal d'entendre millor la innovació, cal que ens centrem no sols en l'empresa individual, sinó també en les diverses relacions mitjançant les quals les empreses treballen i els sistemes interactuen.

Mantenim que dintre i entre les empreses, el capital social redueix els percentatges de fracàs organitzatiu, facilita la innovació, la emprenedoria i la formació de noves empreses, i reforça les relacions amb el proveïdor, les xarxes de producció regional i l'aprenentatge entre empreses. De fet, avui dia, gaudir d'una alta confiança, de capacitat d'aprenentatge i de competència de xarxes s'associa amb un relatiu èxit social i econòmic.

Un dels grups cooperatius on queda més palès el potencial de l'acció associativa és el de Mondragón Corporación Cooperativa (MCC). MCC és el fruit d'una cooperativa industrial que van crear el 1956 cinc joves empresaris a Mondragón. Actualment, MCC té més de 70.000 empleats que treballen en 120 cooperatives diferents i 39 filials arreu del món (xifres del 31 de març de 2004).

En una Unió Europea cada vegada més gran, amb nous països que s'hi van unint que ja alberguen algunes de les filials de MCC, cal esbrinar quines són les estructures organitzatives adequades per a aquest futur i quines xarxes seran capaces de sobreviure amb èxit en el nou panorama de competitivitat de la globalització, la innovació i la tecnologia de la informació.

Evolució de l'estructura de MCC

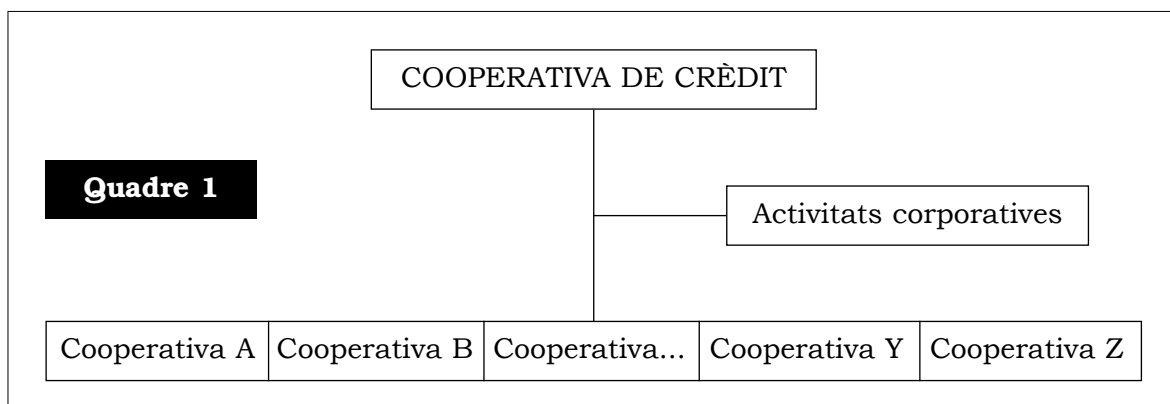
El període de creixement cooperatiu de Mondragón es pot dividir en diferents etapes de desenvolupament que van tenir lloc sense provocar inestabilitat organitzativa.

a) De 1956 a 1964

En aquesta fase, el creixement econòmic va ser important, hi havia manca de productes en el mercat, els aranzels limitaven força les importacions i tota la producció venuda donava bons marges de beneficis. Quasi totes les noves empreses industrials van tenir èxit i el triomf d'aquestes primeres societats va animar altres empresaris a muntar les seves pròpies cooperatives, que es van unir individualment mitjançant la cooperativa de crèdit Caja Laboral.

Durant aquesta primera etapa, cadascun dels dos aspectes del capital social que s'analitzen a continuació seguia una via de desenvolupament molt diferent:

El capital social redueix els percentatges de fracàs organitzatiu i facilita la innovació.

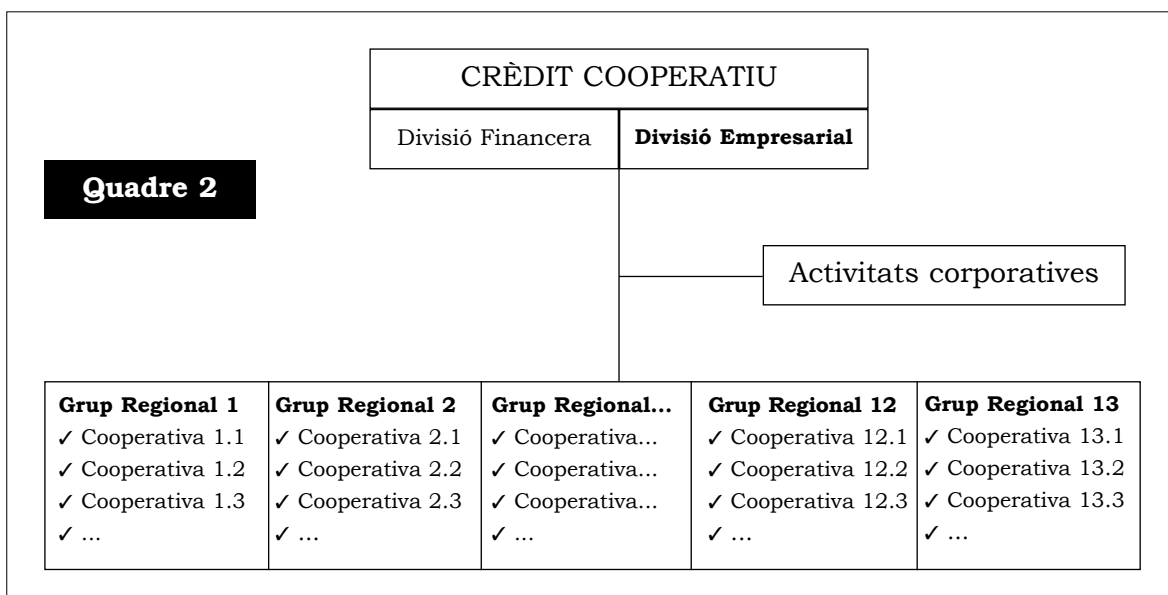
Xarxes de personal: Eren molt fortes perquè la majoria dels socis de les cooperatives vivien molt a prop, a la mateixa ciutat, i compartien els objectius socials. El personal confiava molt tant en el cap de la cooperativa, el sacerdot José María Arizmendiarieta, com en els joves emprenedors que havien creat les primeres cooperatives, i trobar nous membres o capital per invertir no era una tasca difícil.

Interacció social institucionalitzada: Van ser els únics elements de l'estructura que es van crear relacionats amb la formació. De fet, aquests van ser l'origen del moviment cooperatiu sencer, ja que es van establir abans de començar la part industrial. Durant la dictadura franquista, la llei prohibia el dret d'associació, de manera que l'única manera de fer possi-

ble la interacció entre les diferents persones implicades en el projecte va ser a través de l'Església catòlica, que els va donar suport.

b) De 1964 a 1987

Amb l'objectiu de desenvolupar sinergies, els primers grups cooperatius que es van crear van fixar la seu en la seva ubicació regional. També es van construir els campus de l'Escola d'Enginyeria Tècnica Industrial i l'Escola de Direcció i Administració d'Empreses. El 1966 es va crear Lagun Aro, la cooperativa de protecció social, i després, Ikerlan, el centre de recerca especialitzat en mecànica, així com la Divisió Empresarial de Caja Laboral. Per tant, aquesta evolució de l'estructura ens condueix a:

Les diferències inicials entre els dos aspectes del capital social van canviar:

Xarxes de personal: Tot i que la força de les xarxes es va mantenir, molts tècnics i professionals que vivien en altres regions i poblacions ja no tenien casa a les ciutats on treballaven, però anaven cada dia a Mondragón. Aquest factor va suposar la divisió entre la vida social i la vida professional. Així doncs, la vida personal ja no es compartia al carrer o als establiments de lleure i l'aproximació humana, com va assenyalar el sacerdot Arizmendiarieta, va davallar molt. Final-

ment, és interessant remarcar que les noves empreses que van sorgir a altres províncies espanyoles van fer que el nombre de socis de cooperatives de fora del País Basc augmentés fins a superar el miler de membres.

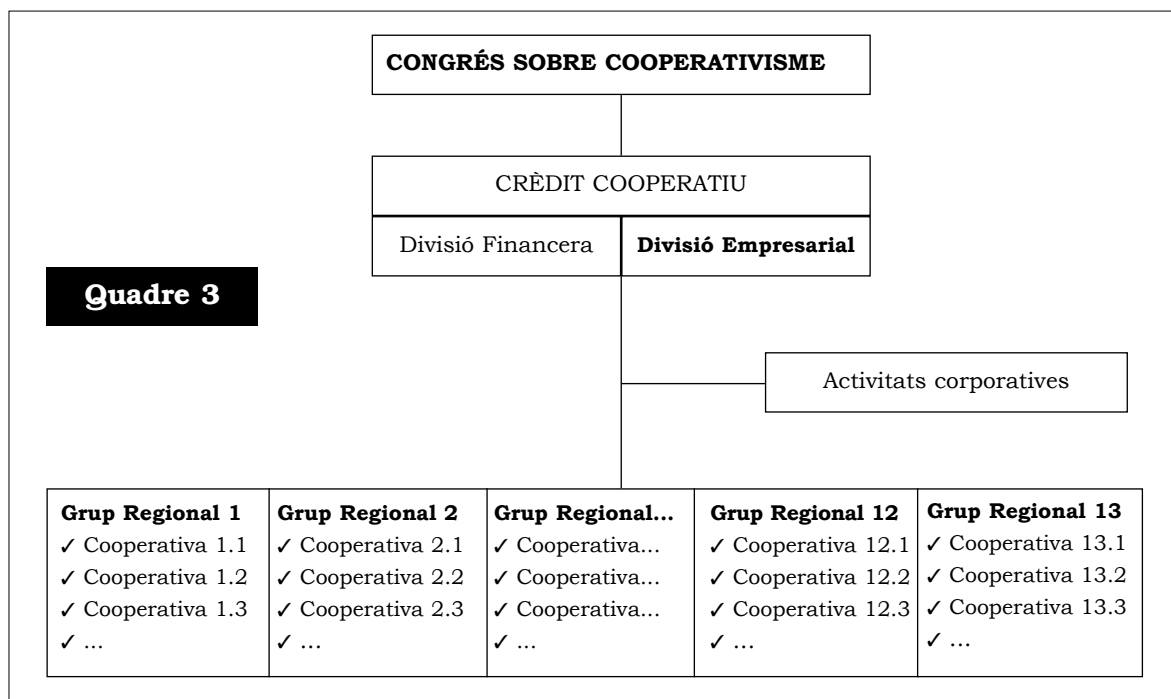
Interacció social institucionalitzada: Les activitats cooperatives van incrementar la interacció entre els professionals de les cooperatives. Hem de tenir en compte que totes aquestes empreses són cooperatives mixtes, primàries o secundàries, i que estan compostes dels socis d'ambdós (que poden ser treballadors) o altres empreses.

c) De 1987 a 1992

Com que Espanya s'havia adherit a la Unió Europea el 1986 i la competència internacional creixia, va sorgir una nova necessitat: calia designar una nova estructura que permetés que les empreses passessin de ser grups comarcals a convertir-se en agrupacions sectorials. El 1987 va tenir lloc el primer Congrés sobre el cooperativisme i aquest va ser el primer pas per constituir la Mondragón Corporación Cooperativa (MCC), que es va fundar oficialment l'any 1992, quan la Divisió Empresarial de Caja Laboral es va transformar en els Serveis Centrals de MCC. La majoria dels professionals del grup comarcal Fagor també es van passar als Serveis Centrals.

Cal crear un sistema eficient que faciliti la generació, la difusió i l'explotació econòmica del coneixement en forma d'activitats econòmiques noves o millorades.

Quadre 3

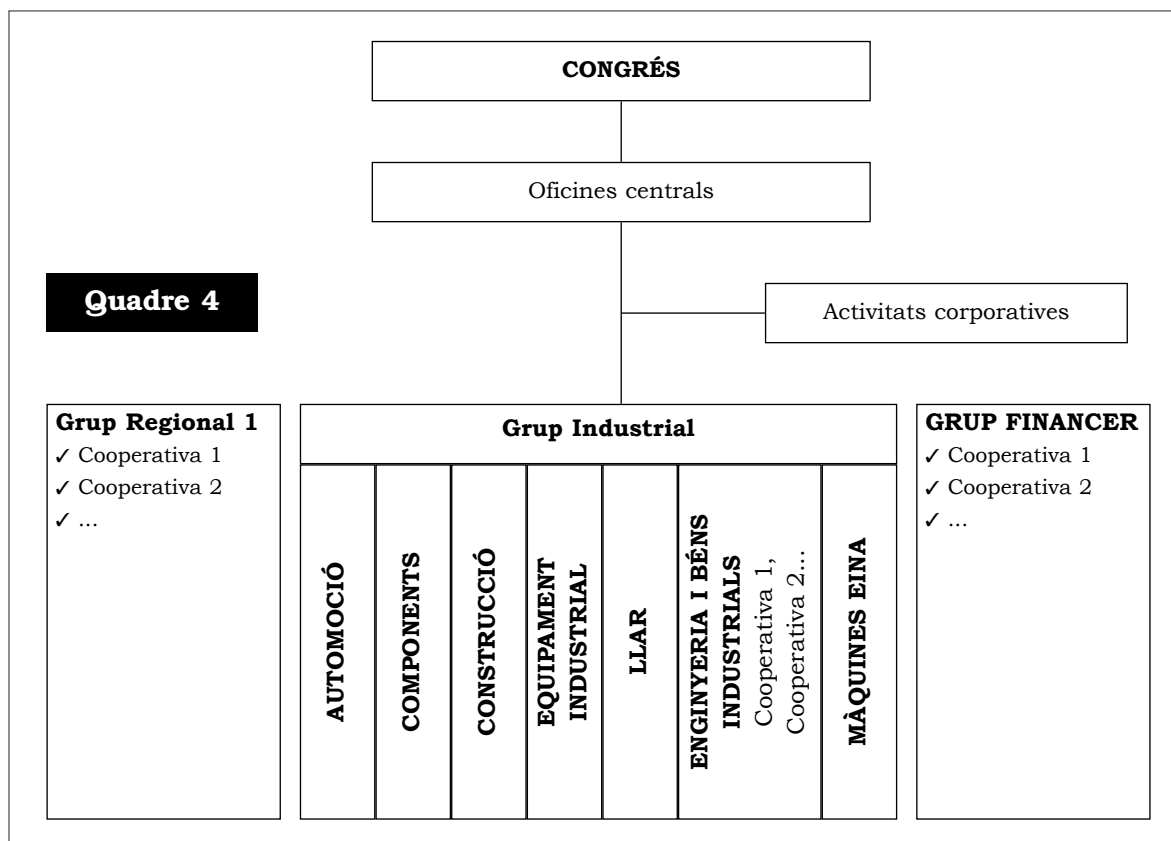
Xarxes de personal. D'una banda, la interacció entre els diferents socis dels grups va augmentar i va ser durant aquest període quan va sorgir per primer cop el sentiment de formar part d'un projecte cooperatiu comú. Per l'altre costat, alguna gent tenia por de perdre el seu sentiment de pertinença a les organitzacions comarcals. Aquestes organitzacions compartien cultures similars i tenien vincles més propers entre elles que amb les cooperatives sectorials, que es trobaven lluny geogràficament i no eren solidàries. A mesura que s'eliminaven les fronteres a Europa per permetre la lliure circulació d'importacions i exportacions, la mentalitat dels socis de les cooperatives canviava envers una perspectiva més internacionalitzada.

Interacció social institucionalitzada. La participació en els clústers sectorials del País Basc es va enfortir i es va crear el segon centre de recerca, Ideko, que es va especialitzar en màquines eina.

d) De 1992 a 2004

La nova estructura es va enfortir i, a poc a poc, es van establir fermament les funcions dels diferents agents com ara el Congrés, els Serveis Centrals, els grups (Financer, Industrial i Distribució), les divisions (Automoció, Components, Construcció, Equipament industrial, Llar, Enginyeria i Béns d'equip, i Màquines eina) i altres. També es van crear les figures del president i del vicepresident de MCC, així com les dels directors dels grups. Els Serveis Centrals elegeixen cinc directors, que s'encarreguen de les divisions, amb una plantilla total de 70 professionals.

Durant aquesta etapa l'economia globalitzada es va convertir en realitat, la qual cosa va obligar les empreses a deslocalitzar part de la seva producció a altres països (França, Alemanya, Itàlia, Polònia, Gran Bretanya, República Txeca, Turquia, Romania, Brasil, Mèxic, Xina, Índia, Tailàndia i Marroc). Aquestes aliances d'empreses les creaven sempre les cooperatives individuals: MCC simplement s'encarregava d'algunes funcions de suport financer o relacional.

Quadre 4

Xarxes de personal: Hi ha hagut un procés d'adaptació i un canvi en passar de relacionar-se amb gent de la mateixa cultura regional a relacionar-se amb altres socis de cooperatives ubicades en regions més llunyanes. La fundació de MCC el 1992 va accelerar el nivell d'integració dels grups comarcals regionals. Per exemple, les vuit cooperatives del Grup Fagor –els socis de les quals disposaven del 100% de la participació en els beneficis i en les pèrdues i gaudien dels mateixos drets legals– es van convertir en set divisions industrials i grups, amb uns percentatges en la participació en els beneficis i en les pèrdues que variaven entre el 25 i el 100%. Els nivells d'integració han augmentat, però encara, el 2004, hi ha diferències que generen percepcions diferents del plantejament cooperatiu.

D'una banda, participar en aliances d'empreses amb societats no cooperatives ha creat una diversitat en les relacions personals, tant a escala nacional com internacional. Els nivells de democràcia, participació i solidaritat dels treballadors que no són socis és diferent en cada cas, tot i que generalment estan més prop dels de l'empresa no cooperativa que de la cooperativa.

Interacció social institucionalitzada: El 1997 es va fundar la Universitat de Mondragón, juntament amb tres nous centres de recerca, i el 2001, es va formar el Pol d'Innovació Garaia, un parc tecnològic. En tots aquests casos es va mantenir el model d'una societat cooperativa mixta, amb la participació d'empreses cooperatives en les assemblees i en els consells d'administració/rectors. També és interessant assenyalar que la Universitat i els centres de recerca són cooperatives mixtes, tant les privades com les organitzacions sense ànim de lucre, que estan obertes a tots els membres de la societat sense distinció.

Pràcticament tots els estudis esmenten les xarxes com un mitjà per construir el capital social.

Promovent organismes de suport externs

La forta i duradora actitud innovadora de les cooperatives de MCC ha comportat que les seves iniciatives no solament hagin estat internes, sinó que s'hagin estès a la resta de la comunitat autònoma o a l'Estat. Com a resultat, des del 1983, MCC ha participat en la fundació i en l'enfortiment dels clústers sectorials del País Basc. Actualment hi ha 11 clústers que reuneixen més de 300 empreses.

També és destacable l'important paper que juguen les cooperatives de MCC en tots els aspectes de recerca, desenvolupament i innovació a escala regional: participen en l'Associació Basca de Centres de Recerca Tecnològica (EITE), i estan involucrades en tres parcs tecnològics regionals i en la creació del centre d'innovació Garaia esmentat anteriorment.

El capital social en les futures xarxes i estratègies

Recerques més recents en geografia econòmica i estudis regionals s'han centrat en la importància que té per a les economies regionals i locals disposar de xarxes econòmiques i socials fortes per tal d'obtenir èxit. Conceptes com ara els de districtes industrials, entorns innovadors, clústers i regions d'aprenentatge han adquirit molta rellevància en molta part d'aquesta recerca.

Des del punt de vista de desenvolupament regional, el capital social es pot considerar com la capacitat col·lectiva que tenen els actors socioeconòmics clau de la regió per formar i fer un ús efectiu de les xarxes o d'altres tipus de cooperativisme partint d'un sistema de valors compartit, amb normes i institucions basades en la confiança i la reciprocitat

que estableixen i acceleren el procés d'aprenentatge regional. En l'àmbit de la política innovadora dins d'una regió, això significa crear un sistema eficient que faciliti la generació, la difusió i l'explotació econòmica del coneixement en forma d'activitats econòmiques noves o millorades: productes, processos i serveis.

Com que el capital social és un component important dels sistemes d'innovació regional, l'objectiu de MCC hauria de ser promoure la creació o el reforç d'aquests sistemes d'innovació per tal d'incrementar la competitivitat regional.

Tenint en compte la importància del capital social per a la competitivitat regional, i les dificultats que planteja quan és massa feble, trobar maneres de fomentar-lo a escala regional s'ha convertit en una prioritat per a MCC. Les recents iniciatives polítiques consideren la cooperació regional (entre empreses i entre el sector públic i privat) com la clau fonamental per tal que l'economia regional sigui competitiva internacionalment, sobretot a causa de la manera sistemàtica en què el procés d'innovació té lloc: cooperar localment per tal d'innovar primer per competir globalment després. Per tant, com podem millorar aquest capital social que deixa fluir el coneixement i la innovació i contribueix així a crear un eficient sistema d'innovació regional que fomenta el desenvolupament econòmic?

Pràcticament tots els estudis esmenten les xarxes com un mitjà per construir el capital social. MCC ha d'intentar proporcionar un marc que faciliti la implicació directa, la col·laboració i l'acció comuna entre els actors regionals del sector públic i privat, per tal d'explotar sinergies i alliberar energies latents i creativitat, que són l'origen de la renovació econòmica a través de la qual s'identifiquen noves oportunitats empresarials.

Per contribuir a fer-ho, suggerim millorar les associacions regionals del sector públic i privat. S'hauria de promoure la participació dels representants del sector privat en el procés de presa de decisions. Això es pot dur a terme creant fòrums d'innovació regionals i grups de treball amb representants tant del sector públic com del privat. El vincle entre les cooperatives i el "coneixement base" regional hauria de ser una prioritat essencial que es pot establir desenvolupant xarxes entre universitats, parcs tecnològics i cooperatives.

En aquest sentit, el Pol d'Innovació Garaia hauria d'oferir un marc excel·lent perquè la Universitat de Mondragón i les empreses amb necessitats de recerca a curt i a llarg termini cooperessin entre elles; hauria de permetre la transferència

El vincle entre les cooperatives i el "coneixement base" regional hauria de ser una prioritat essencial.

de coneixements i desenvolupar relacions més estables entre la universitat, els centres de recerca i els departaments d'R+D de les empreses. Tot això milloraria el desenvolupament regional i permetria que les empreses cooperatives prosperessin en un entorn innovador i d'aprenentatge, cosa que alhora enfortiria la seva posició en el mercat internacional.

Per tant, és fonamental crear una xarxa sòlida i competitiva que es basi principalment en el coneixement per tal de produir innovació.

Reptes futurs

1. La futura estructura organitzativa tendirà a reduir el nombre de grups dins de les divisions industrials per tal de ser menys jeràrquica i tenir un nombre mínim de nivells entre les cooperatives individuals i les oficines centrals de MCC.

2. L'estructura corporativa sectorial hauria de proporcionar a les cooperatives individuals la majoria de les sinergies d'una empresa típica, un assumpte fonamental a l'hora de competir en el mercat global.

3. La deslocalització progressiva de producció provocarà que a) les cooperatives contractin el personal en la mateixa zona on estigui ubicada l'empresa per competir amb altres companyies internacionals, i b) les sinergies internacionals dels clústers i dels organismes fomentaran noves relacions institucionals.

4. Les cooperatives hauran de créixer en dimensió per tal d'arribar a l'escala requerida no solament pels seus directius, sinó també per la naturalesa dels mercats en què treballen.

5. Els contractes de col·laboració són una manera d'unir forces per assolir objectius comuns. Els valors cooperatius no haurien d'impedir que les cooperatives treballessin amb altres empreses, sinó al contrari, això hauria de suposar un estímul per al desenvolupament de les àrees d'interès comú.

6. A més a més, aquests organismes involucrats particularment en l'àmbit de la recerca i el desenvolupament –en concret parcs tecnològics, assessors, escoles d'enginyeria i la Universitat– no haurien de treballar sols, sinó a l'inrevés, haurien d'unir forces per crear un Grup de Coneixement que tingués com a objectiu actuar com una font permanent d'innovació dintre la Corporació.

7. La concentració d'uns altres 20 parcs tecnològics relacionats amb l'empresa a la mateixa àrea que a la de la Universitat de Mondragón, Ikerlan i un nombre de serveis d'en-

ginyeria i assessoria crearà un clúster intel·lectual que contribuirà no solament a desenvolupar les cooperatives individuals, sinó també a millorar l'entorn social local.

*Títol original: *Poden les xarxes cooperatives i les estructures de govern ser competitives en una Europa creixent? L'experiència de Mondragón*, article publicat a la revista de l'Aliança Cooperativa Internacional, *Review of International Co-operation*, vol. 98, 1/2005. Iosu Lizarralde és un estudiant de doctorat del Departament d'Administració i Finances de la Universitat de Mondragón. A/e: ilizarra@eteo.mondragon.edu. Inazio Irizar Etxeberria és doctor per la mateixa universitat. A/e: iirizar@eteo.mondragon.edu.

***Els valors
cooperatius no
haurien d'impedir
que les
cooperatives
treballessin amb
altres empreses.***

L'educació i l'adaptabilitat en l'èxit cooperatiu

Richard Bickle

Introducció

“La nostra prioritat ha de ser desenvolupar la capacitat dels nostres socis perquè gestionin la cooperativa i hi participin, més que no fer de ‘relacions públiques’ en la societat.” Sovint, hem sentit dir al personal de les cooperatives de consum britàniques aquesta frase per justificar el que, segons ells, significa l’educació cooperativa en un context modern. Tenen raó? El model que contraposa membres i entorn resulta útil? O bé potser promou un punt de vista empobridor i perillós sobre el funcionament d’una cooperativa que mina la capacitat de prestar serveis als socis, que són els beneficiaris teòrics d’aquests serveis? Aquesta actitud és un intent real de reequilibrar el poder de gestió a les cooperatives? O bé és un

exemple de *real politik* i la veritat és que aquest és l'únic treball formatiu en què la gerència vol invertir?

La promoció de l'educació ha estat una característica permanent del moviment cooperatiu, des dels Pioners de Rochdale, els quals van adoptar aquest tret com un dels seus principis, fins a l'Oxfordshire Mutuality Task Force, que va afirmar que el coneixement és un factor d'èxit a les estructures mutuais. Tanmateix, en la pràctica, aquest concepte ha estat mal definit i poc entès, i s'ha considerat, bé un principi fonamental del cooperativisme, bé una distracció costosa del negoci real.

Aquest article intenta analitzar quin ha estat el paper de l'educació en el context de la història del moviment cooperatiu britànic, de quina manera ha contribuït als èxits i als fracassos d'aquest moviment i com es pot entendre la relació existent entre l'educació i el cooperativisme. No pretenc fer cap anàlisi definitiva d'aquestes qüestions, però espero que els lectors considerin l'article com una contribució provocadora al debat sobre el futur del moviment cooperatiu, i que la meua opinió pugui ajudar-los a treure'n les seves pròpies conclusions.

Educació cooperativa i tradició autodidacta

Els antics cooperativistes formaven part d'una llarga tradició d'autoeducació (el que Jonathan Rose ha denominat autodidactisme) entre les classes obreres britàniques. La majoria eren artesans que volien combinar la dignitat i la independència que els permetien les habilitats pràctiques amb la llibertat intel·lectual d'aprendre.

Per tant, fou natural que cooperativistes com els Pioners de Rochdale, que valoraven la pròpia educació i volien aprofundir-la, establissin un fons educatiu, extret del superàvit comercial, per crear una sala de lectura i una biblioteca, i pagar també diversos cursos. Així mateix, fou normal que d'altres cooperatives establissin fons similars. A més d'aquest fons, clarament identificat com a educatiu, hi havia oportunitats d'aprenentatge informals i indirectes per als socis obtingudes per mitjà de la cooperativa.

Per exemple, pràcticament cada cooperativa disposava d'una sala que, a més d'utilitzar-se per a les reunions i altres activitats cooperatives, es podia llogar amb fins educatius més amplis. Però la forma més significativa d'educació dels socis cooperativistes (tot i que mai no s'ha identificat com a tal) derivava de la mateixa participació a l'empresa; el desco-

La majoria dels cooperativistes britànics del segle XIX eren artesans que volien combinar la dignitat i la independència que els permetien les habilitats pràctiques amb la llibertat intel·lectual d'aprendre.

briment que, treballant plegats, eren capaços d'assegurar els beneficis propis i els dels companys.

De manera semblant, altres gremis, com ara el Women's Co-operative Guild (Gremi cooperatiu de dones), oferia als membres tant classes formals com conferències, a més del tipus de desenvolupament personal que es derivava de les oportunitats que es presentaven pel fet de ser-ne soci.

Per exemple, Deborah Smith, una teixidora de Nelson (nascuda el 1858), filla de pares analfabets, escriu que arribar a ser secretària de la branca local de la cooperativa "em va canviar la vida... tenia noves idees, una visió més àmplia de la vida. Em va ensenyar a pensar per mi mateixa".

Cooperació i teoria de la complexitat

Intentar utilitzar models convencionals de gestió empresarial, que es basen en la idea que les organitzacions són entitats unificades i centralistes, per entendre el comportament del moviment cooperatiu i analitzar-ne els èxits i els fracassos és problemàtic perquè, només en un cert sentit són un conjunt únic i distintiu, ja que també es poden considerar com una "col·lecció inversemblant" de parts autònomes i independents. Aquest fet ha estat demostrat durant els darrers cinquanta anys quan s'ha estat incapaç d'aturar-ne la davallada.

Cal un marc analític més adaptat a les característiques específiques del moviment cooperatiu i m'agradaria assenyalar que això és possible si l'analitzem com un complex sistema adaptatiu utilitzant els models de la biologia evolutiva. La premissa bàsica d'aquest enfocament és que les organitzacions, els ecosistemes i la vida última a la Terra, la seva atmosfera i substància com a conjunt, són sistemes autoorganitzats en què l'ordre sorgeix del caos de resultes de la interacció dinàmica de les seves parts aparentment autònomes. Des d'aquesta perspectiva, la salut organitzativa es defineix amb els termes d'*adaptació* en el passat i d'*adequació* per adaptar-se a les circumstàncies canviants en el futur. La gestió no es considera com una activitat que hauria de controlar detalladament tot el que fa una organització, sinó més aviat de perfilar un ambient organitzatiu per mitjà d'estructures i incentius, ideat perquè funcioni entre la màxima diversitat i, per tant adaptabilitat, i el caos total.

Tots els sistemes adaptatius requereixen mecanismes de reacció que els permetin respondre als canvis en l'ambient. Penseu, per exemple, en el termòstat d'un forn o de la cale-

La gestió no s'hauria de considerar com una activitat per controlar detalladament tot el que fa una organització, sinó perquè funcioni entre la màxima diversitat i, per tant adaptabilitat, i el caos total.

facció. La qüestió és quin és el mecanisme de reacció que aporta a les organitzacions cooperatives i al moviment cooperatiu l'adaptabilitat com a conjunt.

Educació i adaptabilitat

Vull mostrar que fou la recerca de l'educació del soci o del treballador, com a finalitat per si mateixa, allò que va donar a la cooperació una capacitat adaptativa en el passat, i que la seva erosió gradual està intrínsecament lligada al període més recent de declivi. Tanmateix, per fer-ho, necessitem una anàlisi més acurada sobre la naturalesa de les activitats educatives del moviment.

Len Burch ha assenyalat que l'educació oberta i intel·lectualment alliberadora s'hauria de distingir d'altres tipus de formació que són simples mitjans amb finalitats específiques imposades als participants. Apunta que un dels criteris amb què es distingeixen fonamentalment aquestes diverses activitats és: “[Si] La provisió de fons està pensada i ideada per fomentar el potencial de la gent per tal que controli i canviï el seu entorn (social o físic) (de manera no predeterminada), o bé per canviar la gent perquè s'adapti millor a les necessitats predeterminades de l'entorn.”

Amb aquest model, la tradició autodidacta dels primers cooperativistes fou clarament alliberadora intel·lectualment, com també ho fou l'obertura de biblioteques i de sales de lectura. Les classes podien dur els estudiants cap una certa finalitat predeterminada, però els socis sempre podien, per mitjà dels comitès educatius de la cooperativa, fer aportacions al programa formatiu. Ara bé, en el cas que la major part d'activitats educatives fos finançada, o bé per fons públics (com en el cas de les biblioteques) totalment o parcialment, com en el cas de les classes formals, llavors ja era sobretot el gremi el que participava en la determinació de la formació. Rose descriu les activitats del gremi com una “associació femenina de suport cooperatiu amb una agenda feminista”. Però, malgrat això, els membres del gremi no tenien poder; rarament eren elegits per als comitès de gestió i havien de confiar en el “poder dels fons” o en l'amenaça d'un vot que bloquegés l'elecció. Cada cooperativa concreta, per contra, tenia experiències en la presa de decisions que els empoderaven personalment i alhora tendien a socialitzar-los perquè acceptessin una visió particular del que havia de ser la cooperativa. Per tant, a mesura que va anar passant el temps,

A mesura que va anar passant el temps, les cooperatives van esdevenir petites empreses d'èxit, més que part d'un moviment encaminat al canvi social.

les cooperatives van esdevenir cada cop més petites empreses d'èxit més que part d'un moviment encaminat al canvi social.

L'èxit i el fracàs cooperatius

Per a la major part dels negocis, l'èxit és la capacitat de produir beneficis i, a partir d'aquí, crear valor per als propietaris del capital. Per contra, una cooperativa busca satisfer les necessitats econòmiques, culturals i socials dels membres que la conformen. La capacitat del moviment cooperatiu, fins als anys 1950, per atraure nous membres i l'extraordinària dimensió del seu imperi apunta que tant proveïa els seus socis d'un servei valuós, com prosperava en els indicadors convencionals. De manera semblant, el seu declivi posterior es pot analitzar tant en termes de mercat (la quota de mercat ha caigut almenys d'un 25% l'any 1950 a un 5% actualment), com en el nombre de socis (bona part del capital social registrat actualment pertany a socis que fa anys que han mort).

Donald Campbell assenyala "que tots els sistemes evolutius depenen de tres elements: variació, selecció i retenció" i, en conseqüència, si la seva actuació es veu compromesa, perdran l'adaptabilitat i, gradualment, la capacitat per reproduir-se en generacions posteriors. Sembla que aquest model encaixa amb algunes interpretacions de la història del cooperativisme.

Al principi, el moviment agafà força de la *variació* tant entre diverses manifestacions de la mateixa cooperació com del fet que molts dels seus membres estaven implicats en un ventall d'altres moviments socials que anaven des del cartisme i el sindicalisme fins al cristianisme no conformista i l'anticlericalisme. A mesura que les circumstàncies polítiques van canviar, la gent simplement va dedicar la major part del seu temps a donar suport a la causa que presentés perspectives més encoratjadores (un exemple de *selecció*) i va aprofitar el gran bagatge d'experiències diferents de l'època anterior, la qual cosa va influir en el desenvolupament de cada nova causa popular (dit altrament *retenció*). D'aquesta manera, quan la Llei de reformes de 1832, juntament amb les males collites de la dècada del 1840 i el declivi comercial posterior a les guerres franceses, comprometeren l'efectivitat de la campanya pel dret a vot parlamentari i la participació en l'acció industrial, el model dels Pioners de Rochdale va aconseguir un suport ampli i incorporà les lliçons apreses de les cooperatives anteriors, que finalment fracassaren, i tenia unes regles, com ara la neutralitat política i religiosa, que per-

L'imperatiu organitzatiu de treballar de manera federal, perquè les cooperatives poguessin assolir plegades allò que cap no podria assolir per si sola, va aplegar els cooperativistes en un fòrum en què es compartien algunes idees sobre les millors pràctiques.

metia una participació molt àmplia. Semblantment, l'imperatiu organitzatiu de treballar de manera federal, perquè les cooperatives poguessin assolir plegades allò que cap no podria assolir per si sola, va aplegar els cooperativistes en un fòrum en què es compartien algunes idees sobre les millors pràctiques. Aquesta forma d'aprenentatge organitzatiu era un altre exemple de *retenció* en la feina.

Més tard, tots aquests elements foren soscavats. Peter Davies ha assenyalat que el 1862, quan es van formular els termes de la batalla posterior entre els interessos del consumidor i del productor per una supremacia ideològica (i organitzativa) en el moviment, van marcar la data d'inici de moltes de les febleses posteriors. Afirmar que aquest fet representava un trencament fonamental amb la filosofia comunitària de totes les cooperatives anteriors, incloent-hi la dels Pioners de Rochdale, i que va menar cap a uns valors essencialment individualistes en què el benefici individual dels socis va esdevenir més important que la transformació radical de la societat per al benefici col·lectiu.

Aquest fet pot explicar per què la part del moviment integrada pels socis consumidors, cantant victòria pel seu lideratge sobre els socis productors, es va decantar per augmentar l'eficiència a les botigues. Així, es va sacrificar un aspecte de la *variació* en favor de la cerca d'una agenda limitada, si funcionava; però els cooperativistes van perdre la iniciativa en altres àrees, com ara l'habitatge, l'estalvi-préstec per finançar la compra d'habitatges o la creació de ciutats jardí, malgrat la importància d'aquells temes per als mateixos socis.

La conseqüència d'una base tan estreta no es va fer evident fins a la dècada de 1950, quan el fet de no seguir el ritme de creixement dels nombrosos minoristes des del 1945 va comportar l'establiment de la Comissió Cooperativa Independent perquè proposés els mètodes que considerés més adients per assegurar el millor avantatge competitiu per al moviment. L'informe no qüestionava que el cor del negoci d'una societat cooperativa hagués de ser, per definició, la venda minorista d'aliments, ni discutia quines eren les línies de negoci que podien aportar als consumidors de la Gran Bretanya de la postguerra un benefici tangible pertanyent a una cooperativa, per exemple quina era la naturalesa de l'anomenat "avantatge cooperatiu". Els comissaris reconegueren que: "En una època en què la tendència general és anar cap a la centralització i l'aïllament, pensem que val més preservar les organitzacions locals amb arrels locals i fidelitats locals. El moviment compleix un propòsit social real en el moment en què

L'equilibri de poder entre les federacions nacionals i les grans cooperatives es va decantar a favor d'aquestes, que volien convertir-se en grans imperis.

una cooperativa es considera com una part essencial de la vida de la comunitat local, no en una organització tan distant i remota dirigida per estranys de Londres o Manchester, sinó la nostra societat, amb un nom local, fidelitats locals i membres locals.”

No obstant això, amb la recomanació d'un pla de fusió limitat (que reduïa el moviment de gairebé mil cooperatives a 200-300, més o menys de la dimensió de la cooperativa Clemsford Star actualment), sembla que es promovia la idea que, per poder competir amb els minoristes d'aliments, calia que les cooperatives fossin més grans.

La realitat era que, per molt gran que fos, cap cooperativa no podia, tota sola, competir d'aquesta manera. Tal com va afirmar Lord Graham (que fou el cervell de moltes fusions quan treballava per a la Unió de Cooperatives), “la fusió no promet res que dues societats individuals ben gestionades no puguin aconseguir”. És interessant assenyalar que l'únic període des del 1958 durant el qual el moviment va mantenir la participació en el mercat dels queviures durant una dècada fou entre el 1967 i el 1977. A aquest fet, s'hi ha de sumar un nombre d'iniciatives nacionals dirigides pels CWS, incloent-hi la introducció del logotip Coop, la ressorgida marca Coop i el programa de renovació d'imatge, el projecte del segell del retorn cooperatiu i diverses campanyes nacionals de publicitat. Tot i així, es produïren una sèrie de crisis i fusions en què els problemes preexistents tornaven a aflorar a escala més gran. L'equilibri de poder entre les federacions nacionals (en la direcció de les quals s'havien fonamentat tradicionalment les cooperatives independents) i les grans cooperatives es va decantar a favor d'aquestes, que volien convertir-se en grans imperis, en detriment de la participació local, la pròpia identitat, la democràcia i la prestació de serveis als seus socis.

La *selecció* tendia a ser l'opció menys avantatjosa per al desenvolupament (projectes de prestigi que imitaven la majoria i s'ajustaven a l'agenda), un desig creixent d'amagar qual-sevol referència a la paraula Coop en les identitats comercials i molt poca capacitat per a la *retenció*, identificant els exemples de millor pràctica i aplicant-los de manera general, o contractant les generacions successives de la mateixa família com a treballadors o com a membres actius. Molta gent que prèviament havia considerat treballar en el moviment cooperatiu trobava molt més atractives alternatives socialment útils en àmbits públics en expansió, com ara l'ensenyament i el treball social.

Un desenvolupament orientat a rivalitzar amb els principals supermercats nacionals i cadenes de botigues exigia uns nivells sense precedents d'inversió i de risc financer, mentre que els recursos per gestionar i dirigir aquests projectes disminuïen.

Les recomanacions de la Comissió van comportar conseqüències perjudicials no desitjades en matèria d'oportunitats educatives per als socis. A causa del traspàs de la responsabilitat educativa dels comitès educatius cap al departaments de formació i de personal acabats de formar, el perfil de l'educació com a tal en el moviment fou soscavat immediatament. Els gerents i els consells rectors podrien considerar la formació com una activitat perifèrica el pressupost de la qual era la diana de qualsevol retallada davant la necessitat de mantenir els pagaments dels retorns cooperatius a qualsevol cost i una gran inversió de capital. Irònicament, el fet que en moltes cooperatives que tinguessin una tradició establerta d'inversió i compromís amb l'educació del soci, i que aquesta funció fos relegada a un local separat, del local de negoci, només exacerbava aquesta falsa impressió.

Que la idea d'una cooperativa relativament local com a fi en si mateix era correcta, es pot veure, per exemple, en l'èxit continu de la Lincoln Society. Aquesta cooperativa, avui una de les més pròsperes de Gran Bretanya, ha romàs com una part essencial de la seva població local i ha jugat un paper destacat en projectes com ara la formació d'adults Lincoln and Gainsborough (LAGAT), la mutualització del club de futbol local, la fundació de la Universitat de Lincoln i Humberside i, darrerament, ajudant el sindicat d'estudiants d'aquesta universitat a registrar-se com a cooperativa de consum. La Lincoln Society es basa en la direcció d'un negoci sòlid i en la recerca d'una política duradora de desenvolupament de talent local, tant en la junta com en matèria de personal i gestió. Aquest tipus de vitalitat local explica d'alguna manera per què sembla que les fusions aportaven més debilitat que força en apartar el negoci cada cop més de les seves arrels.

El fet que calgués fer tantes fusions apunta a un fracàs sistemàtic en l'àmbit local. Això es deu a diverses causes. L'èxit previ havia desembocat en una cultura de la complaença. D'altra banda, un desenvolupament orientat a rivalitzar amb els principals supermercats nacionals i cadenes de botigues exigia uns nivells sense precedents d'inversió i de risc financer, mentre que els recursos per gestionar i dirigir aquests projectes disminuïen. El més important és que ja no hi havia cap mecanisme efectiu perquè els socis poguessin participar. De fet, la noció de soci esdevenia cada cop més il·lusòria; molt abans que els registres de participació de la cooperativa fossin omplerts amb els noms dels morts, la pèrdua de qualsevol mena d'identificació entre els membres i la cooperativa fa pensar si es podien considerar socis en sentit estricte. Ara bé,

Fer les cooperatives més competitives implicava més aviat compartir una mateixa estratègia, no pas convertir-se en una sola organització.

si aquestes van ser les raons del fracàs, també és cert que no es van buscar altres solucions i que el fet de no treballar federalment va ser l'única manera de preservar la independència organitzativa que volien les cooperatives.

Oportunitats perdudes

Seth i Randall, després d'analitzar el moviment partint de la manera en què la indústria alimentària minorista s'ha desenvolupat en conjunt en els últims anys, argumenten que “la falta de progrés en el moviment cooperatiu representa mig segle de tragèdia absoluta” i acaben conclouent que: “Van fallar i continuen fallant en l'única acció que podria haver-los fet resistir millor: unir-se en una sola empresa conjunta amb un objectiu estratègic fàcil de reconèixer.”

No obstant això, aquesta anàlisi no sols palesa una comprensió deficient de la naturalesa del problema –ja que, al nostre entendre, fer les cooperatives més competitives implicava més aviat compartir una mateixa estratègia, no pas convertir-se en una sola organització–, sinó que també ignora els èxits reals registrats en el comerç cooperatiu durant la postguerra.

La penetració de les cooperatives de consum en els sectors de les agències de viatges i de la venda de cotxes –dos àmbits en què els consumidors estan exposats a la mala informació i a l'abús– va augmentar en els últims anys. Tanmateix, fins que no es van desenvolupar el grup de compra Co-op Travel a la dècada de 1990 i una iniciativa similar en el sector del motor l'any passat, hi va haver poca coordinació nacional i escàs consens sobre l'estratègia que s'havia de seguir. No obstant això, després de la dècada de 1950 es van començar a impulsar algunes línies de treball completament noves. Les que hem esmentat anteriorment ja havien nascut abans, però no va ser fins al període que tractem que van arribar a tenir un pes important.

Com que duïen negocis en què els rivals no gaudien ni de l'escala global de les cooperatives ni de la confiança de l'opinió pública de què aquestes gaudien, les cooperatives es van beneficiar d'aquesta espècie d'“avantatge cooperatiu” que les seves avantpassades havien gaudit en el comerç alimentari. El fet que tanta gent acudís a companyies cooperatives funeràries fa pensar que la imatge de confiança que donaven les cooperatives era fonamental per a l'èxit. Això no obstant, fins que el 1992 Terry Thomas no va dirigir el camí amb la seva ara coneguda política *ètica* del Banc Cooperatiu, sem-

En termes tant econòmics com educatius, el principal problema de les cooperatives de consum a partir de 1950 fou la poca visió de futur.

blava que, dins del moviment, ningú no s'havia adonat d'aquest fet i que, certament, ningú no havia explicitat la seva dimensió cooperativa.

La qüestió que inevitablement es planteja és per què es van perdre aquestes oportunitats. Dues raons que la Comissió Independent va identificar foren que els tradicionals arguments de venda, com ara el retorn cooperatiu, importaven cada vegada menys als consumidors en comparació del preu i la inversió en establiments més ben equipats, i que contractar els joves que deixaven els estudis i ascendir-los internament ja no era una manera fiable d'assegurar-se bons gerents, ateses les millors oportunitats educatives que oferia la Llei d'educació de 1944, que permetia l'accés universal als centres de secundària i una educació de més qualitat. L'informe assenyalava que "per descomptat, són les dones les que fan la major part de la compra", tot i que no reconeixia els problemes que causava la contínua desigualtat entre les dones, principalment les responsables de la compra i simples sòcies, i els homes, que majoritàriament gaudien dels càrrecs directius i de govern. Consegüentment, els encarregats de prendre decisions van suposar que, per als socis, el retorn cooperatiu era la característica que definia una cooperativa i que, com que la possibilitat d'assumir-lo havia desaparegut, semblava que perdia força la noció d'una "diferència cooperativa" avantatjosa basada en la propietat de l'empresa per part dels consumidors.

Una estructura semblant es pot veure en matèria d'esforços educatius. Es van dur a terme algunes noves iniciatives molt interessants, com ara la del Co-operative College, que presentava un programa innovador d'educació per al consumidor. Incloïa una àmplia gamma de recursos perquè les cooperatives locals els fessin servir i també oferia professors per dirigir les trobades, els cursos de cap de setmana, etc. Ara bé, segons David Lazell (professor organitzador en el període 1959-62), el programa no va ser rebut amb el compromís i l'entusiasme que es mereixia: moltes cooperatives disposaven de recursos relativament pobres per a la formació dels membres, i els gerents, o bé pensaven que aquesta no era cosa seva, o directament consideraven que un client ben informat i actiu era una amenaça. Això no vol dir, però, que les iniciatives individuals no tinguessin èxit. Es van fer populars una sèrie de llibres anomenats *Textiles and the Consumer* i *The Law and the Consumer*, però les vendes fora del moviment van superar en gran mesura les de dins. D'una manera semblant, a escala local, poques cooperatives es van entusiasmar

Les cooperatives de consum han començat a redescobrir el valor de fomentar la identitat cooperativa, que servirà per determinar la política, i el de cooperar activament les unes amb les altres sobre una base federal.

amb la idea i disposaven dels fons de formació per finançar-la (incloent-hi Royal Arsenal, South Suburban, Leicester i Derby), i les innovacions d'èxit (com ara la de la Leicester Society, que va idear una oficina d'orientació per al consumidor situada dins de l'establiment; o la de South Suburban, que va dedicar uns quants vespres a explicar les diferents maneres de tallar la carn i d'usar-la) no es van repetir enlloc més.

En termes tant econòmics com educatius, el principal problema de les cooperatives de consum a partir de 1950 fou la poca visió de futur. Això pot ser degut al fet que els qui prenen decisions s'havien socialitzat en una organització que cada vegada més es basava en l'alimentació minorista. En paraules de John Henry Clippinger, la cooperativa de consum compartia els problemes de moltes organitzacions que “estan tan vinculades al passat que són incapaces de veure el futur”. Atesa aquesta situació, el declivi era inevitable.

La Comissió Cooperativa de 2001

L'informe de la Comissió Cooperativa de 2001 considera que avui el cooperativisme de consum britànic es troba en una situació intrínsecament més favorable amb vista al futur que als anys 1950, encara que el volum de vendes representi una petita fracció del que era. Abunden els exemples de com el sector en conjunt, per primera vegada en 140 anys, mira de trobar la manera de treballar tots plegats. Les cooperatives de consum han començat a redescobrir el valor de fomentar la identitat cooperativa, que servirà per determinar la política, i el de cooperar activament les unes amb les altres sobre una base federal. Després d'haver estat testimoni durant 50 anys del debat polaritzat sobre la propietat pública contra la propietat privada, l'opinió pública es mostra actualment més disposada a acceptar les idees de mutualitat que en els anys de la immediata postguerra, època en què les solucions estatals semblaven la millor opció per resoldre els problemes de les classes populars.

Per comprendre el moviment com un complex sistema adaptatiu, es pot observar l'entusiasme amb què l'informe ha il·lustrat el concepte de *cercle virtuós* (que consisteix en *objectius socials*, *avantatge competitiu* i *èxit econòmic*) presentant-lo com un punt definitiu de ruptura amb les confusions del passat sobre el “què” i el “com” de l'èxit del comerç cooperatiu. Tanmateix, aquest suport tan ampli de què gaudeix el concepte també pot fer-nos preguntar si tots els defensors del

L'opinió pública es mostra actualment més disposada a acceptar les idees de mutualitat que en els anys de la immediata postguerra, època en què les solucions estatals semblaven la millor opció per resoldre els problemes de les classes populars.

nou model hi troben en realitat les mateixes qualitats i hi atribueixen el mateix significat.

Al meu parer, el concepte de *cercle virtuós* es pot fer servir per justificar un mite perillós (que s'hauria de qüestionar) i està massa obert a interpretacions incompatibles amb el significat que li volem atribuir. La seva principal debilitat rau en el fet que popularitza el concepte vague i poc comprès d'*objectius socials* i que dóna la impressió que aquests se separen de la noció abstracta d'*èxit econòmic*. Les conclusions que se n'extreuen depenen molt d'on comença el cercle: comença amb els objectius socials que ens porten a un avantatge competitiu, o amb l'èxit econòmic abans de tenir en compte els objectius socials?

Massa sovint se senten les veus dels gerents que afirmen que la seva primera responsabilitat és obtenir beneficis i que els valors cooperatius només han d'aparèixer a l'hora de determinar la manera de gastar-los. El fet que, amagat darrere dels *objectius socials*, aquest invent insubstancial creat per fer-nos sentir bé, hi hagi coses com "l'avantatge del soci", "l'ètica de l'empresa", "la campanya per al consumidor" i la "participació democràtica", il·lustra el meu punt de vista. Aquestes són les característiques que defineixen una cooperativa. No hi pot haver una empresa cooperativa sense aquests trets; però, en canvi, sia deliberadament o no, a l'hora de la veritat són marginats.

La solució òbvia seria fer servir un triangle en lloc d'un cercle; aquesta alternativa no seria ambigua i, si els *objectius socials* s'anomenessin *necessitats i aspiracions dels socis*, encara millor.

Malgrat això, la debilitat més gran de l'informe, irònicament, és la seva falta de capacitat per dilucidar alguna explicació clara sobre la naturalesa de l'*avantatge cooperatiu*. La secció anomenada "El caràcter distintiu de les cooperatives" inclou boniques paraules com ara "clara organització ... [amb] ... objectius socials", però segueix dient que "en els mercats en què actuen les cooperatives cal seguir el ritme de capitalització del sector privat". Malauradament, aquest fragment reflecteix com la Comissió, igual que el 1958, torna a entendre malament la naturalesa del problema, i enceta de nou una llarga discussió sobre com homologar la pròpia gestió a la de les empreses convencionals més que sobre la manera de desenvolupar, com a cooperativa, una posició clara en el mercat que els rivals no puguin ocupar. Evidentment les cooperatives han de ser viables, però no han sabut rendibilitzar els beneficis tangibles que comporta la seva identitat.

Massa sovint se senten les veus dels gerents que afirmen que la seva primera responsabilitat és obtenir beneficis i que els valors cooperatius només han d'aparèixer a l'hora de decidir la manera de gastar-los.

Adonar-se del potencial

Si la major part de la història cooperativa ja es mou en la direcció “correcta” pel que fa a proporcionar les eines necessàries perquè el moviment comenci a adonar-se del seu potencial com a força econòmica, social i política, per què ens han de preocupar aquestes equivocacions aparegudes en el treball de la Comissió? Jo crec que hi tenim motius.

El potencial que tenen les solucions cooperatives per oferir els béns i els serveis que ni el sector públic ni el privat no són capaços de proporcionar satisfactòriament és enorme: atenció social, habitatge, successió del negoci familiar, etc. Ara bé, aquest potencial només s'aprofitarà si la capacitat del moviment per dur-lo a terme creix de manera considerable. Això requerirà centrar-se clarament en el seu objectiu fonamental: satisfer les necessitats reals de la gent real, dels seus membres, i atreure'ls com a participants actius més que com a clients passius o empleats. Però això tan sols es durà a terme si millora la capacitat de les cooperatives per contractar i retenir el millor personal i la millor gestió, i si totes les societats treballen juntes activament per fer-ho realitat.

Les cooperatives de consum són essencialment organitzacions locals que poden tenir un punt de vista holístic sobre les aspiracions i les necessitats que comparteixen els seus socis. Per grans que siguin en termes legals o organitzatius, si volen tenir èxit, s'han de basar i d'implicar en l'enfortiment de les comunitats locals i en la seva capacitat de prendre part de les accions col·lectives. En aquest sentit, un dels avantatges de les estructures cooperatives és que assegurin que els beneficis generats localment es queden en l'economia local. Ara bé, això també passa en molts altres empreses locals. Si les cooperatives volen ser negocis arrelats a la comunitat, socialment responsables i ecològicament sostenibles, han d'establir relacions de col·laboració amb altres empreses similars. Un exemple seria el conjunt d'avantatges per als socis (descomptes inclosos) que Plymouth i la South West Society ofereixen als membres d'altres empreses locals, o la incorporació deliberada d'oficines d'altres petits negocis dins dels magatzems de les cooperatives. D'una manera similar, per tal de promoure una cultura més àmplia de responsabilitat social i participació, les cooperatives han de considerar la possibilitat d'associar-se comercialment amb altres companyies amb què comparteixin el compromís per aquesta responsabilitat social. Per exemple, ja s'han establert vincles amb negocis com el de Traidcraft per al comerç just del vi.

Per grans que siguin en termes legals o organitzatius, les cooperatives de consum, si volen tenir èxit, s'han de basar i d'implicar en l'enfortiment de les comunitats locals i en la seva capacitat de prendre part de les accions col·lectives.

En la pràctica, com es pot dur a terme tot això? En primer lloc, cal identificar les millors pràctiques, no només en matèria de projectes nous o assumptes relatius als socis, sinó també en qüestions empresarials bàsiques com ara la formació dels empleats o el model de botiga. A més, cal posar a l'abast de tothom les conclusions que se n'extreguin. Per exemple, per què les cooperatives no disposen d'estadístiques que els permetin comparar el rendiment del seu model de botiga amb el de les botigues millors? Quins són els pros i els contres de les diverses propostes d'avantatges per als socis que persegueixen les diferents cooperatives de consum?

Potser la Unió de Cooperatives hauria d'exercir el seu rol per tal que les cooperatives es responsabilitzessin de les anomalies identificades pels consumidors normals. Per exemple, s'haurien de denunciar fets com que es pugui pagar el viatge a productors de plàtans que viuen a 10.000 km per promoure el comerç just durant quinze dies, però en canvi no es pugui donar l'oportunitat als socis de reunir-se amb els pagesos locals; o que el Banc Cooperatiu estigui encantat de facilitar tots els seus serveis als magatzems del Co-operative Group, però no ofereixi el mateix als magatzems que són propietat de cooperatives independents; o que les bosses reciclables de les cooperatives només es puguin trobar en algunes botigues del Co-operative Group i no a totes.

Per poder adoptar les “millors pràctiques”, així com per assegurar-se que la informació es recopila i es comparteix, cal algun fòrum a través del qual els cooperativistes puguin reunir-se i intercanviar idees. Aquests fòrums ja existeixen sota la forma de Regional Co-operative Councils (RRC) i tenen l'avantatge afegit de ser capaços de facilitar la col·laboració activa a escala local. Una de les innovacions més estimulants han estat els plans preparats per alguns RCC per al futur desenvolupament estratègic del sector cooperatiu en la seva zona i que es podrien repetir a totes les regions en un futur. El seu paper podria ampliar-se a pre-seleccionar i aprovar ajudes locals de la Co-operative Foundation, d'aquesta manera donaria a les cooperatives un al·licient per participar en els seus RCC.

En matèria d'indicadors clau de rendiment, ha d'haver-hi algun mètode per fer un balanç social i avaluar quant de “valor” afegeixen les cooperatives als seus membres satisfent les seves necessitats d'una manera que ni el sector públic ni el privat no podrien fer-ho. Amb aquesta finalitat, els membres locals i els RCC haurien de desenvolupar els seus propis indicadors i tot seguit avaluar en quin grau els han complert.

Un dels avantatges de les estructures cooperatives és que asseguren que els beneficis generats localment es queden en l'economia local, però això també passa en moltes altres empreses locals.

En tot moment s'ha de vigilar perquè no faci l'efecte que l'ús d'indicadors clau de rendiment implica que les coses que no es poden quantificar no són importants. A més, els indicadors s'han de canviar de tant en tant per evitar que, sense voler, s'imposin incentius perversos sobre les activitats del moviment com a conjunt.

El valor de l'aprenentatge, dut a terme com una finalitat en si mateixa que no pretén conduir els participants cap a una sèrie predeterminada de conclusions, va ser fonamental per al creixement i la vitalitat a l'inici del moviment cooperatiu. S'han de trobar noves maneres d'oferir aquest tipus d'aprenentatge a la generació actual de treballadors i socis. Un model és el dels grups de socis locals autònoms que ja funcionen en alguns llocs. Un altre podria ser oferir als empleats oportunitats per formar-se i aprendre pel propi compte en una àmplia sèrie de temes i destreses que no únicament tinguin a veure amb les seves feines particulars.

Encara que la Comissió considera necessari que les cooperatives reclutin la gerència fora d'elles mateixes, és prioritari retenir, formar i promocionar els socis. Amb aquesta finalitat, hi ha dues oportunitats que s'han d'aprofitar. En primer lloc, cal contractar joves compromesos socialment que entren al mercat laboral sense saber què és una cooperativa. Les cooperatives han de treballar amb altres organitzacions (certament amb altres formes de cooperativa, però també possiblement amb el sector de voluntariat) per atreure tant els joves amb estudis superiors com els qui no van deixar els estudis. També fóra possible fer un ús més imaginatiu de les oportunitats formatives del mateix lloc de treball. En segon lloc, la gran quantitat de joves capacitats que no segueixen estudiant i treballen a temps parcial per a les cooperatives ha de tenir accés a unes oportunitats educatives més àmplies que no es redueixin simplement a una formació basada en les seves tasques. Si la gerència està capacitada i promou l'educació dels treballadors i, posteriorment, els converteix en socis, les cooperatives encara se les considerarà útils, especialment si s'erigeixen com a "formadores d'opinió" dins de la comunitat.

El més important de tot, però, és prioritzar l'educació pública. Ja no és possible pressuposar que la població en general té algun nivell de coneixement cooperatiu. Sense un coneixement bàsic del cooperativisme, la gent del carrer no tindrà l'oportunitat de triar solucions cooperatives per satisfer les seves necessitats individuals i col·lectives. Per tant, la Co-operative Foundation necessita difondre el treball fet per les cooperatives, juntament amb les escoles i les institucions,

Hi ha d'haver algun mètode per fer un balanç social i avaluar quant de "valor" afegixen les cooperatives als seus membres satisfent les seves necessitats d'una manera que ni el sector públic ni el privat no podrien fer-ho.

per tal d'assegurar-se que aquest coneixement i aquesta sèrie de destreses estan disponibles per a tothom. L'ideal fóra que ja es disposés d'experiència de crear clubs de joves, sindicats d'estudiants o botigues de llepolies, per exemple, seguint criteris cooperatius, recolzada en una estratègia educativa desenvolupada per cada RCC de cada regió per evitar la situació en què la provisió de recursos per al treball escolar sigui molt irregular en algunes regions i inexistent en d'altres. Si el moviment promou seriosament l'ús de mètodes d'aprenentatge cooperatius i divulga tot allò que les cooperatives poden oferir actualment a la gent jove en formació, li serà més fàcil trobar la pròxima generació de cooperativistes i veurà com el cooperativisme incrementarà la seva contribució a la vida social i econòmica de la comunitat.

Sense un coneixement bàsic del cooperativisme, la gent del carrer no podrà triar solucions cooperatives per satisfer les seves necessitats individuals i col·lectives.

Conclusions

El moviment cooperatiu es pot veure com un complex sistema adaptatiu que depèn de la interacció dinàmica entre les seves parts autònomes per mantenir la seva capacitat d'adaptar-se a les circumstàncies canviants. La tradició autodidacta dels seus fundadors, el fet que la mateixa participació fos una experiència educativa i la capacitat per a l'aprenentatge organitzatiu, aconseguit mitjançant la federació, van proporcionar el mecanisme de reacció mitjançant el qual es va obtenir aquesta adaptabilitat durant el seu període més dinàmic.

Vers la dècada de 1950, el moviment es va quedar estancat en l'estret nínxol de l'alimentació minorista. Els qui prenen les decisions van perdre de vista l'horitzó que els hauria permès revisar les seves pròpies idees sobre la finalitat del cooperativisme. En conseqüència, les cooperatives de consum britàniques van fracassar a l'hora d'adaptar-se a les necessitats dels clients de la cultura de masses consumista que va aparèixer a partir del 1950 i, per tant, van patir 50 anys de declivi.

Els darrers anys, les cooperatives de consum han començat a reconèixer el valor de reafirmar la seva identitat, mentre que les antigues desavinences amb altres formes de cooperativisme van cicatritzar. Finalment, s'ha reconegut la conveniència de treballar junts sota una base federal i col·laborant amb altres branques del cooperativisme. De més, ha sorgit un interès renovat, tant per part dels polítics com de l'opinió pública, per les solucions participatives capaces de satisfer les necessitats i les aspiracions socials que el coope-

rativisme ofereix. No obstant això, encara falta adoptar moltes de les millors pràctiques cooperatives i encara no s'ha tractat estratègicament la qüestió de com s'aplicaran.

La Comissió Cooperativa de 2001 suggereix que la seva missió hauria de ser “desafiar les empreses convencionals del Regne Unit mitjançant la construcció d'una família de negocis exitosos que ofereixi un clar avantatge cooperatiu”. Però igual com ens demanen desafiar l'empresa “convencional”, també convindria qüestionar el que ells anomenen el model “convencional” de maximitzar els beneficis a curt termini de les cooperatives, o les pràctiques reals d'aquestes empreses. Sigui com sigui, si el cooperativisme de consum vol assolir el seu ple potencial i complir aquests tres reptes, haurà de prioritzar l'educació dels seus empleats, dels seus socis i de l'opinió pública en general a les comunitats locals, anant més enllà del que es considera normalment com a *màrqueting, relacions públiques* o *formació*.

Si el cooperativisme de consum vol assolir el seu ple potencial i complir els seus reptes, haurà de prioritzar l'educació dels seus empleats, dels seus socis i de l'opinió pública en general.

Publicat per The Society for Co-operative Studies (www.co-opstudies.org). Richard Bickle és un investigador independent de la Gran Bretanya. És membre de la Society Education Committee, president de la cooperativa local Voluntary Co-operative Party, i forma part activa en la comunitat com a director del comerç subsidiari del centre local d'educació ambiental.

Responsabilitat social corporativa i cooperativisme

David Seaman

“No hi ha res de nou sota del sol”
(Eclesiastès 1:9)

Introducció

Aquest article breu, basat en la presentació que es va fer dels Estudis Cooperatius al Congrés de l'ACI del Nou Mil·lenni, tracta sobre l'aparició de la responsabilitat social corporativa, un tema clau que s'ha posat de moda en el món empresarial. En aquest text es presenta la creixent sinergia que hi ha entre els temes de responsabilitat social corporativa i els valors i principis del cooperativisme. Per il·lustrar aquest fet, s'expliquen les activitats que du a terme el Grup Cooperatiu (Co-operative Group) en relació amb els productes del comerç just.

L'ètica en els negocis

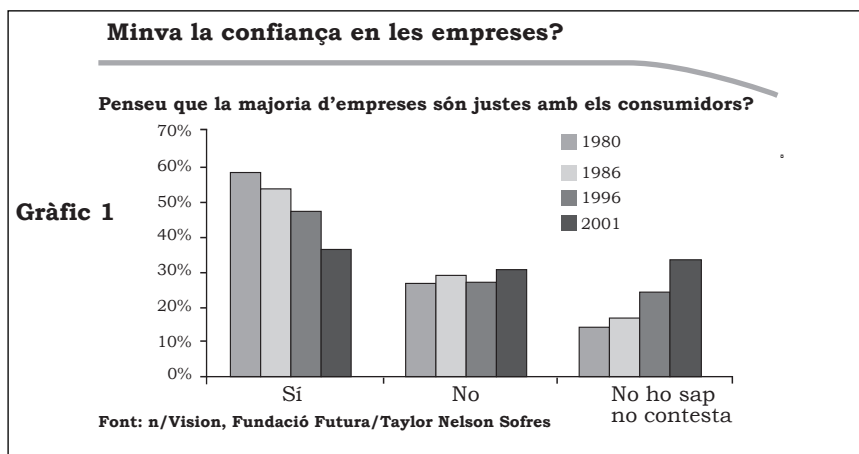
El concepte de l'ètica en els negocis no és nou; ja se'n parlava als negocis propietat dels quàquers, com ara Cadbury's i Rowntree, i al treball de Robert Owen a Lanarkshire.

De fet, els pioners de Rochdale ja seguien una posició ètica molt ferma al seu magatzem de Toad Lane quan oferien els "queviures més purs" en un temps en què el menjar adulterat era l'habitual.

Minva la confiança en les empreses

Vivim en una època en què la crítica a les empreses està de moda. Han sorgit tota una sèrie de llibres, començant per *No logo: el poder de les marques*, de Naomi Klein, i incloent-hi també *The Silent Takeover*, de Noreena Hertz, i *Captive State: The Corporate Takeover of Britain*, de George Monbiot, que ataquen el comportament de les empreses actuals.

Prova d'això són els resultats que ha obtingut la Fundació Futura, que ha comprovat com es va perdre la confiança en les empreses durant el període de 1980 a 2001. Com es pot veure al **Gràfic 1**, el percentatge de gent que creu que la majoria d'empreses són justes amb els consumidors ha baixat per sota del 40%.

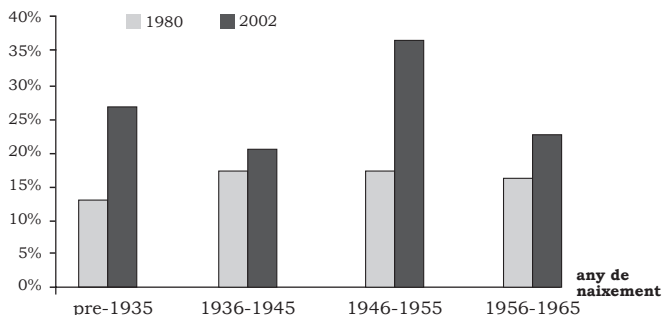
En concret, i tal com es veu al **Gràfic 2**, és la generació del *baby boom* la que es mostra especialment cínica a l'hora de considerar si les empreses són justes amb el consumidor.

El cinisme en augment

% de gent que opina que la majoria d'empreses del Regne Unit no són justes amb el consumidor, per data de naixement

Si us plau, indiqueu en quin grau esteu d'acord o en desacord amb l'afirmació següent: "la majoria d'empreses del país són justes amb el consumidor".

Gràfic 2

Font: "Changing Lives", nVision/Taylor Nelson Sofres
Estudi realitzat entre 1.000-2.000 adults de més de 16 anys, Regne Unit

© the future foundation

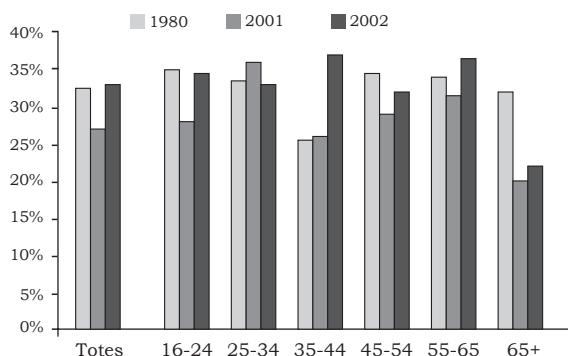
Els consumidors també estan disposats a emprendre accions directes contra les empreses multinacionals si aquestes actuen fraudulentament. El **Gràfic 3** mostra com aproximadament un terç dels consumidors estarien disposats a treure a la llum els draps bruts de les companyies. Entre el 50% i el 60% estarien disposats a boicotejar els productes de les empreses que actuïn fraudulentament (consulteu el **Gràfic 4**.)

Actituds envers les empreses que actuen fraudulentament

Proporció de gent que considera que emprendria accions contra una empresa multinacional que hagués actuat fraudulentament, per edats

Si us plau, indiqueu en quin grau esteu d'acord o en desacord amb l'afirmació següent: "Prendria accions contra una empresa multinacional que hagués actuat fraudulentament".

Gràfic 3

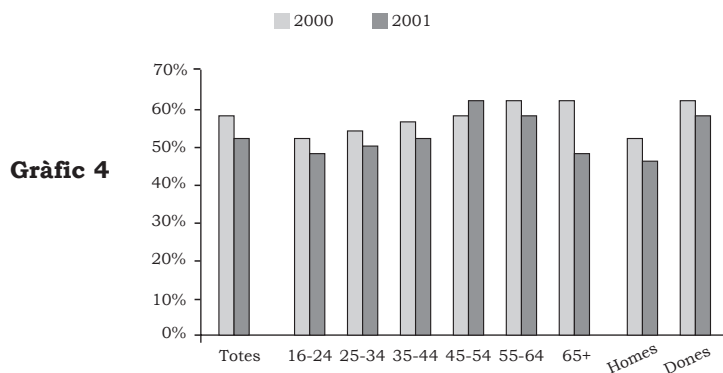
Font: "Changing Lives", nVision
Estudi realitzat a 1.000 adults de més de 16 anys, Regne Unit

© the future foundation

Actituds envers les empreses que actuen fraudulentament

Proporció de gent que considera o està totalment convençuda que no compraria els productes d'una empresa multinacional que hagués actuat fraudulentament, per edats i sexe

Si us plau, digueu en quin grau esteu d'acord o en desacord amb l'afirmació següent: "No compraria els productes d'una gran empresa multinacional que hagués actuat fraudulentament".

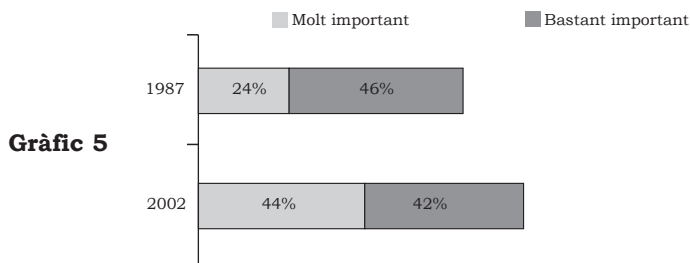
Font: "Changing Lives", nVision
Estudi realitzat a 1.000 adults de
més de 16 anys, Regne Unit

© the future foundation

El nombre de consumidors que creu que, a l'hora de decidir si compra un producte o un servei, és bastant o molt important que l'empresa en particular mostri un grau alt de responsabilitat social ha pujat del 70% al 82%. Destaca especialment l'augment en el nombre de persones que ho considera molt important, que ha pujat del 24% al 44% (consulteu el **Gràfic 5**).

Impacte de la venda

A l'hora de decidir si compreu un producte o un servei a una empresa concreta, com d'important és que mostri un grau alt de responsabilitat social?

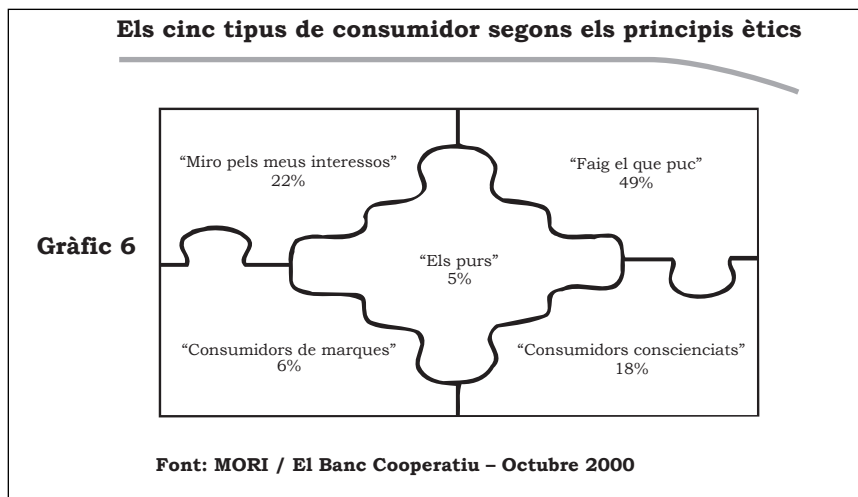

Estudi realitzat a 976 adults de més
de 16 anys. Juliol-agost 2002

Font: MORI

Tipologies de consumidor segons els principis ètics

El Banc Cooperatiu ha treballat juntament amb l'agència d'investigació del mercat de MORI per classificar els consumidors en cinc grups diferents segons els seus principis ètics (consulteu el **Gràfic 6**).

El segment més gran (el 49% del total) és el del grup "Faig el que puc". La gent que constitueix aquest grup té preocupacions ètiques, però no les defensa amb fermesa. Són els més actius a l'hora de reciclar els residus domèstics però, d'altra banda, el seu altruisme és limitat. És poc probable que es basin en la reputació d'una empresa en matèria de responsabilitat social per comprar-li o no els productes, però busquen productes reciclables i, en un grau menor, articles no modificats genèticament. MORI els descriu com semidis-tants, tenint en compte les cases en què viuen i les actituds que manifesten.

El segon grup més nombrós és dels "Miro pels meus interessos" (22%). Aquestes persones són les que menys es preocupen per les causes socials, ètiques o ambientals. Creuen que no poden fer res per canviar la situació i no es consideren consumidors ètics.

El tercer grup més gran, que representa el 18% dels enquestats, és el dels 'Consumidors conscienciats', que abraça un tipus de gent amb més poder adquisitiu. Els que conformen aquest grup estan més disposats que els esmen-tats anteriorment a preocupar-se per temes ètics, especialment per la manera que tingui l'empresa de tractar els treballadors i per l'impacte que pugui provocar aquesta en el medi

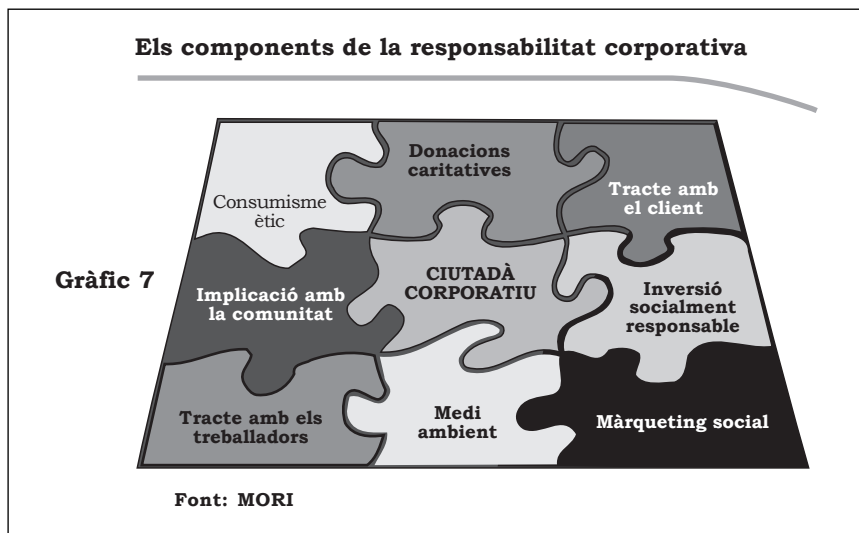
ambient. Com que estan interessats en el comportament de les empreses, es basen en la seva reputació per comprar-los els productes o no.

En la punta del consumisme ètic trobem “Els purs”, que conformen el grup més compromès èticament. Els seus integrants són membres de campanyes de conscienciació, són persones que compren i boicotegen per raons ètiques i que parlen d’aquestes qüestions amb els amics.

Els “Consumidors de marques”, en canvi, es deixen arrossegat pel nom d’una marca determinada i dediquen poc de temps als assumptes ètics.

Els components de la responsabilitat social corporativa

La responsabilitat social corporativa és un terme molt ampli que comprèn diferents àmbits. Inclou el foment del consum ètic, les donacions caritatives i ONG, el tracte amb el client, la implicació amb la comunitat, la relació amb els treballadors, la inversió socialment responsable i el màrqueting social. Tots aquests components poden unir-se per crear el ciutadà corporatiu. El trencaclosques que es mostra al **Gràfic 7** il·lustra la gran quantitat d’aspectes que conformen la responsabilitat social corporativa.

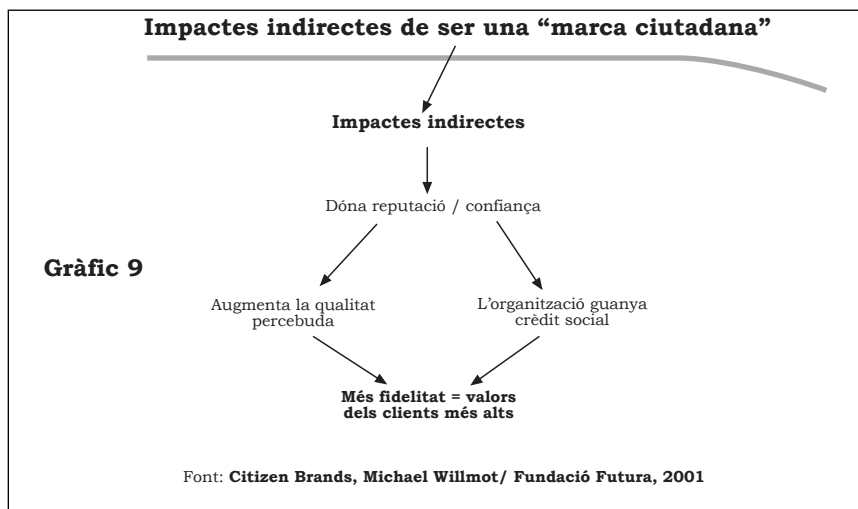
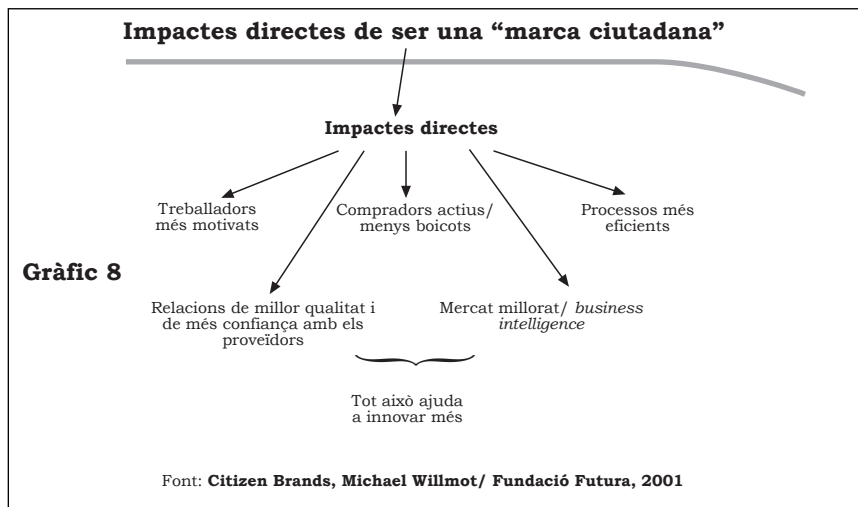

La noció de “marca ciutadana”

En un llibre excel·lent, Michael Willmot, de la Fundació Futura, introdueix el concepte de “marca ciutadana” com una

alternativa i, possiblement, com un terme més atractiu que el de responsabilitat social corporativa. En el seu llibre, anomenat *Citizen Brands*, afirma que ser una “marca ciutadana” implica “posar la societat al cor del teu negoci”.

Això comporta impactes tant directes com indirectes. Aquests es mostren esquemàticament als **gràfics 8 i 9**.

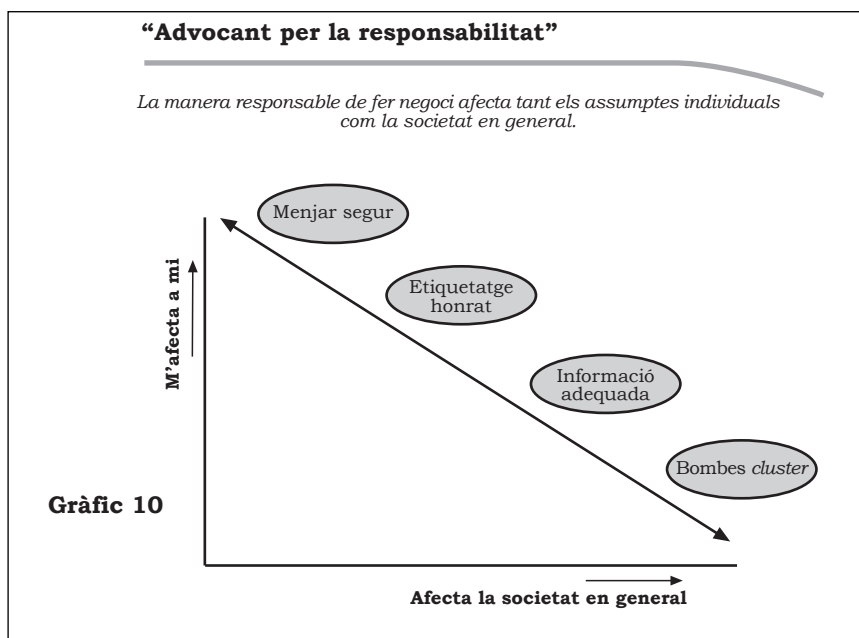

El Grup Cooperatiu com un ciutadà corporatiu

El Grup Cooperatiu (Co-operative Group) és la cooperativa de consum més gran del món. Al Regne Unit, té més de 70.000 treballadors empleats i disposa de més de 3.000

punts de venda fixos, així com punts en línia. El 2002, les seves vendes van superar els 7.700 milions de lliures. El Grup Cooperatiu ha emprès una sèrie d'iniciatives específiques per demostrar els seus valors cooperatius advocant per una manera responsable de fer negoci.

Aquesta manera responsable de fer empresa abasta des dels assumptes concrets que afecten un individu i la seva família fins a qüestions d'importància internacional, com ara donar suport a la campanya contra el desplegament de bombes *cluster*. El **Gràfic 10** ho il·lustra.

El Grup Cooperatiu i el comerç just

El Grup Cooperatiu té com a missió convertir-se en la cooperativa de consum de més èxit arreu del món. Els valors i els principis rectors del cooperativisme estan molt vinculats als del comerç just. Li corresponen valors com la igualtat, l'autoajuda, la solidaritat i la responsabilitat social, associada amb principis com ara l'autonomia i la independència, la preocupació per la comunitat, l'educació i la informació, i la col·laboració entre les cooperatives en sintonia amb el comerç just.

El Grup Cooperatiu s'ha marcat com a objectiu esdevenir el principal supermercat promotor del comerç just. Igual d'important per al Grup és, a més, aconseguir que el comerç

just s'introdueixi en el corrent dominant de la venda minorista del Regne Unit.

El primer pas que va donar per assolir aquest objectiu va tenir lloc el gener de 1999 amb la introducció en totes les cooperatives d'alimentació d'una selecció de productes del comerç just. Aquesta iniciativa va facilitar d'una manera espectacular l'accés als productes del comerç just i va suposar que el Grup tingués més punts de venda amb productes de comerç just que qualsevol altre minorista.

El gener de 2000, el Grup va fer un altre pas endavant en esdevenir el primer minorista del Regne Unit a introduir els plàtans del comerç just. El març de 2000 ja havia llançat el seu primer producte amb marca comercial: es tractava d'una rajola de xocolata. La va seguir la primera marca de cafè del comerç just el setembre de 2000 i, el febrer del 2001, el Grup es va convertir en el primer supermercat que oferia un vi a un preu just. El seu eslògan era memorable: "Nosaltres trepitgem el raïm, no els viticultors".

Amb el temps, s'hi van anar introduint altres productes amb marca del comerç just: mangos (gener del 2002), xocolata blanca (març del 2002), cafè soluble (setembre del 2002), pastís de xocolata (octubre del 2002) i pinyes (desembre del 2002). Totes aquestes accions van tenir el suport de la premsa que, mitjançant la publicitat, despertava la consciència del consumidor. Així mateix, els clients de les cooperatives també van donar un suport especial al moviment.

Un cas concret de comerç just cooperatiu

El desembre de 2002, el Grup Cooperatiu es va implicar en una iniciativa específica per fomentar la xocolata de comerç just. Aquesta iniciativa comportava visitar, juntament amb un equip de gravació de la BBC, la cooperativa Kuapa Kokoo de Ghana. La intenció era que la marca de xocolata de la cooperativa es vengués a un preu just des del principi. Per donar-li ressò, es va posar a l'abast de l'opinió pública un informe sobre la xocolata en què es feia campanya a favor del comerç just i s'advocava per la fi de l'explotació.

La iniciativa cooperativa va aconseguir doblar el mercat de xocolata del comerç just del Regne Unit i va augmentar les vendes de Kuapa aproximadament un 30%. A més a més, va proporcionar als cultivadors de cacau un contracte de durada llarga, la qual cosa els proporcionà estabilitat.

Aquesta acció, en què s'aconseguia que la marca d'una xocolata d'una cooperativa es vengués a un preu just, fou

aclamada pels mitjans de comunicació: el Grup Cooperatiu i la causa van obtenir una publicitat molt bona.

Informes sobre responsabilitat social

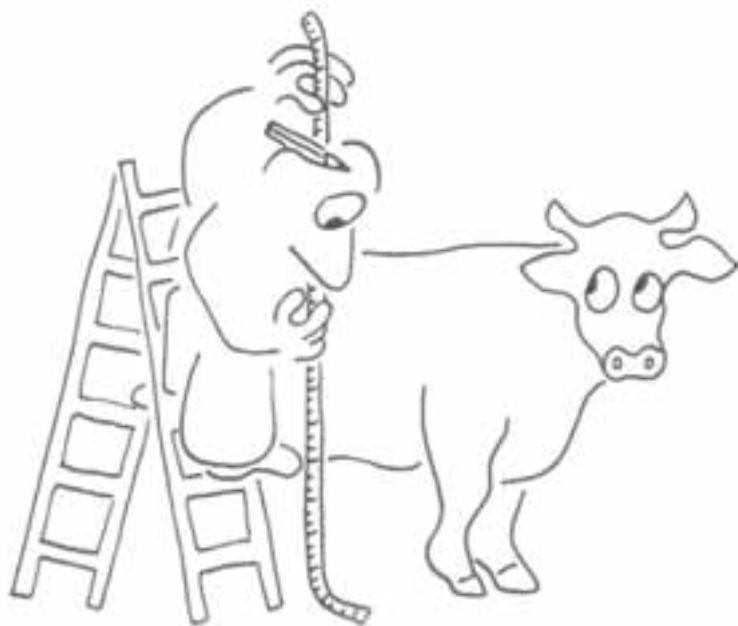
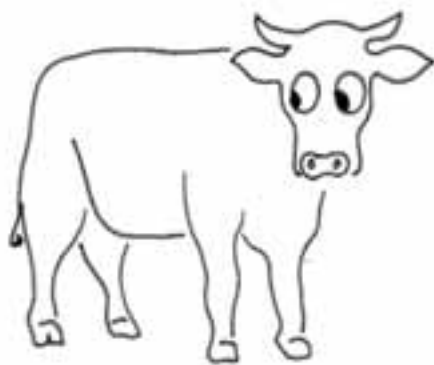
Com a bona organització responsable, el Grup Cooperatiu es compromet a elaborar informes sobre les seves activitats en aquesta àrea. Per aquesta raó, preveia publicar un informe sobre responsabilitat social el 2004.

Per dur-lo a terme, s'han desenvolupat una sèrie d'indicadors clau de rendiment per avaluar el Grup i fer-ne un informe anual. Aquests indicadors clau de rendiment pretenen donar una àmplia visió sobre el progressos globals que ha fet el Grup en matèria comercial, social i ambiental. L'activitat relacionada amb el comerç just aportarà dades importants a l'informe.

Conclusió

S'espera que l'activitat relacionada amb el comerç just duta a terme pel Grup Cooperatiu demostrï que la responsabilitat social corporativa és congruent amb el cooperativisme. L'entorn actual de principis del segle XXI és únic per afavorir els valors del cooperativisme, que beneficien la vida de les persones alhora que suposen un benefici comercial.

Article publicat a la revista de l'Aliança Cooperativa Internacional, *Review of International Co-operation*, vol. 97, 1/2004. David Reaman és cap de Desenvolupament Estratègic de The Co-operative Group

Modernitat i exclusió

Jordi Panyella Carbonell

Massa gent rica

“Diríase que el mundo ha dado otro salto y, sin embargo, la mayoría de sus ocupantes, incapaces de soportar la velocidad, se han caído del vehículo en plena aceleración, mientras que la mayoría de aquellos que aún no se habían subido no han conseguido correr hasta alcanzarlo y montarse al vuelo”. (Zigmunt Bauman a *Vidas desperdiciadas*¹)

“El nostre planeta Terra està ple”, diu Zigmunt Bauman. Però ràpidament matisa l’afirmació: “El planeta està ple és un enunciat de sociologia i ciència política. No es refereix a l’estat de la terra, sinó als mitjans i arbitri dels seus habitants”.

1: Zigmunt Bauman, *Vidas desperdiciadas. La modernidad y sus parias*. Paidós Estado y Sociedad. Rubí, 2005. (pàg. 27-28).

Aquesta afirmació suposa un avenç en la situació de les desigualtats dins la nostra societat de gran magnitud. Desmitifica les teories de la superpoblació:

Lloc	Habitants/quilòmetre quadrat
Àfrica	21
Europa	101
Japó	331
Països Baixos	425
Taiwan	619
Hong Kong	5514

El sistema de vida admès i practicat als països rics se sustenta sobre la base de l'exclusió i la misèria d'altres països.

Taula extreta de Zigmunt Bauman, *Vidas desperdiciadas. La modernidad y sus parias*. Paidós Estado y Sociedad. Rubí, 2005. (pàg. 61).

Curiosament, la zona menys densament poblada d'aquesta taula és la zona més pobra del planeta. Alhora, a poca gent li passa pel cap parlar d'Holanda com d'un país superpoblat.

“Las naciones ricas pueden permitirse una alta densidad de población porque son centros “de alta entropía” que extraen recursos, muy en especial las fuentes de energía, del resto del mundo, y devuelven a cambio los residuos contaminantes y con frecuencia tóxicos del procesamiento industrial que agota, aniquila y destruye una gran parte de las reservas energéticas mundiales”².

El sistema de vida admès i practicat als països rics se sustenta sobre la base de l'exclusió i la misèria d'altres països. Paul Ehrlich i Ann Ehrlich van presentar una ponència a la Conferència Internacional sobre Població i Desenvolupament que es va celebrar al Caire el 1994. Es titulava *Massa gent rica*, i deia així: “L'impacte de la humanitat en el sistema de preservació de la vida a la Terra no està determinat merament pel nombre de persones vives al planeta. Depèn, així mateix, del comportament d'aquestes persones. Quan tenim en compte aquest comportament, sorgeix un panorama totalment diferent: el principal problema de població està als països rics. Hi ha, de fet, massa gent rica”.

Fa 12 anys, doncs, ens van alertar que el sistema de convivència establert als països rics era el generador de les difi-

2: Op. cit. Pàg. 62.

cultats i problemes dels països pobres. Però, quin és exactament aquest sistema? Només genera pobresa als països on no s'ha establert?

La modernitat líquida

El concepte de modernitat líquida és una proposta del sociòleg Zygmunt Bauman. La modernitat, diu, “va néixer conjuntament amb la idea que el món es podia canviar”³. A nivell productiu, es va passar d'un sistema d'agricultura (en si mateix renovable) a un sistema industrial, també vinculat al mode de funcionament de la mineria, òbviament no renovable i que passava a representar una discontinuïtat en la cadena de convivència humana.

Aquesta voluntat de canviar i transformar va generar una cursa per l'aparició de dissenys dels models de societat: “La història moderna ha estat, consegüentment, una història de disseny i un museu cementiri de dissenys provats, esgotats, refusats i abandonats en la guerra que hi ha en curs de conquesta i/o desgast contra la naturalesa”⁴. Aquesta cursa s'inicia a nivell “occidental” i mercantilitza totes les parts d'una societat que s'ha convertit en una gran cadena de producció. I en aquesta gran cadena apareixen els residus.

Perquè una cosa sigui creada, una altra cosa haurà d'haver estat rebutjada. La cursa per la creació d'allò nou, associat a allò que és bell, harmònic, símbol de la capacitat humana per innovar, l'explica Bauman a partir de Miquel Àngel:

“Cuando le preguntaban cómo lograba la bella armonía de sus esculturas, Miguel Ángel respondía al parecer: “Es sencillo. Se coge un bloque de mármol y se eliminan todos los pedazos superfluos”. En el apogeo del Renacimiento, Miguel Ángel proclamaba el precepto que había de guiar la creación moderna. *La separación y la destrucción de los residuos habría de ser el secreto de la creación moderna*: eliminando y tirando lo superfluo, lo innecesario y lo inútil habría de adivinarse lo agradable y lo gratificante”⁵.

Amb l'arribada de la modernitat, el residu es converteix en un element indispensable del procés creatiu. De les fàbriques, cada dia en surten dos camions, un carregat amb “el producte”, i l'altre carregat amb “el residu”, l'inservible, el sobrant.

Però Mary Douglas ens recorda que cap objecte no és residu per les seves qualitats intrínseques i cap objecte no pot arribar a ser residu en virtut de la seva lògica interna. Com a exemple, ens posa el cabell. Un element tan apreciat del nostre aspecte físic, que compleix una funció protectora, etc. I

La modernitat va néixer juntament amb la idea que el món es podia canviar.

3: Op. cit., pàg. 38.

4: Op. cit., pàg. 38.

5: Op. cit., pàg. 36.

que en el moment que, a partir d'un ritual creador de bellesa, aspecte físic, o el que sigui, és apartat del cos (objecte al qual servia fins aleshores), passa a ser catalogat de residu, sobrant.

No estic fent apologia de la pre-modernitat, òbviament. El problema és que l'anomenada modernitat líquida gaudia igual de la novetat i de la creació, que de l'obscurantisme i del manteniment en secret dels residus. La modernitat líquida ha convertit l'existència humana en una cursa per superar unes dificultats més vinculades als fins que no pas als mitjans. I alhora, aquests fins tenen absolutament un caràcter evasiu, es desdiiuen i dissolen a més velocitat del que costa assolir-los. La velocitat amb què apareixen les modes, els nous productes, les noves suposades necessitats, sobresatura un ésser que ha d'aprendre a moure's per aquesta societat essent conscient que mai no podrà assimilar ni un 1% de tot el que se li posa a l'abast. La modernitat líquida és, sobretot, una societat consumista, i la *voragine* de novetats invalida la possibilitat de pensar què fer amb els residus.

Però què passa en una societat líquida, consumista, on les persones son considerades com una mercaderia més? Diu Bauman: "Els consumidors son els principals actius de la societat de consum; els consumidors fallits són els seus màxims fastidiosos i costosos passius"⁶. I per l'altra banda els "productors", aquells a qui alhora que se'ls exigeixen unes pautes de consum, se'ls demana que dediquin el seu temps a la producció del que serà consumit per altri. La persona que no puja al tren del productivisme-consumisme, sigui perquè no vol o perquè no pot, passa a molestar: "Quan es tracta de dissenyar les formes de convivència humana, els residus són éssers humans"⁷.

Amb l'arribada de la modernitat, el residu es converteix en un element indispensable del procés creatiu. De les fàbriques, cada dia en surten dos camions, un carregat amb "el producte", i l'altre carregat amb "el residu".

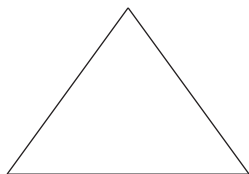

Figura 1

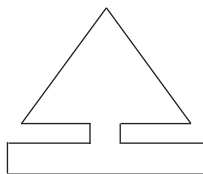

Figura 2

A partir de dues senzilles figures geomètriques d'estructura social, podem explicar la nova situació creada per la modernitat líquida. La figura 1 representa l'estructura social clàssica segons el nivell de riquesa i classes socials. A dalt de

6: Op. cit., pàg. 57.

7: Op. cit., pàg. 46.

tot, la minoria poderosa que acumula capital i propietats; i a mesura que es va baixant, més gent per menys recursos. La figura, però, no impedeix la mobilitat social. És a dir, que els qui estan a baix puguin ascendir en aquesta estructura social. Canviar de classe.

La figura 2 rebria el nom de l'estratificació social i l'aparició de les noves bosses de pobresa. A part de la figura triangular que manté l'estructuració social de classes present a la figura 1, un nou sector de la societat apareix en forma de rectangle a baix de tot. Mentre segueix al servei de la punta de la figura, al servei de les classes poderoses, veu impedita qualsevol possibilitat d'ascens social o expectativa personal.

Tot i que m'he centrat en l'anàlisi econòmica de l'estratificació social, aquesta mateixa anàlisi pot servir per entendre i situar l'esfera social, política i cultural de la societat.

Els "residus humans" que la modernitat líquida ha anat generant s'acumulen als rectangles de la figura 2. Si durant molt de temps eren sectors de població expulsats a les colònies de les metròpolis, ara són acumulats als suburbis de les grans ciutats europees. Comparteixen desesperança, intolerància i manca d'expectativa dins d'una societat que si en un primer s'ha servit del seu esforç, ara els refusa i criminalitza.

Col·lectius d'exclusió. Els pàries de la modernitat

A pocs mesos de l'inici de l'holocaust nazi, un jueu habitant d'una ciutat alemanya, va visitar a un bon amic seu que no era jueu. Aquest amic era barber. Diverses vegades el jueu havia comentat al seu amic barber que volia marxar d'Alemanya, que li feia por tota la situació que s'estava creant. El barber sempre procurava tranquil·litzar-lo, i sobretot, li demanava que no exagerés la situació. Un dia, el jueu entra a la barberia i li diu: "Definitivament me'n vaig, Hitler ha dit per la ràdio que exterminarà a tots els jueus i a tots els barbers". El seu amic li respon, "I als barbers per què?". El jueu no respon, simplement se'n va.

A vegades es generen debats sobre el tema de l'exclusió i els col·lectius que en formen part. En Bauman ens alerta de l'aparició dels pàries de la modernitat, aquells qui el tren de la modernitat líquida empeny a la via, o que simplement no ha deixat ni que pugin al tren. Situant-los als països rics, fa seu un suggeriment de Danièle Linhart que diu:

La modernitat líquida ha convertit l'existència humana en una cursa per superar unes dificultats més vinculades als fins que no pas als mitjans.

“Estos hombres y mujeres no sólo pierden su empleo, sus proyectos, sus puntos de referencia, la confianza de llevar el control de sus vidas; se encuentran asimismo despojados de su dignidad como trabajadores, de autoestima, de la sensación de ser útiles y de gozar de un puesto propio en la sociedad”⁸.

Independentment de les característiques de cadascuna de les persones, sempre s’ha entès que tot i que l’exclusió la pateixen les persones, les causes cal anar-les a cercar en macroestructures socials i econòmiques. Per tant, igual que en el cas de l’acudit del jueu i el seu amic barber, el problema de l’exclusió no és eliminar els col·lectius que pateixen exclusió, sinó eliminar les causes que fan que quedin al marge de la societat, i que la seva fragilitat no els situï en una posició de desavantatge social.

En la seva relació amb la societat alemanya, el jueu se sent socialment etiquetat. Tot i considerar-ho absurd, políticament injust, el seu amic barber entén que hi ha una consciència social que vol o que anuncia que cal exterminar els jueus, però se sorprèn, més que indigna, quan sent que també volen exterminar als barbers. El jueu està sent etiquetat.

Quines característiques són comunes als col·lectius que pateixen exclusió? Què és el que defineix les bosses de pobresa a les societats dels països rics? Últimament estan sorgint discursos que pretenen establir graus d’exclusió. De la mateixa manera que amb les persones que pateixen discapacitat física o psíquica la llei estableix graus, es pretén fer el mateix amb els col·lectius que pateixen exclusió. Aquest discursos suposen un retrocés en l’entendiment del consens social a partir del qual es construeix l’Estat Social i Democràtic de Dret⁹, ja que descuida el que he dit al principi, que les causes de l’exclusió no són personals, sinó socials.

Establint nivells d’exclusió es perpetuaria la problemàtica de les persones beneficiàries de la Renda Mínima d’Inserció: s’etiqueta una persona en funció d’unes circumstàncies vitals que, en gran mesura, no són responsabilitat seva. La llàstima és que aquesta voluntat d’establir graus d’exclusió està sorgint per pal·liar una incapacitat dels poders administratius d’actuar amb valentia per fer front a l’exclusió. Més preocupats de no atemptar al lliure mercat o d’evitar la competència deslleial, es descuiden de defensar els drets de les persones. He de recordar, un altre cop, la Constitució Espanyola, quan en el punt 1 de l’article 131, diu:

“El Estado, mediante ley, podrá planificar la actividad económica general para atender a las necesidades colectivas, equilibrar y armonizar el desarrollo regional y sectorial y esti-

***La persona que no
puja al tren del
productivisme-
consumisme, sigui
perquè no vol o
perquè no pot,
passa a molestar.***

8: Op. cit., pàg.26.

9: Article 1 de la Constitució espanyola de 1978.

mular el crecimiento de la renta y de la riqueza y su más justa distribución.”

En aquest cas, l'Estat Social (propi de les societats europees) compleix el seu paper de controlar les disbauxes del mercat, i es contraposa a l'Estat Neoliberal (propi dels EUA).

Exclosos de la política. La política de l'exclusió

Seguint amb l'exemple del paper de la política, quan el president bolivià Evo Morales s'ha passejat per Europa visitant els principals presidents i líders del continent, el ministre d'Indústria espanyol, José Montilla, i l'home de la Política Exterior i de Seguretat Comuna de la Unió Europea, Javier Solana, ambdós dirigents del Partit Socialista Obrer Espanyol, li han demanat que respecti els drets de les multinacionals al seu país.

No havien llegit en Manuel Castells, que en un article a *El Periódico de Catalunya* el 27 de desembre de 2005, deia:

“Es de esperar que, a diferencia de lo que hizo Estados Unidos en América Latina, nuestro Gobierno [Govern Espanyol] no interprete que lo que es bueno para Repsol es necesariamente bueno para España. Hay una oportunidad histórica para restañar las heridas de un pueblo humillado por siglos de colonización, marginación y desprecio”.

Doncs no. Els principals dirigents del mateix partit que el president del govern espanyol van entendre que els drets de les multinacionals a l'espòli és més important que el dret de les persones a viure a partir dels recursos i riqueses del seu territori.

En la mateixa línia, l'Ajuntament de Barcelona ha aprovat recentment una nova ordenança municipal que pretén regular el comportament, suposadament incívic, de les ciutadanes i els ciutadans de la ciutat. Aquesta ordenança ha volgut regular tant el fet d'escopir al carrer, com patinar-hi, com la prostitució. Ha posat al mateix sac els comportaments morals titllats de cívics amb sectors de la població que exerceixen accions que escapen del control del mercat: la mendicitat d'arrel social, la prostitució, el consum d'alcohol, a les persones immigrades. Ho diu Bauman: “la incapacitat de participar en el joc del mercat tendeix a criminalitzar-se de forma progressiva”.¹⁰

En aquests models d'Estat, la por d'agredir un lliure mercat que no para d'agredir les persones, generant exclusió, “residus materials”, “residus humans”, etc. és el que està marcant l'agenda política actual. Es criminalitza els sectors

Independementment de les característiques de cadascuna de les persones, sempre s'ha entès que tot i que l'exclusió la pateixen les persones, les causes cal anar-les a cercar en macroestructures socials i econòmiques.

10: Op. cit., pàg. 72.

que pateixen pobresa, associant-los a la inseguretat ciutadana (per exemple, arran de l'establiment d'una sala de venupunció a la Vall d'Hebron...). S'ha creat un: "temor oficial suficientment gran per eclipsar i relegar a una posició secundària les preocupacions relatives a la inseguretat generada per l'economia, sobre la qual res pot ni desitja fer l'administració estatal"¹¹.

Justament és això el que es demana, una política econòmica que afecti les macroestructures econòmiques que generen la pobresa. I d'experiències n'hi ha hagut, on es discriminava positivament aquelles experiències que suposaven una aposta per a la contractació de col·lectius en risc d'exclusió social, o uns models d'empresa social que tenien en compte l'entorn, la participació, l'equitat, o el respecte al medi ambient.

La intel·ligència del poder. El poder de la intel·ligència

Seguint amb les disquisicions de Bauman, direm que la frontera que separa el "producte útil" del "residu" és una zona grisa: un regne d'infradefinició, incertesa i perill. Diu Bauman que "és massa el que depèn del manteniment de la frontera per deixar-ne la tasca en mans exclusivament a discreció dels escombriaires"¹².

Mentre que la intel·ligència del poder ha establert un sistema on el fràgil esdevé residu humà; el poder de la intel·ligència ha creat una sèrie d'agents de lluita activa contra la pobresa que vol recuperar el fràgil per tal que no en quedi exclòs. Aquests agent són les empreses d'inserció.

Històricament, aquestes empreses van veure en el residu material una font de riquesa a partir de la qual generar segones oportunitats per a les persones que la societat anava arraconant. Establien, doncs, una doble funció. Mentre mostaven a la societat que algú podria voler allò que algú altre havia llençat, també iniciaven itineraris d'inserció personalitzats per a persones que havien patit exclusió. Les empreses d'inserció ofereixen un servei de valorització del "residu" que esdevé riquesa social per a les modernes societats líquides. Com s'ha dit al principi, cap objecte no pot arribar a ser residu en virtut de la seva lògica interna. Per això, en una societat on el residu forma part de tot procés de producció material i social, calen agents que tractin aquests residus i estiguin sempre disposats a realçar-ne la lògica interna. Reforçant el seu valor d'ús i valor de canvi, fins i tot quan les modes consumistes han sentenciat la seva defunció.

En aquests models d'Estat, la por d'agredir un lliure mercat que no para d'agredir les persones, generant exclusió, "residus materials", "residus humans", etc. és el que està marcant l'agenda política actual.

11: Op. cit., pàg. 73.

12: Op. cit., pàg. 44.

La renda bàsica davant el repte de la immigració

Àlex Boso, Irkus Larrinaga i Mihaela Vancea

Una renda bàsica (RB des d'ara) és una renda pagada per una comunitat política a tots els seus membres de forma individual i incondicional. Hi pot haver concepcions més o menys inclusives del que significa ser membre d'una comunitat política. Alguns partidaris de la proposta de la RB l'entenen com un dret de ciutadania i creuen que només l'haurien de rebre els membres de ple dret d'una societat o un país determinat,

deixant fora els immigrants. No obstant això, normativament existeixen bones raons tant deontològiques com conseqüencialistes per incloure aquest grup com a beneficiari.

La desterritorialització de l'ésser humà

L'auge de la migració internacional és, sens dubte, un dels processos socials mundials més significatius des de la fi de la guerra freda. Els processos migratoris no són fets casuals ni aïllats, sinó que s'emmarquen dintre d'un fenomen més ampli i complex que coincidim a denominar globalització. Ambdós processos no són comprensibles aïlladament, ja que la mobilitat de béns i capitals gairebé sempre comporta –o determina– la mobilitat de persones (Castles and Miller, 2003).

Seguint Castles (2003), hi ha una àmplia gamma de possibles factors explicatius de l'auge de la migració internacional produïda al món des del final dels anys setanta. Així, Castles destaca variables tan diferents com l'augment de les desigualtats entre el Nord i el Sud, les pressions ecològiques i demogràfiques, la intensificació dels conflictes ètnics o la creació de noves àrees industrials i de negoci. Tots aquests factors han augmentat, de forma considerable, el nombre de persones amatents de sortir dels seus països a la recerca de millors oportunitats de vida, sigui a la recerca de treball assalariat, sigui a la recerca d'asil polític.¹ Tanmateix, no totes les variables apuntades per Castles són igual de rellevants. Sens dubte, l'augment de les desigualtats entre països és el motor del procés, en determinar la situació de vulnerabilitat dels més febles.

Al voltant de 2.800 milions de persones, això és, el 46 % de la humanitat, viuen avui per sota de la línia de la pobresa que el Banc Mundial fixa en menys de dos dòlars diaris. Una pobresa tan extrema torna les persones especialment vulnerables a canvis insignificants de les condicions naturals i socials. Però, sobretot, aquesta situació les fa terriblement dependents de la voluntat dels més poderosos i, per tant, les exposa a moltes formes de dominació i abús. Cada any moren uns 18 milions de persones per causes relacionades amb la pobresa, és a dir, un terç de totes les morts humanes.

Aquesta pobresa extrema coexisteix amb la prosperitat extraordinària d'altres països. En l'Informe anual del Programa de les Nacions Unides sobre el Desenvolupament (2005), s'afirma que les 500 persones més riques del món reuneixen més ingressos que els 416 milions de ciutadans més pobres. En concret, el 40% de la població mundial només assoleix el

L'estatus de ple ciutadà d'una comunitat provoca, d'entrada, la desigualtat per exclusió d'altres potencials membres, que per ser immigrants no són beneficiaris de ple dret.

1: Això explica una enorme desigualtat: el 40% de la població mundial tan sols aconsegueix el 5% dels ingressos totals, mentre el 10% més ric reuneix el 54%; 460 milions de persones de 18 països (la major part d'aquests països, de l'Àfrica i de l'antiga URSS) han empitjorat el seu nivell de vida respecte al principi de la dècada dels noranta; cada dia moren 30.000 infants per causes evitables, etcètera (Informe anual del Programa de les Nacions Unides sobre el Desenvolupament, PNUD, 2005).

5% dels ingressos totals, mentre el 10% més ric reuneix el 54%. Simplement transferint l'1% de la renda global agregada dels països rics als països pobres s'eradicaria la pobresa mundial (Pogge, 2002). I, no obstant això, la transferència de la renda global s'està fent en sentit contrari. Les desigualtats continuen creixent dècada rere dècada. Aproximadament, 460 milions de persones de 18 països han empitjorat el seu nivell de vida respecte al principi de la dècada dels noranta. Tot esperant una redistribució mundial equitativa dels ingressos, a la part més vulnerable de la població mundial, de moment, no li queda més remei que fer les maletes.

Una de les dificultats a què ens enfrontem els investigadors socials per descriure els processos migratoris és la falta de dades fiables sobre el nombre real de persones que han abandonat el seu país de naixença al denominat hemisferi nord. La majoria de les dades prové de les Nacions Unides però certs països, implicats en el procés, no són membres de les Nacions Unides i manquen de dades estadístiques fiables sobre el moviment dels seus ciutadans. El nombre real d'immigrants segueix sent una gran incògnita per a tots. No obstant això, malgrat la incompleta informació de què disposem, tot apunta que el procés migratori es pot considerar com un veritable *Big Bang*. La International Organization for Migration (IOM) estima que, si bé és cert que, en 1910, uns 33 milions de persones vivien en països diferents del seu, ja a l'any 2000 el nombre d'immigrants era d'uns 175 milions. A priori, podríem pensar que es tracta d'un efecte espuri relacionat amb l'augment general de la població mundial total. Ben al contrari. En aquest període, mentre la població mundial es triplicava, les migracions es van multiplicar per sis. Actualment, segons dades d'aquesta mateixa associació, entre 5 i 10 milions de persones es converteixen en immigrants cada any. (IOM, 2000).

Des del punt de vista de la geopolítica internacional, la migració és un fenomen dinàmic, que està en constant evolució i es troba subjecte a criteris que no sempre resulten perceptibles a les nostres primeres intuïcions. Si durant la primera meitat del segle XX regions com els Estats Units, Canadà, Austràlia, Nova Zelanda o l'Argentina van ser considerades "països clàssics d'immigració laboral", a l'últim temps la migració s'ha estès als països del nord i oest d'europeu. Així, durant els 80, països mediterranis com Grècia, Itàlia o Espanya, que durant dècades van ser d'emigració, s'han transformat en àrees d'immigració. Actualment, algunes regions de l'Europa Central i de l'Est -particularment Hon-

En el món actual no només és ingenu, sinó immoral, plantejar-se el problema de la ciutadania en el marc dels estats, com si el seu producte a distribuir fos aliè al que hi ha més enllà de les seves fronteres.

gria, Polònia i la República Txeca- s'estan convertint també en noves àrees d'arribada. També els països àrabs, particularment, les regions de l'Orient Mitjà, estan sent afectats per complexos moviments de població. Països com per exemple Turquia, Jordània i Marroc representen avui punts de referència per a la migració laboral. D'altra banda, Àfrica, després d'experimentar el procés de descolonització, és protagonista tant de la migració laboral com política. Finalment, a Àsia i Amèrica Llatina es donen pautes migratòries internes molt complexes. Aquestes regions han experimentat un augment de fluxos de la seva població autòctona cap altres regions del món (Castles and Miller 2003: 7).

La migració contemporània és un fenomen complex que presenta les característiques següents:

a) Una clara dimensió global, un nombre cada vegada més elevat de països estan afectats pels moviments internacionals de persones;

b) Una acceleració dels moviments internacionals en totes les regions del món, pràcticament;

c) Una diferenciació del tipus de migració dintre de cada país (presenten diferents tipus d'immigració: laboral, política, d'establiment permanent, etc.);

d) Una certa feminització, les dones representen cada dia un percentatge més significatiu de la immigració en totes les regions i dintre de cada tipus de migració, i

e) Una politització de la migració, de manera que les polítiques nacionals, les relacions bilaterals i regionals i les polítiques de seguretat nacional dels estats es veuen afectades cada vegada més per la migració internacional (Ibid: 7-9).

RB també per als immigrants I: una defensa deontològica

El moviment de persones a través de les fronteres està, avui dia, regulat i subjecte a les normes dels drets humans internacionals. Entenem per règim internacional de drets humans un conjunt de normes jurídiques d'àmbit global i regional interrelacionades que se superposen parcialment i que inclouen tractats de drets humans juntament amb la llei consuetudinària internacional (Benhabib, 2005; Neuman, 2003).² Dintre d'aquest règim, hi ha diferents àrees interrelacionades que orienten el dret dels forasters arreu del món. Molt especialment, no obstant això, podem identificar una àrea sobre drets humans i migracions transnacionals que correspon als drets d'individus quan entren en contacte amb

Actualment entre 5 i 10 milions de persones es converteixen en immigrants cada any.

2: Dins d'aquest règim hem d'incloure cossos de tractats de l'ONU sota el Conveni Internacional sobre Drets Civils i Polítics, el Conveni Internacional sobre Drets Econòmics, Socials i Culturals, el Conveni sobre l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació Racial, el Conveni sobre l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació contra les Dones, el Conveni contra la Tortura o Altres Tractes o Càstigs Cruels, Inhumans o Degradants i el Conveni sobre els Drets de l'Infant. Per a un repàs exhaustiu d'aquests tractats, vegeu Neuman (2003).

comunitats territorialment delimitades, busquen ingressar-hi o volen convertir-se en membres d'aquestes (Benhabib, 2005). Vegem, amb algun detall, el seu contingut.

El desenvolupament dels processos d'immigració massius i incontrolats multiplica les condicions d'extrema pobresa i desigualtat social al món. A les darreres dècades, la migració cap als països d'Europa Occidental s'ha transformat d'un tipus d'immigrant principalment polític a un altre que canvia de país determinat per la pobresa, la misèria o els conflictes armats. La majoria dels immigrants que vénen de països no europeus busquen una manera de vida que els garanteixi la supervivència i millors oportunitats socials i econòmiques. Es troba aquesta recerca legitimada pels drets humans?

L'article 13 de la Declaració Universal dels Drets Humans (Nacions Unides, 1948) reconeix el dret a la llibertat de moviment a través de les fronteres: el dret a emigrar, és a dir, a deixar el país, però no el dret a immigrar, és a dir, el dret a entrar en un país. L'article 14 estableix el dret a gaudir de l'asil sota certes circumstàncies mentre l'article 1 assegura que tots tenen "el dret a una nacionalitat". Especialment cridaner és el dret que s'estipula a la segona meitat de l'article 15 pel qual: "A ningú se'l privarà arbitràriament de la seva nacionalitat ni del dret a canviar de nacionalitat". En la mateixa línia, sorprèn també el sospitos silenci que guarda la Declaració Universal sobre l'obligació dels estats de permetre l'ingrés d'immigrants, sostenir i protegir el dret d'asil i permetre la ciutadania de residents i ciutadans estrangers. Malgrat el caràcter transnacional d'aquests drets, la Declaració sosté, com és sabut per tots, la sobirania nacional dels estats individuals.

En síntesi, el dret a la llibertat de moviment està definit de forma contradictòria i vaga en la Declaració Universal, ja que ni té un destinatari clar ni estableix obligacions específiques que han de complir els estats que reben i els d'on es marxa. Tanmateix, l'única idea que el règim internacional ens aporta és que els estats ja no gaudeixen de l'última autoritat sobre tots els objectes i subjectes dintre del seu territori circumscrit i, per tant, en matèria de drets humans han de respondre a la llei internacional d'alguna manera.

Atesa l'ambigüitat del marc legal internacional a l'hora d'abordar els drets fonamentals dels immigrants, hem d'aprofundir en altres fonts en les quals es podria fonamentar normativament l'assignació d'una RB per als immigrants. Així, des d'un punt de vista moral, una de les nocions clau per aprofundir en la qüestió del dret al lliure moviment de les per-

La migració internacional és, sens dubte, un dels processos socials més rellevants des del final de la guerra freda.

sones és el concepte republicà del “dret a l’hospitalitat”. Aquesta noció pot ajudar-nos, com un primer pas, a argumentar a favor del dret a l’acollida dels immigrants.

El 1795 Immanuel Kant va escriure el seu cèlebre assaig *La pau perpètua*, després que se signés el Tractat de Basilea entre Prússia i la França revolucionària. En el seu assaig, Kant es va aventurar a formular tres articles definitius per assolir la pau perpètua entre estats, que eren:

- i) “La constitució política ha de ser en tot Estat republicà”;
- ii) “El dret de gents s’ha de fundar en una federació d’estats lliures”, i
- iii) “El dret de ciutadania mundial s’ha de limitar a les condicions d’universal hospitalitat”.

El seu tercer article, curiosament el menys tractat en la literatura acadèmica, és el que ens interessa explorar. Diu Kant:

“Significa hospitalitat el dret d’un estranger a no rebre un tracte hostil pel mer fet de ser arribat al territori d’un altre. Aquest pot rebutjar-lo si la repulsa no ha de ser causa de la ruïna del nouvingut; però mentre l’estranger es mantingui pacífic al seu lloc no serà possible hostilitzar-lo. No es tracta aquí d’un dret pel qual el nouvingut pugui exigir el tracte d’hoste [...], sinó simplement d’un dret de visitant, que a tots els homes assisteix: el dret a presentar-se en una societat. Es funda aquest dret en la comuna possessió de la superfície de la terra; els homes no poden escampar-se fins a l’infinit pel globus, la superfície del qual és limitada, i, per tant, han de tolerar mútuament la seva presència” (Kant, [1795] 1994).

El concepte kantià d’hospitalitat no és, en principi, un ideal socialment exigent. De fet, l’autor distingeix clarament entre el dret d’hoste i el dret de visitant. Mentre que el primer significa un privilegi especial que el sobirà republicà pot atorgar, a voluntat, a certs estrangers que habiten en els seus territoris (sigui per realitzar certes funcions, per realitzar certes activitats econòmiques o per representar els seus ens polítics), el segon és simplement un dret de permanència temporal.

Ara bé, el dret d’hospitalitat no es pot negar, en paraules de Kant, si la negativa involucrés la destrucció de l’altre. Kant, en el seu temps, considerava insostenible negar la residència a víctimes de guerres religioses, víctimes de pirateria o enfonsament de naus, per exemple, ja que aquesta negativa significava la mort d’aquestes persones. Els nivells de pauperització als països pobres són tan grans que creuar una

La Declaració Universal dels Drets Humans reconeix el dret a la llibertat de moviments a través de les fronteres: el dret a emigrar, però no el dret a immigrar.

filferrada constitueix en molts casos una qüestió de vida o mort. Cada dia moren a causa de la pobresa 50.000 persones diàries. Seguint la idea de Kant, tot país ric moralment desitjable hauria d'obrir les seves fronteres per acollir aquestes víctimes. Tanmateix, països d'Europa Occidental com també els Estats Units han enfortit les seves normes d'entrada i multiplicat els procediments d'expulsió. L'enduriment actual de les normes d'ingrés i de control de migracions esdevingut en aquests països és, en aquest sentit, èticament reproable.

Però per justificar la dotació d'una RB als immigrants hem d'aprofundir una mica més en la recerca d'arguments. Històricament, la Declaració Universal dels Drets Humans (Nacions Unides, 1948) va tenir com a objectiu principal trobar un estàndard comú de desenvolupament individual per a totes les persones del món i per a totes les nacions. Tant és així que l'article 1 de la Declaració Universal de Drets Humans assegura la igualtat en drets i deures de totes les persones, independentment del seu origen, i reivindica la fraternitat com un element indispensable en les relacions interpersonals: "Totes les persones neixen lliures i iguals en dignitat i drets. Estan dotades amb raó i consciència i haurien d'actuar amb un esperit de fraternitat" (Nacions Unides, 1948). L'enunciat d'aquest famós article ens condueix directament als tres ideals units per Robespierre el 6 de desembre de 1790: llibertat, igualtat i fraternitat, que es van transformar en la divisa de la República a França, i que van contribuir a la revolució dels drets de l'home i el ciutadà (Gauthier, 1992).

Així doncs, la "llibertat" s'ha d'entendre aquí en els termes del dret natural, això és, es tracta del dret a la vida, a la llibertat personal i a la llibertat en societat o ciutadania. D'altra banda, la igualtat en els temps de la Revolució Francesa simbolitzava la reciprocitat de dret: si sóc lliure, tinc el deure de respectar la llibertat de l'altre. La segona part del fragment de l'article 1, aquella que diu: "Estan dotades amb raó i consciència i haurien d'actuar amb un esperit de fraternitat" està relacionada amb el tercer i, més oblidat, ideal republicà: la fraternitat, l'ideal que vincula els éssers humans entre si, una identitat compartida que fa que tots els éssers humans tinguin els mateixos drets i els mateixos deures, un sentit comú i una racionalitat sensible.

La pertinença al gènere humà es va pensar, després dels durs combats viscuts després del segle XVI i fins a després del XVIII, com una identitat comuna de tots els éssers humans. La fraternitat es troba avui hostilitzada tant per les

El desenvolupament dels processos d'immigració massius i incontrolats multiplica les condicions d'extrema pobresa i desigualtat social al món.

ideologies comunitaristes com per les liberals de nou encuny —com l'anomenat liberalisme II de Xerris Taylor (1992), John Gray (2001) o Kymlicka (1995)— que emfasitzen més les diferències que la necessitat d'interrelacionar-se o de fraternitzar. Unes diferències que a la pràctica han estat assumides amb gust per certs governs i fàcilment convertides en relacions jeràrquiques basades en la pertinença a un determinat grup cultural (el dominant) i en la desprotecció socioeconòmica dels grups de vulnerabilitat com els immigrants.

Però si algun article de la Declaració apunta a la necessitat d'una RB aquest és el 25. Diu el següent:

“Tota persona té el dret a un estàndard de vida adequat per a la salut i el benestar de si mateix i de la seva família, incloent-hi aliments, robes, habitatge i atenció mèdica, així com serveis socials necessaris, i el dret a la seguretat en cas d'atur, malaltia, incapacitat, viduitat, edat avançada o altres mancances en circumstàncies més enllà del seu control”.

Què implica aquest dret? Doncs, senzillament, que de tots els drets, el primer és el d'existir, el dret a l'existència. Totes les altres lleis s'han de subordinar a aquest dret. Significa, per exemple, que l'estat hauria de protegir l'exercici del dret a l'existència enfront de l'exercici del dret a la propietat privada, assignant a aquest últim, si és necessari, límits per llei en benefici del primer. Durant la Revolució Francesa, l'ala radical de l'esquerra va entendre perfectament que per materialitzar el dret a l'existència era necessari reconèixer el caràcter social dels béns de primera necessitat. Complir amb el dret d'existència requeria, ja llavors, una política econòmica solidària i popular basada en una redistribució de recursos, una redistribució a escala mundial (Gauthier, 1992). Les creixents desigualtats socials i econòmiques que es donen entre països fan indispensable reconèixer aquest dret com el primer, el més important. I una possible translació de la “política econòmica popular” a les circumstàncies actuals podria concretar-se mitjançant la proposta de la renda bàsica de ciutadania. Els immigrants, les persones que més dificultats tenen en definitiva per dur a cap una vida de plena existència social, també han de beneficiar-se d'aquesta proposta.

RB també per als immigrants II: una defensa conseqüencialista

Una de les escasses aportacions a l'estudi de la relació entre la proposta de la RB i la població immigrant és el treball de Roswitha Pioch (2002). Aquesta autora planteja dos

Historiadors, antropòlegs i geògrafs han demostrat els darrers anys que el comportament dels emigrants està fortament influït per experiències històriques i per dinàmiques familiars i comunitàries.

grans desafiaments a la proposta de la RB. Primer, ha de ser la ciutadania la característica legitimadora d'una persona per beneficiar-se d'una RB? O, en altres paraules, qui hauria de rebre una RB en un context d'alta mobilitat internacional com l'actual? I, segon desafiament, en aquest món d'integració global o europea poden els estats de benestar nacionals mantenir-se com les unitats bàsiques de distribució d'una RB?

a) Drets de ciutadania

Una quantitat considerable de persones que migren no compleixen amb els criteris exigits per a ser considerats ciutadanes. Estan legitimats, llavors, per rebre una RB? Per contestar aquesta qüestió cal precisar què entenem per ciutadà. Analíticament, els elements fonamentals del concepte de ciutadania són la participació, els drets i la pertinença. Normalment, s'entén que un ciutadà és algú que pertany plenament a la comunitat (no és un estranger, ni un mer resident), que té en virtut d'això certs drets (i els deures corresponents), i que d'alguna manera pren part en la vida pública.

Sovint, en les discussions acadèmiques, es presta poca atenció a la qüestió de la pertinença i se centra en les altres dues dimensions, els drets i la participació. T. H. Marshall (1949) va definir l'ideal de ciutadania com un conjunt de drets que dota els individus d'igualtat formal. L'autor no es va arribar a qüestionar la desigualtat real, car donava per fet que aquests drets eren suficients per corregir certes perversions del mercat, sense afectar la seva essència i garantint la seva existència.³

El punt clau aquí és que, segons el concepte clàssic de ciutadania, l'estatus de ple ciutadà d'una comunitat provoca, d'entrada, la desigualtat per exclusió d'altres potencials membres. Els immigrants no són ciutadans en aquest sentit i, per tant, no poden ser beneficiaris dels mateixos drets. Així, sota l'aparença igualitària del concepte de ciutadania heretat de Marshall, s'amaguen en realitat certs privilegis.

L'auge de la migració internacional i, sobretot, les desigualtats entre països rics i pobres, qüestionen el model convencional de ciutadania nacional. Els requisits formals de pertinença a un estat nació s'haurien d'estendre a través de criteris d'inclusió sociològicament més substantius. En altres paraules, hem d'abordar en el debat general sobre la ciutadania la introducció de nous drets econòmics i d'igualtat social, que siguin sensibles a l'origen de les situacions de vulnerabilitat i dependència. En el món actual no només és inge-

3: Marshall distingeix dins de la ciutadania tres elements: 1) el civil, integrat pels drets necessaris per a la llibertat individual: "llibertat de la persona, d'expressió, de pensament, de religió, dret a la propietat i a establir contractes vàlids i dret a la justícia"; 2) el polític, que té com a contingut "el dret a participar en l'exercici del poder polític com a membre d'un cos investit d'autoritat política o com a elector dels seus membres", i 3) el social, que abasta un ampli espectre de drets, "el dret a la seguretat i a un mínim de benestar econòmic, a compartir plenament l'herència social i a viure la vida d'un ésser civilitzat segons estàndards predominants a la societat". Vegeu (T. H. Marshall, 1949).

nu, sinó immoral, plantejar-se el problema de la ciutadania en el marc dels estats nació, com si el seu producte a distribuir fos aliè al que hi ha dintre i més enllà de les seves fronteres.

b) Qui distribueix?

Hi ha, en el debat acadèmic europeu, dues propostes concretes a la segona pregunta de Pioch: a) atorgar una RB universal, a escala planetària, global, i b) designar la Unió Europea com la nova unitat de distribució d'una RB (Schmitter 2000; Pioch 2002). La primera proposta pot semblar, a primera vista, poc factible des d'un punt de vista polític, encara que sens dubte resoldria el problema de la immigració econòmica. Però, en realitat, des del punt de vista de la factibilitat política, la segona opció no ens ofereix més esperances per a l'aplicació de la RB. La diversitat econòmica i institucional dels estats membres constitueix una veritable barrera per a l'harmonització necessària per aplicar una RB a escala europea. El disseny i la gestió de les polítiques socials de benestar es manté encara al nivell nacional. Tot i que, lamentablement, la integració europea imposa constriccions polítiques i econòmiques que tendeixen a reduir la capacitat de desenvolupament de polítiques nacionals generoses en termes de benestar (Pioch, 2002). De moment, malgrat les constriccions descrites, sembla més fàcil introduir una RB en l'àmbit en el nacional que en l'europeu o mundial.

La resposta als desafiaments que planteja Pioch es pot resumir com segueix: hi ha prou arguments per afirmar que, en un context d'alta mobilitat de la població internacional, una proposta nacional de RB (opció que, avui dia, és políticament més factible) hauria d'incloure com a beneficiaris del subsidi no només els ciutadans de ple dret sinó també els immigrants amb permís de residència. Hauria d'incloure també, com a mínim, aquells a qui assisteix el dret "d'hoste". Excloure els treballadors immigrants legals que en certa mesura mantenen el sistema de protecció social sembla reprobable des de qualsevol criteri de justícia distributiva.

c) El fantasma de l'efecte crida

Una de les crítiques més comunes quan sovint es debat sobre la proposta de la RB és que la seva aplicació podria generar l'arribada massiva d'immigrants dels països subdesenvolupats. Aquesta objecció ha estat ja rebatuda pels partidaris de la RB mitjançant dos contraarguments:

La perspectiva d'una societat totalment estratificada amb una ciutadania nativa vivint en unes condicions socials avantatjoses i una població immigrant semiesclavitzada és la imatge d'una societat draconiana que no mereix cap crèdit moral.

a) No només la RB sinó qualsevol mesura destinada a millorar les condicions de vida en els països rics produirà un “efecte crida”. Però a ningú no se li ocorre, per exemple, criticar una possible política social que milloraria les condicions de vida o de treball dels joves en un país desenvolupat argumentant que aquesta mesura multiplicaria les desigualtats entre els joves dels països rics i pobres i, doncs, provocaria una arribada massiva d’immigrants. La solidesa analítica d’aquella consideració sembla diluir-se a la llum d’aquest primer contraargument.

b) El segon contraargument té una naturalesa programàtica. És a dir, la proposta de la RB té vocació universal i és, en principi, vàlida per a tota la població mundial. Per tant, és aplicable a totes les regions subdesenvolupades del planeta, mitjançant diferents estratègies de finançament. De fet, podem pensar que l’aplicació d’una RB en aquests països constituiria un fre al costós, tant en termes individuals com socials, procés de migració internacional.

Sens dubte es tracta de dos contraarguments ben fonamentats. No obstant això, la defensa conseqüencialista de l’adequació de la RB en el context històric de la migració actual pot i ha d’anar més enllà.

L’afirmació consistent a relacionar determinísticament una RB amb l’arribada massiva d’immigrants se sosté, en el millor dels casos, en la teoria econòmica neoclàssica a la qual devem la primera teoria sistemàtica en immigració.⁴ Aquesta tradició segueix molt viva avui dia. En termes generals les seves teories emfatitzen la tendència de les persones a moure’s de zones més poblades a d’altres menys densament poblades, o de regions amb rendes baixes a regions amb rendes altes o vinculen les migracions als cicles econòmics.⁵

L’argument fonamental del model econòmic de migració és que la decisió de l’individu per emigrar es basa en la comparança racional dels costos i beneficis relatius de romandre en la seva regió d’origen o moure’s a diverses destinacions alternatives. Així, des d’aquesta perspectiva és raonable pensar que la RB seria un gran incentiu, un veritable reclam per als immigrants. No obstant això, cal assenyalar que les teories neoclàssiques de la migració han estat criticades per simplistes i incapaces d’explicar els moviments d’immigració actuals o predir-ne els futurs. De fet, és sociològicament irrealista tractar els immigrants com a individus freds i calculadors perfectes que posseeixen tota la informació sobre les seves opcions i que tenen completa llibertat per triar les seves accions racionalment.

La mobilitat de béns i capitals gairebé sempre comporta, o determina, la mobilitat de persones.

4: Ens referim, és clar, al treball pioner de Ravenstein, el qual, a la darrereria del segle XIX, va formular les primeres lleis estadístiques sobre immigració (Vegeu Ravenstein, 1885, 1889).

5: Aquestes aproximacions al fenomen de la immigració són conegudes com a teories *push-pull*, ja que perceben que les causes de la immigració resideixen en la combinació de *push-factors*, que indueixen les persones a abandonar les seves regions d’origen, i els *pull-factors*, que les atreuen cap a certs contextos d’acollida. Els *push-factors* inclouen el creixement

Historiadors, antropòlegs i geògrafs han demostrat empíricament que el comportament dels immigrants està fortament influït per experiències històriques i per dinàmiques familiars i comunitàries. A més, és evident que els immigrants posseeixen moltes vegades una informació limitada i contradictòria i estan subjectes a un munt de constriccions, especialment la asimetria de poder enfront dels empresaris i els governs. Així, els immigrants tendeixen a compensar totes aquestes limitacions mitjançant el desenvolupament del capital cultural i social (vegeu Sassen, 1988; Portes and Rumbaut, 1996; Portes and Böröcz, 1989; Castles and Miller, 2003). Per tant, la idea que l'aplicació d'una RB en un país significarà un increment de l'arribada dels immigrants sembla una fal·làcia, ja que no té en compte la varietat de factors que hi ha darrere de la decisió i, en definitiva de la possibilitat, d'emigrar.

Però, malgrat les seves limitacions, acceptem de moment la tesi neoclàssica sobre els processos migratoris. Seguint la lògica d'aquestes teories, hem d'acceptar que la mera existència de disparitats econòmiques entre diferents àrees pot ser suficient per generar fluxos d'immigrants. En conseqüència, el pes de la introducció d'una RB sobre un possible efecte crida, si més no, ha de relativitzar-se. Les desigualtats econòmiques, polítiques i socials entre els països subdesenvolupats i els països avançats, amb sistemes de protecció social clàssics, ja tenen avui un efecte crida poderós i independent de la RB.

D'altra banda, des d'aquesta perspectiva econòmica, s'ha apuntat la idea que, a llarg termini, els fluxos econòmics transnacionals poden ajudar a igualar les condicions i els salaris entre els països desenvolupats i subdesenvolupats, i conduir-nos a un equilibri econòmic. Diverses investigacions demostren que les remeses de diners dels immigrants als seus països d'origen milloren els nivells de vida de les persones que viuen en aquestes regions i fomenten el desenvolupament comunitari local (Castles and Miller, 2003; Borja, 1989; Portes et al. 1999). És evident que aquestes trameses de diners es veurien potenciades si els immigrants rebessin una RB com els ciutadans nadius, en cas d'aplicar-se.

No obstant això, l'equilibri econòmic entre països tan desiguals podria també arribar mitjançant un camí ineficient. Una derivació sofisticada de la crítica a l'aplicació d'una RB per por de l'efecte crida té a veure amb aquest problema. Aquesta nova objecció ve a dir que l'aplicació de la RB portarà acompanyada d'un efecte nefast per a les nostres societats: l'increment del treball immigrant informal. Així es podria

Cada any moren uns 18 milions de persones per causes relacionades amb la pobresa, és a dir, un terç de totes les morts humanes.

demogràfic de la població, els baixos nivells de vida, la pèrdua d'oportunitats econòmiques i la repressió política, mentre que els pull-factors ens parlen de demandes del mercat de treball, accés a la terra, oportunitats econòmiques i llibertats polítiques (Castles and Miller, 2003).

arribar a un equilibri entre països pobre i rics indesitjable, això és, una igualació dels salaris i dels beneficis entre països del Nord i el Sud “per baix” amb conseqüències negatives per als països d’acollida. Sens dubte, la perspectiva d’una societat totalment estratificada amb una ciutadania nàdva vivint en unes condicions socials avantatjoses i una població immigrant semiesclavitzada és la imatge d’una societat draconiana que no mereix cap crèdit moral.

Existeixen dos camins per escapar d’aquest “paradís neoliberal sinistre”. El primer no té res a veure amb la proposta de la RB, i passa per una intervenció massiva de l’estat i un enduriment de les lleis laborals per evitar l’abús dels empresaris enfront de les situacions de vulnerabilitat de la població immigrant treballadora. El segon passa per repensar el concepte de ciutadania, articulant-lo sobre la base dels ideals del dret d’existència i el dret cosmopolita, i adaptar-lo a l’actual procés de migració internacional.

Conclusions

Prenent en consideració tots els arguments presentats, l’exclusió dels immigrants del dret de rebre una RB sembla poc justificable. D’una banda, des del punt de vista dels drets humans no és sostenible negar als més vulnerables el dret d’existència. I, en les condicions actuals, el dret d’existència només pot prendre cos mitjançant propostes com la RB, que assegurin el manteniment material mínim per a la supervivència. D’altra banda, independentment de quina sigui la institució política a la qual encomanem la tasca de redistribuir, els efectes perversos o les possibles externalitats negatives que suposarien de dotar els immigrants d’una RB no són tan evidents com la majoria d’autors planteja. Ben al contrari, l’evidència empírica suggereix que, en general, aquesta proposta d’aplicació seria en termes socials més avantatjosa que perjudicial.

La majoria dels immigrants que vénen de països no europeus busquen una manera de vida que els garanteixi la supervivència i millors oportunitats socials i econòmiques. Es troba aquesta recerca legitimada pels drets humans?

Bibliografia

- Bebbhabib, S. (2004) *The Rights of Others. Aliens, Residents and Citizens*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Borjas, G.J. (1989) “Economic theory and international migration”, *International Migration Review*, Special Silver Anniversary Issue, 23:3.
- Castles, S. and Miller, M. (2003) *The Age of Migration*. Nova York: Palgrave MacMillan.
- Gauthier, Florence (1992) *Triomphe et mort du droit naturel en révolution, 1789-1795-1802*. París.
- Gauthier, Florence ed. (2002) *Périssent les colonies plutôt qu'un principe! Contributions à l'histoire de l'abolition de l'esclavage, 1789-1804*. París: Société des Études Robespierriennes.
- Gray, J. (2001) “Tolerancia liberal” a *Las dos caras del liberalismo*. Barcelona: Paidós.
- IOM (2000) *World Migration Report*. Ginebra: IOM.
- Kant, Immanuel ([1795] 1994) *La paz perpetua* (traducció de F. Rivera Pastor). Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, www.cervantesvirtual.com.
- Kymlicka, Will (1995) “The Rights of Minority Cultures”, Oxford University Press, Oxford.
- Marshall, T., H., (1949) “Citizenship and Social Class”, escrit el 1949 i reimprès en diferents publicacions. Les referències d'aquest article són de Marshall, T., H., and Bottomore, T., (1992) 1996, “Citizenship and Social Class”, Pluto Press, Londres.
- Nacions Unides (1948) *International Bill of Human Rights*. UN Doc.A/Res/217(iii).
- Nacions Unides (2005). Informe anual del Programa de las Naciones Unidas sobre el Desarrollo (PNUD).

- Neuman, G. (2003) "Human Rights and constitutional rights: harmony and dissonance", *Stanford Law Review*, vol. 55, núm. 5.
- Pioch, R. (2002) "Migration, Citizenship, and Welfare State Reform in Europe: Overcoming marginalization in segregated labour markets", paper presentat a BIEN's 9th International Congress, setembre 2002, Ginebra.
- Pogge, T. (2002) *World Poverty and Human Rights*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Portes, A. and Böröcz, J. (1989) "Contemporary immigration: theoretical perspectives on its determinants and modes of incorporation", *International Migration Review*, 23:83.
- Portes, A. and Rumbaud, R.E. (1996) *Immigrant America: A Portrait*. Second Edition, Berkeley, Los Angeles, Londres: University of California Press.
- Portes, A., Guarnizo, L.E. and Landolt, P. (1999) "The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field", *Ethnic and Racial Studies*, 22:2.
- Ravenstein, E.G. (1885) "The laws of migration", *Journal of the Statistical Society*, 48.
- Ravenstein, E.G. (1889) "The laws of migration", *Journal of the Statistical Society*, 52.
- Sassen, S. (1988) *The Mobility of Labour and Capital*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor, C. (1992) *Multiculturalism and "The Politics of Recognition"*. Princeton: Princeton University Press.

Cooperativisme: regeneració o assimilació

Jordi Garcia Jané

Les cooperatives han de viure en un medi hostil. Tenen en contra la configuració capitalista dels mercats (de béns i serveis, de treball i de capitals), la ideologia dominant en la societat i en el sector empresarial, així com la majoria de regulacions i polítiques estatals. Per expressar-ho amb una comparació: les coope-

ratives són com jugadors que han de començar la partida amb menys punts que la resta, amb normes del joc que els penalitzen a cada ronda, sent la riota de la majoria de companys de taula i, a sobre, tenint la banca en contra.

Navegant contra corrent, la majoria de cooperatives, de consum, agràries, de

treball, de la branca que siguin, malden per sobreviure com bonament poden, i no els preocupa massa si, entre els esbarzers d'aquest difícil camí, se'ls queda enganxada la identitat. Tan sols una minoria prova de subsistir compaginant i, fins i tot, utilitzant els valors i els principis que les inspiren, una minoria que encara resulta més exigua quan comptem les cooperatives compromeses a desenvolupar un moviment cooperatiu o d'economia solidària.

En el cas de les cooperatives de treball, la seva existència és especialment meritòria, ja que aquest tipus de cooperatives demana més dels seus membres, els quals, per expressar-ho ràpid, es juguen el pa i han de conviure, *suportar-se*, cada dia. Naturalment, hi ha un munt de col·lectius socials molt més crítics verbalment amb l'economia capitalista que les cooperatives de treball, fins i tot que les més conscients; però, per desgràcia, d'aquells col·lectius n'hi ha ben pocs que transformin la justa però còmoda crítica al capitalisme en canvis substancials i duradors en les formes de vida dels seus integrants, tal com alguns cooperativistes intenten, almenys, durant vuit hores al dia.

Assimilació

Des del seu naixement al segle XIX fins avui, el cooperativisme està experimentant un procés gradual d'assimilació a la societat capitalista.

Les cooperatives neixen com una de les respostes de les classes populars a l'explotació capitalista de la primera revo-

Les cooperatives són com jugadors que han de començar la partida amb menys punts que la resta, amb normes del joc que els penalitzen a cada ronda, sent la riota de la majoria de companys de taula i tenint la banca en contra.

lució industrial, al costat de les mutualitats, els sindicats i els partits obrers. Per centrar-nos a casa nostra, el cooperativisme està emparentat amb el republicanisme, el socialisme i l'anarquisme, i, fins a 1939, constitueix no sols una expressió de resistència, sinó també un projecte alternatiu al capitalisme. A partir d'aquella data fatídica, el cooperativisme català abandona, almenys d'una manera conscient, qualsevol voluntat de transformació social, influït per molts factors. En la dictadura franquista la ruptura amb el cooperativisme transforma-

dor és deguda, primer, al desmantellament de la majoria de cooperatives fins llavors existents i a la repressió contra els líders cooperativistes, i després al sorgiment d'una nova fornada de cooperatives que és fruit d'un país que ja no té res a veure amb el de primer terç de segle, unes noves cooperatives que sobreviuen aïllades entre si i desvinculades de l'antifranquisme militant (els partits i sindicats clandestins més esquerrans passen del cooperativisme). Per no parlar d'un altre sector de cooperatives que és cooptat pel règim, que tolera un cooperativisme apolític i residual, ja que el considera com si fos el benaurat terme mitjà entre la "plutocràcia capitalista" i el "materialisme marxista" (sigui dit en la terminologia del falangisme).

En fi, des de 1975 fins ara, la derrota a escala mundial, i per tant també a Catalunya, de les forces antisistèmiques (en totes les seves versions: socialdemòcrata, marxista-leninista, antiautoritària i d'alliberament nacional), en el pols mantingut durant les dècades de 1960 i

1970 i l'asfixiant predomini a partir dels 80 del capitalisme neoliberal i globalitzat, han allunyat la majoria de les cooperatives de qualsevol pretensió d'esdevenir alternativa al capitalisme o de ser part de cap moviment social transformador. Moltes cooperatives ni tan sols neixen d'un desig de resistència personal a l'explotació capitalista, sinó només per la necessitat d'aconseguir el lloc de treball estable que el capitalisme de l'atur i la precarietat nega a una part de les classes populars.

Però, afortunadament, d'aquells primers focs encara queden unes quantes brases. Del primer cooperativisme, en resta una certa idea de moviment (una organització mundial, l'Aliança Cooperativa Internacional, i uns principis i valors comuns), tot i que no hi hagi vinculació directa de cada cooperativa amb aquella organització i que els principis i valors poques vegades ultrapassin les bones intencions. En resta també prou experiència acumulada per pensar raonablement que les cooperatives podrien jugar un paper clau en una hipotètica nova economia postcapitalista, que gosariem caracteritzar com una mena de socialisme democràtic de mercat amb autogestió obrera¹. En queden trets valuosíssims en l'arquitectura jurídica de la cooperativa –un soci, un vot; la participació econòmica dels socis...–. I en resta, finalment, la pràctica transformadora quotidiana d'una petita bossa de cooperatives i de cooperativistes. Resumint la part plena de l'ampolla, podem afirmar que, en general, les cooperatives encara són organitzacions empresarials més democràtiques, igualitàries i comprome-

Des del seu naixement al segle XIX fins avui, el cooperativisme està experimentant un procés gradual d'assimilació a la societat capitalista.

ses socialment que les empreses capitalistes (cosa, d'altra banda, bastant fàcil), conserven una vaga idea de reforma social i poden representar una valuosa aproximació al tipus d'empresa que hauria de predominar en una poc probable, però sí possible, futura societat sense classes. Ara bé, poden conformar-se a ser tan sols això, atesa la seva història i la seva potencialitat? O vist des d'un altre angle: fins quan les cooperatives aguantaran si són tan sols això?

Patologies

Perquè, incapaces de resistir la pressió i les limitacions estructurals d'un sistema social hostil, les cooperatives tendeixen a assemblar-se cada cop més a l'empresa capitalista. En la fase actual del procés d'assimilació, aquest apropament es manifesta en diverses corrupcions o patologies de la identitat cooperativa que podem observar en totes, en més o menys grau. Una patologia l'anomenarem economicisme, i afecta les finalitats de la cooperativa; una segona tecnocràcia, i afecta l'organització de la cooperativa; una tercera egoisme de grup, i afecta els interessos legítims d'alguns actors vinculats a la cooperativa.

L'**economicisme** consisteix a concebre la cooperativa com una institució que té per única finalitat obtenir el màxim benefici econòmic. Oblida que les finalitats de la cooperativa són també d'ordre social i cultural² i que, per tant, la seva actuació s'ha de regir per una combinació de diverses racionalitats (la racionalitat econòmica sí, però també les racionalitats cultural, social, ambiental,

afectiva, hedònica...³), combinació que ha de ser pròpia de cada organització i gaudir del consens dels seus membres.

Economicisme, per exemple, és avantposar els guanys econòmics a la reducció de la jornada laboral o a l'ètica que ens faria deixar de treballar per un client socialment irresponsable. Economicisme és obsessionar-se per ser els líders del mercat, perquè la cooperativa es faci sempre més i més gran, ignorant que expandir-se no sempre equival a enfortir-se i que el creixement aigualeix la participació i la democràcia, que cada organització ha de trobar la seva dimensió òptima, segons diversos factors tant externs com interns, i que hi ha altres maneres de desenvolupar-se que no passen per créixer, com ara intercooperar.

Frases de l'estil "Les cooperatives també som empreses!", sovint només busquen justificar aquest economicisme. Respondre a aquesta obvietat amb una altra obvietat, sovint oblidada, "I els cooperativistes també som persones!", pot ajudar a ressituar el debat, mostrant com la cooperativa existeix també per satisfer les idees, els sentiments i els desitjos de les persones que en formen part, així com les seves variades necessitats (de subsistència, naturalment, però també de participació, d'afecte, de creativitat...).

L'economicisme redueix l'èxit a l'obtenció del màxim benefici econòmic. Tanmateix, el concepte d'èxit propi del cooperativisme ha de ser tot un altre; l'**èxit cooperatiu** ha d'incloure naturalment unes condicions laborals i econò-

miques dignes per als socis i assalariats de les cooperatives, però al mateix temps també altres beneficis per a les persones

(la satisfacció en el treball, l'aprenentatge...), per a la societat i per a la consolidació de la pròpia cooperativa. És el que anomenem triple excedent cooperatiu.⁴

Així doncs, si no reemplacem la visió economicista de la finalitat de la cooperativa per una visió humanista, els seus membres se sentiran **alienats** respecte a l'organització i el treball.

La **tecnocràcia** consisteix a concentrar la majoria de decisions de la cooperativa en unes quantes persones, els dirigents cooperatius,

siguin membres del consell rector, sigui la gerència, siguin els líders informals. En realitat hauria de ser al contrari; la principal funció de les persones que resulten democràticament elegides per gestionar la cooperativa hauria de ser facilitar l'autoorganització col·lectiva i controlar únicament per excepció.

El dret a veu i vot en l'assemblea general anual és condició necessària però de cap manera suficient per garantir la qualitat democràtica d'una cooperativa; cal, a més, formular el projecte empresarial i reformular-lo periòdicament sempre de manera col·lectiva, cal una organització del treball basada en petits grups autogestionats i en l'autonomia individual, calen llocs de treball amb prou significat emocional i intel·lectual per interessar les persones que els han d'ocupar, calen assemblees actives i nombroses, en què els socis disposin d'una bona informació prèvia i, fins i tot,

**Moltes cooperatives
no neixen d'un desig
de resistència
personal a
l'explotació
capitalista, sinó
només per la
necessitat
d'aconseguir el lloc
de treball estable que
l'atur i la precarietat
negaven a una part
de les classes
populars.**

hagin pogut fer alguna assemblea prèvia centrada només a deliberar.

Quan tot això no es fa, quan l'única assemblea general, la que toca cada any, es torna silenciosa, si no buida, és que en el fons a la cooperativa hi mana una casta tecnocràtica que, a més, intentarà perpetuar-se en el càrrec. És el moment que la majoria de cooperativistes perceben que ja no poden influir en les decisions que els afecten i els objectius de la cooperativa deixen de ser els seus objectius, amb la qual cosa comencen a sentir-se **explotats i dominats** i es bloqueja un dels principals avantatges competitius d'aquest tipus d'empresa respecte a la capitalista: la superior implicació dels socis treballadors en comparació dels assalariats.

L'**egoisme de grup** consisteix a no integrar els legítims interessos dels agents no cooperativistes en els objectius de la cooperativa. La cooperativa no deixa mai de ser una empresa privada i, per tant, la tendència a la insolidaritat, ni que sigui de grup, és un perill sempre latent. En algunes cooperatives, l'egoisme de grup es manifesta en la relació d'explotació que es manté sobre els assalariats. En d'altres, s'expressa competint amb altres cooperatives, en lloc de trobar formes d'intercooperar. En d'altres encara, en el seu autisme respecte de l'entorn social; perquè, per exemple, quin percentatge de cooperatives dedica alguna part dels seus recursos -en diners, temps o espècies- a donar suport a causes socials? El 10%, a tot estirar? Hi ha cooperatives, fins i tot, que argüeixen que el seu compromís social consisteix a

En general, les cooperatives encara són organitzacions empresarials més democràtiques, igualitàries i compromeses socialment que les empreses capitalistes.

crear llocs de treball, en un exercici de cinisme propi d'una transnacional, però que resulta preocupant quan el practica una cooperativa. Com si no fos precisament el treball humà allò que dóna beneficis a les empreses, siguin cooperatives o no! Com si la societat encara hagués de donar les gràcies als empresaris, cooperativistes o no, per tenir una feina! Com si, en el fons, tota la riquesa no fos riquesa col·lectiva, que en tot cas la societat ha delegat en les empreses perquè l'administren i en produeixin més!

En fi, totes aquestes patologies fan que no puguem considerar una cooperativa, pel simple fet de ser-ho jurídica-ment, millor que qualsevol empresa capitalista. Treballar en una cooperativa també pot ser alienant; també pots sentir-te explotada o dominada sent teòricament la copropietària de l'empresa!⁵ Perquè, és gaire diferent una cooperativa de 30 socis, 60 assalariats i 4 directius no cooperativistes que una societat anònima amb 30 accionistes, 60 assalariats i 4 directius no accionistes? Fa més bé a la societat una cooperativa, si fabrica sistemes òptics d'alta precisió per a míssils, que una societat limitada que fabrica bicicletes?

Regeneració

Tanmateix, quan parlem dels problemes de les cooperatives, rarament ens referim a l'economicisme, la tecnocràcia o l'egoisme de grup. Pretenem conèixer la salut del cooperativisme investigant el nombre de cooperatives i el de persones que ocupen, quant facturen i els benefi-

cis econòmics que en treuen, talment com qualsevol empresari o gerent capitalista valora la marxa del seu negoci. En canvi, no ens interessem mai per saber el grau de democràcia de les cooperatives, el nivell de satisfacció personal dels qui hi treballen, les seves bandes salarials, el protagonisme que hi tenen —o no— les dones, el nombre i els drets de les persones no sòcies, o els excedents cooperatius destinats a causes socials.⁶

Si volem regenerar el cooperativisme i recuperar la seva funció històrica d'alternativa a l'empresa capitalista, necessitem, entre altres coses, crear una cultura de gestió pròpia, que se sustenti en la identitat cooperativa en comptes de diluir-la, tal com sol passar ara. No són grans teories abstractes sobre l'economia cooperativa o solidària allò que ens cal, sinó polítiques, criteris i procediments que operativitzin els valors i principis cooperatius en la gestió diària, que ens facin descobrir que aquests valors i principis no són un límit ètic que ens posem en els negocis, perquè som *bona gent* (una nosa autoimposada, al capdavant), sinó un instrument eficaç per aconseguir el nostre èxit, l'èxit cooperatiu, diferent del de l'empresa capitalista. Necessitem, doncs, **cultura de gestió cooperativa**.

Abans d'acabar aquest article, desenvolupant una mica més com generar aquesta cultura de gestió cooperativa, esmento de passada quins podrien ser aquests altres objectius que, al meu parer, ajudarien a regenerar el cooperativisme, a part de formular i practicar una cultura de gestió cooperativa. Destaco tres objectius més a mitja termini:

***Incapaces de resistir
la pressió i les
limitacions
estructurals d'un
sistema social hostil,
les cooperatives
tendeixen a
assemblar-se cada
cop més a l'empresa
capitalista.***

a) la formació de **noves cooperatives** en què la motivació principal dels socis sigui intentar superar les relacions d'a-

lienació, dominació i explotació intrínseques a l'empresa capitalista;

b) la creació d'un primer assaig de **mercat social** que enxarxi un centenar de cooperatives i altres empreses de l'economia solidària (i els seus membres respectius) en relacions de client-proveïdor i utilitzant parcialment per als intercanvis una moneda pròpia;

c) la constitució del cooperativisme en un **moviment sociopolític**, com ho va ser fins al 1939, vinculat als moviments socials transformadors d'avui dia.

Pouar de la pràctica cooperativa

A totes les cooperatives, al llarg de la seva existència, se'ls presenten una sèrie de circumstàncies típiques, com són, posem per cas, la relació entre la feina de produir i la de gestionar, l'oportunitat de captar noves quotes de mercat, la necessitat de canviar d'activitat, la fluctuació de la demanda, la crisi del sector, el canvi generacional... És en situacions decisives com aquestes quan, en no disposar de prou cultura de gestió cooperativa, recorrem a la cultura de gestió capitalista, amb els efectes distorsionadors i desnaturalitzadors sobre el futur de les nostres organitzacions que aquesta provoca.

Dit d'una altra manera, per fer front a l'economicisme, la tecnocràcia o l'egoisme de grup necessitem respondre preguntes del tipus: Com professionalitzem la gestió aprofundint la participació i la

democràcia? Com reconvertim cooperatives que produeixen béns no sostenibles perquè d'aquí a un temps fabriquin béns socialment útils? Com afrontem les fluctuacions de la demanda sense provocar precarietat, superexplotació o sobredimensionar-nos? Com creixem fins a la nostra dimensió òptima, mantenint la participació i la democràcia? Com obrem per tal de no competir amb altres cooperatives? Com creem cooperatives prou interessants per atraure persones creatives i socialment inquietes? Com eduquem els nous socis en els principis i valors cooperatius? Com contrapesem les pèrdues de participació individual i de sobirania col·lectiva pròpies dels grups cooperatius? Com augmentem la nostra aportació a la societat i evitem que aquesta es deixi engalipar per les companyies capitalistes d'última generació que ara *van de* socialment responsables? Etcètera, etcètera.

Les respostes a totes aquestes preguntes no les proporcionarà mai cap escola de negocis. Només poden sortir de la pràctica de les cooperatives i del seu estudi per part de persones cooperativistes. Es tractaria de detectar les experiències reeixides que han viscut moltes cooperatives transformadores quan s'han hagut d'enfrontar a alguna d'aquelles situacions decisives que esmentàvem més amunt i analitzar-les, depurar-les, extreure'n els trets generalitzables i posar els coneixements apresos a disposició de totes les cooperatives. Naturalment, la seva posada en pràctica permetria verificar i polir aquests criteris de gestió cooperativa en un procés en realimentació contínua.

***L'economicisme
consisteix a concebre
la cooperativa com
una institució que té
per única finalitat
obtenir el màxim
benefici econòmic.***

O apostem per reforçar la identitat cooperativa, amb totes les conseqüències que hem apuntat aquí, o la força del corrent dominant ens portarà a diluir-nos en l'immens oceà capitalista. És impossible quedar-nos quietes en un il·lusori terme mitjà, o avancem o retrocedim. Fins ara les cooperatives havien format part de la solució; tant de bo siguem a temps d'evitar que d'aquí a uns anys formin part del problema.

Notes:

1: Vegeu *Más allá del capitalismo*, David Schweickart, Editorial Sal Terrae, 1997.

2: L'ACI defineix la cooperativa com "una associació autònoma de persones que s'han unit de manera voluntària per satisfer les seves necessitats i aspiracions *econòmiques, socials i culturals* en comú mitjançant una empresa de propietat conjunta i de gestió democràtica" (la cursiva és nostra). O, com també diu Joseba Azkarraga Etxegibel, professor de sociologia de la Universitat de Mondragón i investigador de l'Institut d'Estudis Cooperatius LANKI d'aquella mateixa universitat, "l'economia social no pretén simplement una activitat empresarial amb determinades inclusions ètiques, sinó que al mateix temps es defineix a si mateixa com un projecte ètic de construcció social, de vertebració i cohesió social, que utilitza per a això l'activitat empresarial", a *Modernidad y cooperativismo. Una mirada sobre los sentidos y la cultura cooperativa de Mondragón*.

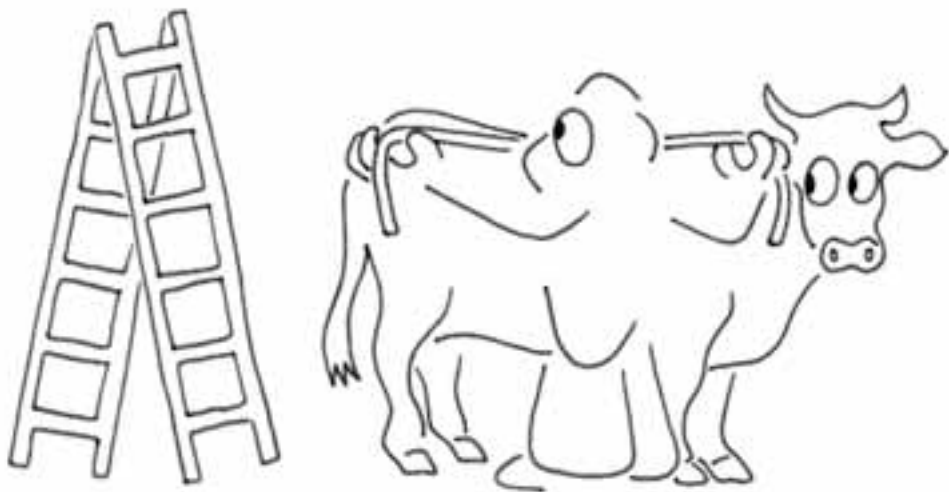
3: Schvarstein, Leonardo. *Diseño de organizaciones*. Buenos Aires: Ed. Paidós, 1998, p. 309.

4: Garcia, J.; Via, J.; Xirinacs L.M., *La dimensión cooperativa*. Barcelona: Ed. Icaria, 2001, p. 123.

5: Els diferents elements de l'arquitectura cooperativa conformen un sistema; si un d'ells falla, tot el conjunt es ressent. Si, per exemple, en una cooperativa falla a la pràctica el principi democràtic, els altres principis es perverteixen també. Aleshores, el soci de treball encara envejarà l'assalariat d'una gran empresa. La seva aportació al capital social de la cooperativa l'assimilarà al preu a pagar per tenir un lloc de treball i la seva condició d'"empresari" com una excusa per no

poder exercir els drets de negociació col·lectiva, sindicació o vaga.

6: Fóra interessant fer a Catalunya s'hauria una investigació sobre les cooperatives de treball en la línia de les preocupacions manifestades en l'estudi fet per Alfonso Carlos Morales Gutiérrez, i patrocinat pel Ciriec i el Ministeri de Treball i Assumptes Socials. Aquest estudi va desembocar en el llibre titulat *Competencias y valores en las empresas de trabajo asociado*, CIRIEC-España, València, 1998.

Elements que configuren un grup cooperatiu

Xavier López*

El 28 de febrer de 2003 Antonio Cancelo fundador d'Eroski i expresident de Mondragón Corporación Cooperativa va mantenir una reunió de treball amb una quarantena de persones representants de les cooperatives ABACUS, ECOTÈCNIA i GRUPQUALITAT, en una de les sessions embrionàries de treball que al final del 2004 va portar a la constitució de CLADE, el primer grup empresarial cooperatiu multisectorial a Catalunya. El present document està extret de les reflexions que Cancelo ens va aportar i que han tingut un pes

rellevant en la configuració i constitució de CLADE.

Respostes insuficients

Cal recordar algunes de les característiques de l'economia actual i de la seva previsible evolució. El comerç internacional aporta el 29% del PIB mundial i creix a ritmes superiors als de qualsevol economia (10% anual en els 10 darrers anys), la globalització estimula i endureix la competència i es tracta d'un fet irreverssible que ens

afecta a tots. D'altra banda, es produeix un fenomen de concentració empresarial creixent acompanyat d'un desenvolupament tecnològic imparable.

Tot això fa inservibles els models de resposta tradicionals; ja no n'hi ha prou de crear centrals de compres, consorcis d'exportació, xarxes de comercialització, clústers sectorials o fòrums de reflexió. Tot això, prou important, no és més que una resposta parcial. Totes aquestes propostes es desenvolupen en parcel·les de l'empresa, plantejant la gestió per àrees i no d'una manera integral.

La reflexió que pretenem realitzar vol centrar-se en models avançats d'organització basats en:

- ✓ Coincidència de voluntats (voluntarietat)
- ✓ Coneixement de les persones
- ✓ Coneixement i interrelació de les organitzacions,

Tot això, superant les característiques del conglomerat clàssic, basat en el domini financer i la unitat estratègica de negoci.

El primer element que cal remarcar és que els continguts del grup o corporació se situen en l'àmbit estratègic, atès que es desitja cooperar per assolir conjuntament objectius importants per a les empreses que constitueixen el grup, superiors als que podrien assolir-se individualment. Es deriven, per tant, de la seva constitució, avantatges competitius per mitjà de sinergies verticals i transversals. En el camp de la verticalitat les sinergies es circumscriuen al binomi producte-mercat, són les siner-

gies més entenedores inicialment però no les més importants.

Per contra, des d'un punt de vista transversal es poden preveure avantatges competitius rellevants en les àrees de creació de marca, comunicació, relacions, finançament, acords de col·laboració, generació de nous projectes, gestió de les persones i formació, desenvolupament de models de gestió i gestió de l'ocupació entre d'altres.

Inevitablement amb la pertinença al grup es perden graus de sobirania, aquells

que s'hagin pactat, imprescindibles per a l'èxit; tanmateix, les parts no es dilueixen en el tot. Ja s'ha comentat que allò que es pretén realitzar a través del grup no és possible fer-ho individualment, o bé ho podem fer millor agrupats.

Així mateix, en el grup cal aplicar el principi d'organització que diu que la presa de decisions ha de tenir lloc al més prop possible d'on passen els esdeveniments, és a dir, cal aplicar el principi de subsidiarietat.

Encara que allò que predominarà en la constitució d'un grup siguin els avantatges a assolir per part de qui els constitueixen, no podem oblidar, quan parlem de cooperatives, dels elements doctrinals, entre els quals hem de destacar el principi d'intercooperació.

Un grup cooperatiu es compon de les cooperatives i de l'estructura del grup. La tasca del conjunt consisteix a contribuir a la consolidació de les activitats i al seu desenvolupament, de manera que es maximitzi el valor per a les cooperatives, els cooperativistes, els clients, els proveïdors i la comunitat en general.

Els continguts del grup o corporació se situen en l'àmbit estratègic, atès que es desitja cooperar per assolir conjuntament objectius importants per a les empreses que constitueixen el grup.

La característica essencial d'un grup cooperatiu és que es fonamenta en el pacte, i no en el poder que es deriva de les participacions finances; això no obstant, el desenvolupament del pacte atorga poder als òrgans constituïts per al seu govern i a les persones designades per exercir-lo. En la pràctica, en un grup d'aquestes característiques pesarà més que l'aplicació de la norma, que també pesa, el prestigi, el carisma, l'autoritat moral i el lideratge dels seus dirigents.

La característica fonamental d'un grup cooperatiu és que es fonamenta en el pacte.

Aproximació a un model

La voluntat tantes vegades mencionada es consolida en l'articulat dels estatuts de cada un dels components, que mantenen la seva personalitat jurídica. Adquireix així rang de major entitat en estar refrendat per assemblea de la cooperativa. Han d'establir-se condicions clares per a la pertinença al grup i els participants han d'estar disposats a funcionar per normes que comprometen àmbits de poder individual i els qui s'incorporen han d'aportar un projecte empresarial viable, no es tracta de crear un cementiri.

Els elements bàsics definidors del grup són les forces de cohesió, els principis de gestió, l'organigrama bàsic i l'estil de gestió directiva.

Forces de cohesió

En les forces de cohesió hem de treballar diversos aspectes. En primer lloc, la ideologia, cultura i filosofia del grup; estem parlant de la manera de ser, de comportar-se, de la manera de fer les coses que diferencia el grup de la resta

d'organitzacions, és a dir, estem parlant de la cultura empresarial. La seva definició exigeix un debat ampli que condueix

al consens, a la fixació d'objectius comuns, dels mitjans per assolir-los i a la manera de mesurar el progrés en la direcció desitjada. El seu establiment ha d'ésser impulsat des del lideratge.

La cultura empresarial constitueix un factor, probablement el més rellevant, que condueix a la diferenciació competitiva atès que les creences no són copiables i estan formada per principis, missió, valors i polítiques generals.

Els principis de lliure adhesió, organització democràtica, sobirania del treball, caire instrumental del capital, participació en la gestió, solidaritat retributiva, intercooperació, caire universal i educació inspiren el model.

La missió és la raó de ser del projecte. En el cas del grup cooperatiu, es tracta d'una experiència socioeconòmica, creada per i per a les persones per tal de generar riquesa a la societat per mitjà del desenvolupament empresarial i la creació d'ocupació des de la solidaritat i la democràcia aplicant la formació i la innovació.

Els valors són el nucli de la cultura empresarial, allò que dóna sentit de direcció comuna a les persones i unes línies directius a la tasca quotidiana. En el cas de MCC són la cooperació, la participació, la responsabilitat social i la innovació.

Cooperació perquè parlem d'empreses personalistes –tot i que cal considerar noves formes cooperatives amb més d'una activitat cooperativitzada o mixtes– on, en general, cada persona té un vot, el consell rector està compost pels treballadors i aquests treballen en

quelcom propi, l'esdevenir del qual els afecta. Es dona una participació efectiva dels treballadors en el capital i els resultats.

Participació en la gestió, amb les aportacions de la capacitat de pensar tenint en compte, però, que la participació és un dret i una obligació alhora.

Responsabilitat social entesa com la distribució solidària de la riquesa generada (escala de solidaritat, reconversió dels resultats, gestió de l'ocupació), compromís amb l'entorn amb inversió creadora d'ocupació i transmissió del saber fer i coneixement acumulat entre les cooperatives del grup i cap a l'exterior.

La innovació és també un dels valors a treballar, entesa com la recerca permanent de noves opcions, acceptant el canvi com una variable més de la gestió i assimilant el fracàs com una font d'aprenentatge des d'un model organitzatiu que incentiva la creativitat.

En segon lloc, la imatge i marca. Es tracta de gestionar una imatge global reconeguda empresarialment i socialment, és a dir, una marca paraigua que doni suport a les activitats i sectors del grup.

En tercer lloc, les forces de cohesió econòmiques, que preveu diversitat d'eines i possibilitats, com ara la creació de fons d'inversió amb aportacions de les cooperatives o fons comuns per a activitats de formació i innovació, la reconversió dels resultats o la participació del grup en els projectes de la cooperativa. Es poden també treballar la intermediació financera (accés al mercat de capitals i afiançament mutu) o la recerca d'acords bàsics preferents amb entitats financeres.

Els valors són el nucli de la cultura empresarial, allò que dóna sentit de direcció comuna a les persones.

En quart lloc, gestió i estructura. En l'assemblea general recau la màxima sobirania del grup, és on es prenen les decisions de més entitat, i existeix un organisme de gestió i control entre assemblees que pot ser el Consell Rector. Cal que hi hagi una direcció general del grup; és absolutament imprescindible l'existència de persones dedicades a aquesta finalitat. En cinquè lloc, la direcció

estratègica entesa com la definició des del grup d'una política empresarial i unes estratègies de caràcter general compatibles amb la gestió dels negocis amb la màxima autonomia. Existirà una aportació i un suport dels serveis centrals a la planificació; tanmateix, l'estructura dels departaments centrals serà reduïda i de qualitat.

Principis de gestió

El desenvolupament empresarial és un eix bàsic, no en va estem parlant d'un grup empresarial i, per tant, ha de fixar-se objectius de creixement basats en la competitivitat cercant associacions i aliances amb altres empreses, creant instruments financers i captant capitals. Cal una clara orientació al client i als mercats exteriors, aplicant models de gestió avançada.

El grup ha de ser autosostingut fonamentalment amb recursos, forces i saber fer propis, sense defugir les col·laboracions i palanquejaments externs desenvolupant un creixement equilibrat i harmònic.

La intercooperació és la força motriu bàsica del grup i el seu objectiu és l'optimització de cada part i del conjunt. Les prioritats i els factors que cal tenir

en compte a l'hora d'abordar la intercooperació i que poden ser considerades condicions necessàries sense les quals el projecte no podrà tenir èxit són, en primer lloc, la filosofia i cultura empresarial, seguit de les persones, la gestió i l'economia. Cal tenir també en compte la naturalesa instrumental del capital en el projecte, tot i que absolutament necessària.

La principal manifestació de compromís amb l'entorn que fa el grup és crear activitat econòmica i ocupació en el territori, però també ha de participar en les iniciatives tendents a l'articulació de la societat identificant-se i interrelacionant-se amb els elements culturals i mantenint una comunicació permanent amb la societat.

El grup és un projecte basat en les persones i el coneixement, que persegueix la integració de la gestió, i participa en la definició estratègica de la empresa amb transparència interna i comunicació, que té proactivitat al canvi i la innovació i que vol la satisfacció de les persones.

Organigrama bàsic

Estil de gestió directiva

En funció de les dimensions, l'organigrama pot ser més o menys sofisticat, això no obstant, cal destacar en primer lloc el congrés amb representació de totes les cooperatives; la comissió permanent, escollida per les divisions que exerceix el control i interpreta les normatives; l'organisme executiu escollit

per la comissió permanent amb un president executiu, les divisions, que són agrupacions sectorials, i les cooperatives com a organitzacions de base.

***La innovació és
també un dels valors
a treballar, entesa
com la recerca
permanent de noves
opcions, acceptant el
canvi com una
variable més de la
gestió i assimilant el
fracàs com una font
d'aprenentatge.***

Per treballar en aquest model, quin és el perfil dels directius que necessitem? Clarament, necessitem directius honrats i honestos, generosos, és a dir, predisposats a dir que sí, creatius, que permanentment estiguin a la recerca de nous camins, coherents en la mesura que fan allò que prediquen, comunicatius

atès que parlen perquè les persones els entenguin, justos perquè recompensen en funció dels mèrits, potenciadors en la mesura que ajuden al creixement dels seus col·laboradors, constants i tenaços, amb intuïció, a vegades saben el que passarà encara que no poden demostrar-ho i finalment lliures perquè defensin les seves idees i no el càrrec.

* Xavier López és director de Grup Clade

Xarxes de col·laboració solidària

Euclides André Mance

1. La noció de xarxa és pròpia de la teoria de la complexitat i conté alguns trets que provenen de la cibernètica, de l'ecologia i d'altres elaboracions sistèmiques en diferents àrees. La noció de *xarxa* posa èmfasi en les relacions entre realitats diverses que s'integren, en els fluxos d'elements que circulen en aquestes relacions, en els llaços que potencien la sinergia col·lectiva, en el moviment de

suport mutu en què cada element contribueix a la producció dels altres, en la potencialitat de transformació de cada part arran de la seva relació amb les altres i en la transformació del conjunt pels fluxos que circulen per tota la xarxa. Així, la solidesa de cada element depèn de com s'integra a la xarxa, dels fluxos en què participa, de com acull i col·labora amb els altres.

La noció de xarxa de col·laboració solidària, com a categoria analítica, és resultat de la reflexió sobre pràctiques dels actors socials contemporanis, entesa des de la teoria de la complexitat i de la filosofia de l'alliberament. Pel fet de ser categoria estratègica, és un element cabdal de l'anomenada revolució de les xarxes, en la qual les accions de caràcter econòmic, polític i cultural es realimenten de manera que capgiren els models i els processos hegemònics que mantenen el capitalisme i s'avança en la construcció d'una globalització solidària.

En aquesta segona accepció, tenint en compte el seu aspecte econòmic, es tracta d'una estratègia que pretén connectar projectes i empreses solidàries de producció, comercialització i finançament, associacions de consumidors i altres organitzacions populars (associacions diverses, sindicats, ONG, etc.) dins d'un moviment de realimentació i creixement conjunt, autosostenible, antagònic al capitalisme. Els criteris bàsics de participació en aquestes xarxes són quatre: (a) que a les empreses no hi hagi cap mena d'explotació laboral, opressió política o dominació cultural; (b) preservar l'equilibri ecològic dels ecosistemes (respectant, tanmateix, la transició d'empreses que no siguin encara ecològicament sostenibles); (c) compartir parcel·les significatives de l'excedent per afavorir l'expansió de la pròpia xarxa; (d) autodeterminació dels objectius i autogestió dels mitjans, en un esperit de cooperació i col·laboració.

L'objectiu fonamental d'aquestes xarxes és *fer pujar les cadenes de producció d'una manera solidària i ecològica*: (a)

La gestió d'una xarxa solidària ha de ser necessàriament democràtica, ja que la participació dels seus membres és totalment lliure i es respecten els contractes signats entre ells.

mitjançant la producció, en el si de les xarxes, de tot allò que encara consumeixen del mercat capitalista: productes finals, subministraments, serveis, etc.; (b) mitjançant la correcció de fluxos de valors, per tal d'evitar realimentar la producció capitalista, cosa que succeeix quan les empreses solidàries compren béns i serveis d'empreses capitalistes; (c) mitjançant la generació de nous llocs de treball i la distribució de la renda, organitzant nous projectes econòmics per tal de satisfer les demandes de les mateixes xarxes; (d) garantint les condicions econòmiques necessàries per a l'exercici de les llibertats públiques i privades exercides èticament. La reinversió col·lectiva dels excedents possibilita reduir progressivament la jornada de treball de tothom, augmentar el temps lliure per potenciar el benestar i perfeccionar el model de consum de cada persona.

La viabilitat d'aquesta alternativa postcapitalista depèn de la difusió del consum solidari, de reinversions col·lectives dels excedents i de la col·laboració solidària entre tothom. En una xarxa, les organitzacions de consum, comerç, producció i serveis es mantenen permanentment en connexió, en fluxos materials (productes, subministraments, etc.) i en fluxos d'informació i de valors que circulen a través de la xarxa.

Les propietats fonamentals d'aquestes xarxes són: suport mutu, intensitat, extensivitat, diversitat, integralitat, realimentació, flux de valor, flux d'informació, flux de matèries i agregació.

La gestió d'una xarxa solidària ha de ser necessàriament democràtica, ja que

la participació dels seus membres és totalment lliure i es respecten els contractes signats entre ells. Entre les seves característiques hi ha: la descentralització, la gestió participativa, la coordinació i la regionalització, dirigides a assegurar l'autodeterminació i l'autogestió de cada organització i de la xarxa com a un tot.

En efecte, quan s'organitzen *xarxes locals* d'aquesta mena, aquestes xarxes operen en el sentit d'atendre demandes immediates de la població pel que fa al treball, a la millora en el consum, a l'educació, a la reafirmació de la dignitat humana de les persones i del seu dret al benestar, alhora que combaten les estructures d'explotació i de domini, responsables de la pobresa i de l'exclusió, i comencen a implantar una nova manera de produir, consumir i conviure, en la qual la solidaritat es troba en l'essència mateixa de la vida. Les xarxes de col·laboració solidària, per consegüent: (a) permeten aglutinar diversos actors socials en un moviment orgànic que té un fort potencial de transformació; (b) atenen demandes immediates d'aquests actors mitjançant la contractació de la seva força de treball, la satisfacció de les seves necessitats de consum, l'afirmació de les seves singularitats (d'identitat africana, femenina, etc.); (c) s'oposen a les estructures capitalistes d'explotació laboral, d'expropiació en el consum i de dominació política i cultural; (d) signifiquen la implantació d'una nova forma postcapitalista de produir i consumir, d'organitzar la vida col·lectiva tot afirmant el dret a la singularitat i a la diferència de cada persona i promo-

vent solidàriament les llibertats públiques i privades exercides èticament.

En les darreres dècades han sorgit i s'han propagat innumbrables pràctiques de col·laboració solidària en el camp de l'economia.

2. En les darreres dècades han sorgit, per tot el món i en els sectors econòmic, polític i cultural, nombroses xarxes i organitzacions, dins l'esfera de la societat civil, per tal de lluitar per la promoció solidària de les llibertats públiques i privades exercides èticament, i s'han originat d'una manera embrionària en un sector

públic no estatal. Xarxes i organitzacions feministes, ecologistes, moviments en l'àrea de l'educació, de la salut, de l'habitatge i molts d'altres en l'àrea de l'economia solidària i de l'ètica dins de la política –per esmentar-ne tan sols alguns– es van multiplicar i possibiliten l'aparició d'un nou entorn de contracte social. El progrés d'una nova consciència i de noves pràctiques pel que fa a la relació entre homes i dones, a l'equilibri dels ecosistemes i a l'economia solidària, per exemple, no emergeix dins l'àmbit estatal o del mercat. El consens sobre aquestes noves pràctiques ha d'haver estat construït a l'interior de xarxes en què persones i organitzacions d'arreu del món col·laboren activament entre si i proposen transformacions del mercat i de l'Estat, de les diverses relacions socials i culturals, a partir d'una defensa intransigent de la necessitat que es garanteixin universalment les condicions necessàries per a l'exercici ètic de les llibertats públiques i privades.

La progressiva i complexa integració d'aquestes diverses xarxes, que col·laboren solidàriament entre elles, situa a l'horitzó de les possibilitats concretes la

realització d'una nova revolució, a nivell de tot el planeta, capaç de capgirar la lògica capitalista de concentració de riqueses i d'exclusió social, així com també diverses formes de dominació en els camps de la política, l'economia i la cultura.

Aquestes noves xarxes, que es van iniciar en els camps de la cultura i de la política, van avançar progressivament cap al camp de l'economia, tot afirmant la necessitat d'una democràcia total, que només es pot realitzar si s'introdueixen i s'implanten mecanismes d'autogestió en tots els àmbits que configuren les societats. Per tant, no es tracta únicament del control polític de l'Estat per part de la societat, sinó també que aquesta exerceixi un control democràtic sobre l'economia, la generació i la circulació de la informació i també sobre tots els altres aspectes que afecten la vida de les persones i que són objecte de decisions humanes.

En les darreres dècades han sorgit i s'han propagat innumbrables pràctiques de col·laboració solidària en el camp de l'economia, d'entre les quals cal esmentar: la renovació que suposa l'autogestió de l'empresa per part dels treballadors, el comerç just i solidari, les organitzacions solidàries de marca i etiquetatge, d'agricultura ecològica, de consum crític i de consum solidari, els sistemes locals d'ocupació i comerç (LETS), els sistemes locals de bescanvi (SEL), els sistemes comunitaris d'intercanvi (SEC), els sistemes locals d'intercanvi usant monedes socials, les xarxes d'intercanvi, l'economia de comunitat,

els sistemes de microcrèdit, els bancs del poble, els bancs ètics, els grups de compra solidària, els moviments de boi-

cot, la difusió de programari lliure en el camp de la informàtica, etc. Significatives parcel·les d'organitzacions que s'inscriuen en aquesta mena de pràctiques i que, en el seu conjunt, cobreixen els diversos segments de les cadenes productives (consum, comerç, serveis, producció i crèdit) es començaren a espavilar i actuaren conjuntament en xarxa, mentre que d'altres ja ho fan des de fa més de tres dècades. El creixement mundial d'aquestes xarxes

indica l'augment de nous camps de possibilitats per a accions solidàries estratègicament articulades, amb l'objectiu de promoure les llibertats públiques i privades, que comencen a ser debatudes en els fòrums socials mundials.

3. La nova generació de xarxes que comença a sorgir, basada en aquesta idea de col·laboració solidària, disposa del bagatge d'innumbrables pràctiques solidàries reeixides de diverses xarxes específiques organitzades anteriorment. Si es prenen com a base aquestes pràctiques i s'entenen des del paradigma de la complexitat, es poden organitzar estratègies de col·laboració solidària amb capacitat d'expandir noves relacions socials de producció i consum i es pot difondre una nova comprensió de la societat segons la qual l'ésser humà, considerat en les seves múltiples dimensions, pot disposar de mitjans materials, polítics, educatius i informatius necessaris per tal de realitzar-se èticament com a per-

Quan consumim un producte en l'elaboració del qual es van explotar éssers humans o es va perjudicar un ecosistema, nosaltres també som corresponsables de l'explotació d'aquelles persones o del perjudici a l'equilibri ecològic.

sona, tot desitjant i promovent alhora la llibertat dels altres.

Aquestes xarxes de col·laboració solidària, pel fet d'actuar sobre les condicions necessàries per a l'exercici de les llibertats, poden avançar estratègicament en la construcció d'una nova estructura social, que es configuri com a societat postcapitalista.

Des d'una perspectiva econòmica, es tracta de la difusió del consum i el treball solidaris. Consum solidari vol dir seleccionar els béns de consum o els serveis que atenguin les nostres necessitats i desitjos, tenint en compte la realització del nostre benestar però també la promoció del benestar dels treballadors que elaboren aquells béns o serveis, sense perdre de vista el manteniment de l'equilibri dels ecosistemes. De fet, quan consumim un producte en l'elaboració del qual es van explotar éssers humans o es va perjudicar un ecosistema, nosaltres també som corresponsables de l'explotació d'aquelles persones o del perjudici a l'equilibri ecològic atès que, amb la nostra acció de compra, contribuïm al fer que els responsables de l'opressió puguin convertir les mercaderies en capital que es reinvertirà de la mateixa manera, reproduint les mateixes pràctiques injustes socialment i perjudicials ecològicament. Així doncs, l'acte de consumir no és tan sols un fet econòmic sinó també ètic i polític. Es tracta d'un exercici de poder pel qual podem, efectivament, donar suport a l'explotació dels éssers humans, la destrucció progressiva del planeta, la concentració de riquesa i l'exclusió social; o bé podem oposar-nos a aquest model nociu de

L'acte de consumir no és tan sols un fet econòmic sinó també ètic i polític.

producció, promovent, mitjançant la pràctica del *consum solidari*, l'ampliació de les llibertats públiques i privades, la descentralització de la riquesa o el desenvolupament ecològic i socialment sostenible. Quan seleccionem i consumim productes identificats amb etiquetes ecosocials, contribuïm a donar sortida al procés productiu solidari i possibilitem que els diners que nosaltres gastem en aquest consum puguin realimentar la producció solidària per al benestar de tothom que integra les xarxes de productors i consumidors.

Treball solidari significa, més enllà dels aspectes referits a l'autogestió i a la corresponsabilització social dels treballadors, que l'excedent del procés productiu –que és acumulat per grups cada cop més petits sota la lògica capitalista– sigui reinvertit solidàriament en el finançament d'altres projectes productius i permeti integrar a les activitats de treball i consum aquelles persones que són excloses pel capital, ampliar l'oferta de béns i serveis solidaris i expandir les xarxes de productors i consumidors, millorant les condicions de vida de tothom que s'adhereixi a la producció i al consum solidaris.

Així, amb els excedents generats per les empreses solidàries, es poden organitzar noves empreses i crear nous llocs de treball per als aturats, oferint-los uns ingressos estables que poden significar, gràcies al consum solidari practicat per aquests mateixos treballadors, un augment del consum final de productes de la pròpia xarxa, de manera que es tornin a generar més excedents que puguin ser invertits. Les noves empreses que han de ser organitzades s'encaren a produir allò

que encara és adquirit al mercat capitalista pels membres de la xarxa, tant si són béns i serveis de consum final com si són subministraments, materials de manteniment i altres articles sol·licitats en el procés productiu.

Aquesta estratègia de funcionament –acompanyada d'una crítica dels models capitalistes de producció i consum, ecològicament insostenibles– té com a objectiu corregir els fluxos de valor, per tal que el consum final i el consum productiu no desemboquin en l'acumulació privada fora de les xarxes, sinó que hi realimentin la producció i el consum solidaris i compleixin els segments de les cadenes productives sobre els quals les xarxes encara no tinguin autonomia.

En aquesta estratègia de xarxa, sota la denominació de “Paradigma de l'Abundància” que comença a prendre cos, com més es distribueix la riquesa, més augmenta la riquesa de tothom, un cop aquesta distribució es fa sobre la base de remunerar el treball que genera encara més riquesa que ha de ser reinvertida i repartida. D'aquesta manera, la part de la població que era anteriorment exclosa, pel fet de ser incorporada al procés productiu i rebre una remuneració justa pel seu treball, pot consumir productes i serveis solidaris que garanteixin el seu benestar, alhora que realimenta el propi procés productiu sota uns paràmetres ecològicament sostenibles. Els acords col·lectius a l'interior de les xarxes permeten ajustar les estructures de costos i preus sota uns paràmetres que facin viable el seu suport mutu, com a alternativa a la *lògica de l'escassetat*, que regula

***Treball solidari
significa que
l'excedent del procés
productiu sigui
reinvertit
solidàriament en el
finançament d'altres
projectes productius i
ampliar l'oferta de
béns i serveis
solidaris.***

els preus en el mercat sota el binomi d'oferta i demanda. Sota la lògica de l'escassetat, que regula els mercats on els agents operen amb l'objectiu de l'obtenció de lucre o d'altres avantatges privats, l'abundància en l'oferta tendeix a generar una caiguda de preus, que poden arribar a anar per sota dels costos de producció; situació, per exemple, que obliga alguns pagesos a deixar que gran part dels productes es podreixin sota terra –ja que sota la lògica de mercat no poden cobrir el cost de l'operació de collita–, encara que

prefereixin fer la collita sabent que més de mil milions de persones al món viuen en situació de pobresa extrema i els interessaria consumir aquests aliments. Les necessitats d'aquesta gernació famèlica, tanmateix, no operen com a *demanda* sota la lògica de mercat, atès que aquest segment no té cap valor econòmic per intercanviar per allò que satisfaci les seves necessitats. Així, sota la lògica de l'escassetat que regula els mercats, és impossible que les poblacions famolenques puguin consumir tones d'aliments que es podriran, tant si aquestes poblacions es troben en un altre continent com si són del mateix país en el qual l'abundància de la producció –que augmenta l'oferta en el mercat– no fa viable la recuperació dels costos de la collita i, molt sovint, ni de la sembra. Encara sota aquesta mateixa lògica de l'escassetat, les càrregues dels interessos elevats forcen una part d'aquells agricultors, que havien contret deutes per fer front a la sembra, a vendre parcel·les de les seves terres, amb la idea de saldar els préstecs sol·licitats, atès que l'enorme collita

obtinguda pel conjunt dels productors, gràcies a la competència del seu treball productiu i a les condicions ambientals favorables a aquell conreu, els impedeix saldar els deutes contrets.

En canvi, sota la perspectiva de les xarxes de col·laboració solidària, es tracta, en l'aspecte econòmic, de garantir la producció, la distribució, l'ús o el consum dels mitjans materials necessaris per a l'exercici de les llibertats públiques i privades, èticament establertes valorant les implicacions de les unes en les altres. El principi de diversitat ha de dur a un augment de la satisfacció de les demandes individuals, no en funció del concepte de lucre sinó per raó del benestar de tothom, i ha de fer-ho de la millor manera possible per aconseguir un exercici solidari de les llibertats. La connexió en xarxa del consum i la producció en llaços de realimentació, conjuntament amb la distribució de la renda, és allò que fa viable econòmicament la consistència i l'expansió d'aquest sistema solidari (Mance, 2000, p.120-156).

Per consegüent, l'objectiu és integrar consum, comercialització, producció i crèdit en un sol sistema harmònic i interdependent, planejat i dirigit d'una manera col·lectiva i democràtica, que serveixi l'objectiu comú de respondre a les necessitats de l'augment sostenible del benestar de les persones en totes les seves dimensions, incloent-hi els àmbits culturals, artístics i de lleure.

Políticament parlant, les xarxes de col·laboració solidària defensen la gestió democràtica del poder i cerquen garantir a tothom les mateixes possibilitats de participar i decidir, no només en aquelles

activitats relacionades amb la producció i el consum dins de les mateixes xarxes, sinó també en la resta d'àmbits polítics de la societat, amb la intenció de combatre qualsevol forma d'explotació dels treballadors, d'expropiació dels consumidors i de dominació política o cultural, tot emfasitzant el valor de la ciutadania activa en la recerca del bé comú i de la cooperació entre els pobles.

Ara bé: la xarxa, pel fet que la seva dimensió econòmica

estigui basada en el consum i el treball solidaris, es constitueix simultàniament en una xarxa política; o sigui, la xarxa econòmica no pot sobreviure si no és que els seus membres assumeixen una determinada concepció sobre els principis que regeixen la convivència entre les persones, sobretot pel que fa a la superació de l'individualisme pel col·laboracionisme solidari, tot cercant la millor manera de conciliar els exercicis col·lectiu i individual de la llibertat.

Sota la dinàmica de les xarxes de col·laboració solidària, el desig diferent de l'altre compromet, micropolíticament, l'acció de promoure la realització de les diverses singularitats, orientades èticament, de la manera més plena possible. Macropolíticament, compromet la transformació estructural de la societat, a través de la supressió de la dicotomia entre el formulador de la demanda social i el seu reformulador polític, mitjançant mecanismes democràtics d'autogestió pública que la xarxa exercita en tota la seva consistència. Pel fet de promoure les llibertats públiques i privades, el creixement de la xarxa amplia el seu poder polític (ja que reuneix un segment cada cop més gran de la societat al voltant de

***Amb els excedents
generats per les
empreses solidàries,
es poden organitzar
noves empreses i
crear nous llocs de
treball per als
aturats.***

la seva proposta de societat postcapitalista), cosa que permet la constitució d'un nou bloc social, capaç de promoure revolucions potents sustentades per innumbrables revolucions micropolítiques de caràcter molecular, amb possibilitats de transformar l'estructura i la gestió dels governs i dels estats.

En el camp de la informació i l'educació, les xarxes de col·laboració solidària intenten promoure, de la millor manera possible, la circulació de la informació i la generació d'interpretadors que permetin, més enllà d'ampliar els coneixements de cadascú, les seves habilitats tècniques i el seu domini de la tecnologia, la seva capacitat de produir i interpretar nous coneixements necessaris per a la presa de decisions en tots els àmbits de la vida, també permetin recuperar la sensibilitat, l'autoestima i altres elements d'ordre ètic i estètic imprescindibles per assolir el benestar de cada persona i de la col·lectivitat.

Pel que fa a aquest aspecte, cal destacar una de les propietats inherents a la xarxa, que és el flux ininterromput d'informació. Tot promovent la lliure interacció comunicativa entre els qui hi participen i garantint a tothom els mitjans materials necessaris per a l'emissió i la recepció de missatges a qualsevol participant en la xarxa, aquesta disposa d'un flux solidari d'informacions rellevants pel que fa a les decisions particulars sobre les qüestions que afecten els seus membres. També en aquest àmbit calen

accions adequades per tal d'atendre, entre tantes d'altres, les demandes educatives i de qualificació professional i les de desenvolupament artístic i científic, condicions necessàries per a l'exercici de la llibertat de cadascú i per al benestar de tothom.

Èticament, les xarxes de col·laboració solidària promouen la solidaritat; o sigui, el compromís per al benestar de tothom, el desig de l'existència de l'altre amb la seva valuosa diferència, per tal que cada persona pugui fruit, en les millors condicions possibles, de les llibertats

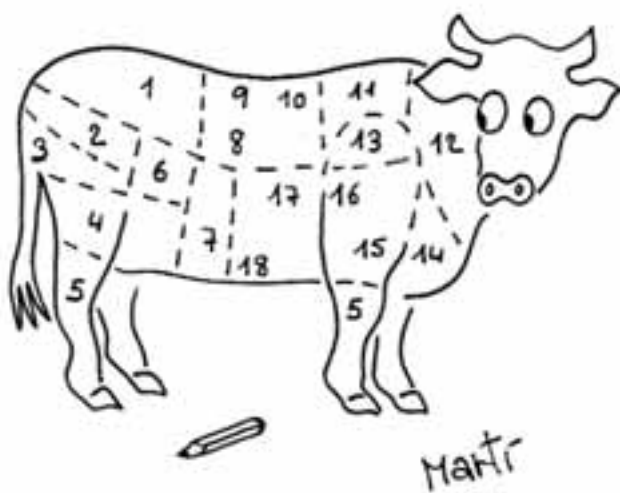
públiques i privades. Desitjar la diferència significa acollir la diversitat ètnica, religiosa, de creences, d'esperances, artística, lingüística, en resum: acollir les més variades formes de realització singular de la llibertat humana, que no neguin les llibertats públiques i privades èticament exercides. Promoure les llibertats significa garantir a les persones les condicions materials, polítiques, informatives i educatives necessàries per a una existència ètica i solidària.

Bibliografia

- Mance, E.A. *Redes de colaboração solidária*.
Mance, E.A. *A revolução das redes*.

Extret de *A outra economia*, Antonio David Cattani (coordinador), Veraz Editores, Brasil 2003.

***L'objectiu és integrar
consum,
comercialització,
producció i crèdit en
un sol sistema
harmònic i
interdependent,
planejat i dirigit
d'una manera
col·lectiva i
democràtica.***

La solidaritat, base per a una nova racionalitat econòmica

Antonio Favreau i Patricio Igor

Luis Razeto és llicenciat en Filosofia i Educació i magister en Sociologia. El seu treball intel·lectual de trenta anys s'ha centrat en els temes econòmics i en les qüestions socials i del treball. La seva tasca l'ha feta en connexió permanent amb organitzacions de l'economia solidària i participant activament en processos de suport i organització d'experiències econòmico-socials populars i cooperatives, de promoció i serveis a formes empresarials associatives i solidàries. Actualment és vicepresident de la Junta Directiva de la Universitat Bolivariana de Xile, on treballa com a professor i investigador.

Quin diagnòstic fa del model econòmic predominant al món i com Xile en forma part i és afectat?

Quan es parla del model econòmic predominant al món es pateix d'una certa imprecisió, perquè no crec que al món funcioni un sistema coherent d'economia perquè puguem considerar-lo un model. Critico el llenguatge que s'usa habitualment per referir-se a l'economia. Per mi, l'economia mundial és més caòtica, desordenada i incoherent del que suggereix la idea d'un model. Sí que hi ha, però, una correlació de forces econòmiques i socials que imposa certes dinàmiques preponderants que,

en termes genèrics, podem identificar amb dos trets bàsics. Un tret és el predomini del capital financer sobre els processos econòmics, en el sentit que els processos productius, les fluctuacions dels mercats, les dinàmiques d'assignació dels recursos, les formes de distribució dels capitals i les tecnologies que es desenvolupen, responen als interessos dels qui controlen el capital financer, altament concentrat, que opera en forma molt lliure i es desplaça per totes les regions i països sense barreres aranzelàries, sense fronteres, operant amb molta flexibilitat i llibertat de moviments.

El segon tret important per comprendre la manera de funcionar de les economies actuals és que, en els processos de producció, distribució i acumulació, el paper que compleix l'Estat, o els estats, ha canviat. Els estats ja no operen com a organismes que emprenen grans inversions, que generen riquesa i ocupació, sinó que fan més aviat d'ens reguladors, que hem de recordar que és la funció que els atribuïen les concepcions liberals clàssiques. I en el compliment d'aquesta funció els estats estan molt supeditats a les intencions del capital financer i tendeixen a facilitar i establir regulacions que afavoreixin els processos d'inversions dels propietaris dels recursos financers. Llavors avui no vivim en cap model, al contrari som producte d'una realitat que té la seva història complexa i contradictòria, que s'ha anat configurant en processos llargs i que ha experimentat importants canvis, i tal vegada el canvi més important que hem de reconèixer és que aquesta configuració econòmica actual està en crisi.

***L'economia mundial
és més caòtica,
desordenada i
incoherent del que
suggereix la idea
d'un model.***

Per mi, avui al món predomina una crisi i no un model. Es tracta d'una crisi financera que es manifesta amb molts indicadors; la dada més rellevant potser sigui l'enorme endeutament de tots els sectors i actors econòmics. Estan molt endeutats els consumidors, les famílies, que tenen deutes corresponents a 5, 6 o 8 vegades els seus ingressos mensuals;

estan sobreendeutades les empreses productives, moltes de les quals estan operant amb patrimoni negatiu, o almenys, amb un nivell de passius dut a l'extrem de la capacitat de protegir crèdits amb el patrimoni de què disposen, i a més estan endeutats els estats nacionals, els governs, que arreu del món operen amb un elevat dèficit fiscal i han emès bons i títols de deutes sobirans i no sobirans en grans volums. Estan endeutats els organismes internacionals, fins i tot les Nacions Unides, i fins i tot les esglésies. Aquest endeutament no és altra cosa que el reflex i el resultat del que he dit abans, o sigui, del predomini del capital financer sobre el conjunt de l'economia, i té tots els actors econòmics -persones, empreses, governs i estats i institucions de tota mena- treballant per al capital financer, o sigui, depenent d'aquest i esforçant-se per complir els compromisos financers que ha assumit amb aquest.

Però tot això està en crisi. Passa que quan s'exageren aquests nivells d'endeutament i són tan generalitzats com els actuals, es provoca una situació d'alt risc per al mateix funcionament d'aquests mercats financers. Una manifestació d'això va ser l'Argentina, una altra és el que s'està observant amb el dòlar; en aquest cas fins i tot no podem des-

cartar que l'economia nord-americana arribi a col·lapsar sota el pes del seu dèficit comercial, del seu dèficit fiscal i del seu endeutament, el més gran del món.

Aquesta és una crisi diferent de les anomenades crisis cícliques del capitalisme?

Crec que té la lògica de les crisis cícliques del capitalisme, perquè aquestes crisis són precisament això, ajustaments, és a dir, quan hi ha molts crèdits i sobreendeutament es fa un ajustament i es tanca el flux de recursos del mercat perquè els inversors puguin recollir el que els correspon; llavors es contreu l'economia fins que s'arriba a l'equilibri, per després tornar a obrir la vàlvula i iniciar un nou procés d'expansió econòmica.

Allò que diferencia la crisi actual és que el nivell d'endeutament és infinitament més gran que tots els coneguts fins ara, corresponents als anteriors moviments cíclics, i més greu encara, que aquesta vegada no s'han fet els ajustaments en els moments adients. Actualment es tracta d'evitar el cost dels ajustaments, de fet s'intenta seguir funcionant sense ajustament, o sigui, baixant la taxa d'interès al mínim, mantenint la despesa fiscal, donant suport a les empreses insolvents perquè no facin fallida, renegociant tots els crèdits i convidant tothom a continuar gastant i consumint. El que ocorre llavors és que no s'està verificant un tancament de cicle normal, sinó que s'intenta respondre a aquesta crisi inundant el mercat de diners, però els operadors econòmics no ho validen invertint i estalviant i consumint, sinó que busquen refugi comprant or, coure,

Avui al món predomina una crisi i no un model.

accions d'empreses, propietats, però no invertint en noves activitats. Llavors la prolongació d'aquesta crisi representa un gran risc i podria acabar provocant una crisi com la del 1929. I no és clar com pot remuntar aquesta economia, com es pot generar un nou cicle. En síntesi, per mi és una crisi diferent de les crisis cícliques normals.

Als qui esperen un canvi de model, aquesta crisi els dona una mica d'optimisme perquè podria dur-los aquest canvi?

Les crisis, quan queden sense resoldre's a l'interior del mode vigent d'organització de l'economia, obren oportunitats de canvi. Però el canvi no és conseqüència espontània i natural de la crisi, ja que l'oportunitat es pot frustrar si les alternatives i els processos pràctics i teòrics de canvi no actuen de manera real i eficaç. El que ocorre avui és que es podrien obrir oportunitats per a un canvi de model a partir de la crisi actual, però les alternatives a aquesta forma d'organització econòmica, que teòricament existeixen, em semblen massa incipients i febles. Penso que l'economia de solidaritat podria ser una nova forma econòmica i anar desenvolupant-se a partir d'aquesta crisi. Però no veig que aquestes recerques d'alternatives, incloent-hi l'economia de solidaritat, tinguin prou desenvolupament, siguin experiències clarament reeixides, gaudeixin de prou difusió ni siguin conegudes per les persones i institucions, ni que hagin arribat al necessari consens polític perquè puguin establir-se. Llavors una crisi com aquesta, que es perllonga sense resoldre's, pot generar oportunitats per desenvolupar una

economia solidària, però no necessàriament en un nivell adequat per constituir una alternativa. El més probable és que, els pròxims anys, visquem una situació més caòtica encara, amb la intensificació de fenòmens com l'atur, la delinqüència, etc. Només sorgirà alguna cosa nova si som capaços de crear-la.

Per mi, tot això és extremadament preocupant perquè sabem que tenim una alternativa pensada i experimentada en petita escala, però no l'hem posicionada, experimentada ni desenvolupada prou perquè pugui proposar-se eficaçment com a alternativa capaç de dur-nos a la superació de la crisi actual. Per això, correm el risc que la crisi es perllongui indefinidament, sense solució.

L'economia solidària sorgeix com a resposta en el marc d'aquesta crisi?

En certa manera sí. Crec que la crisi es dona des de fa bastant de temps. No és que avui vagi a entrar en crisi el capitalisme, sinó que el capitalisme està en crisi des de fa molt temps, i està marginalitzant sectors creixents de la població, està destruint cultures, està reduint els seus propis espais de funcionament, i té la dinàmica d'integrar un grup sempre més petit del conjunt de la població i per tant, mentre exclou tanta gent, sorgeixen també respostes com ara l'economia solidària. Però així com sorgeixen aquestes experiències constructives i esperançadores, sorgeixen també situacions de deterioració, d'anomies, de pèrdua de sentit, de valors, de delinqüència i inseguretats, etc. I el temor és que aquests processos de deterioració siguin més

L'endeutament generalitzat no és altra cosa que el reflex i el resultat del predomini del capital financer sobre el conjunt de l'economia.

poderosos que els de construcció. És preocupant la ceguesa política dels qui, mentre intenten apuntalar un model que està en crisi, no han obert espais i oportunitats per a la generació d'iniciatives constructives noves.

Des d'un punt de vista socio-cultural, quins serien els elements més contundents de l'economia solidària per difondre'ls i ampliar-los?

L'economia solidària requereix com a element absolu-

tament fonamental el desenvolupament i l'establiment de valors solidaris. No hi pot haver economia de solidaritat sense solidaritat. L'economia solidària està en construcció solament pels qui hi participen amb valors, formes de relació i comportaments solidaris. Cal tenir predisposició en el treball, en el consum, en la distribució per generar empreses i associacions solidàries; cal tenir predisposició al consum solidari, o sigui, a compartir béns i serveis. Llavors la base fonamental és l'element cultural. Ara bé, l'element cultural no és pas aliè al desenvolupament dels processos polítics, econòmics o socials. L'expansió d'aquesta mentalitat, d'aquests valors favorables a l'economia solidària, pot ser ajudada, incentivada, amb mecanismes i processos socials, amb els recursos que tenen les institucions polítiques, la ciutadania i altres organitzacions de la societat civil.

Per exemple, avui l'economia solidària topa amb diversos obstacles legals que s'han d'intentar canviar, perquè no hi ha cap forma jurídica que aculli aquesta proposta d'acord amb la seva pròpia racionalitat econòmica. Llavors aquestes experiències es veuen obliga-

des a legalitzar-se adoptant formes que no els són pròpies i que, per tant, els creen una gran dificultat per dirigir-se amb la coherència que tenen, perquè han de funcionar d'acord amb la normativa pròpia de la racionalitat econòmica que regeix les empreses basades en la no-solidaritat.

En aquest sentit i referint-nos, per exemple, tan sols al tema legal, si no hi ha canvis en les normes jurídiques, l'economia solidària podria començar a transformar-se en funcional al sistema actual?

No. Com pot ser funcional el que és contrari i distint? L'economia solidària opera amb una altra lògica. En un sistema que està en crisi, que expulsa gent, tot el que facin els qui estan fora del sistema no serà mai funcional a aquest. Efectivament, es critica l'economia de solidaritat de ser funcional al capitalisme; però aquesta crítica és només ideològica i suposa un pensament totalitzador, perquè quan un té la idea que el món econòmic està estructurat com un sistema, que tot és coherent i cada part és funcional per al desenvolupament d'aquest sistema, tot el que passa serà sempre funcional al sistema, perquè, si no, aquest ho hauria exclòs. Però el que es fa fora d'aquesta economia no és funcional ni és no funcional, existeix a part del sistema. Ja vaig dir abans que crec que l'economia no està funcionant com a sistema, que està desorganitzada, que està en crisi. Llavors l'economia solidària genera intents limitats de respondre a aquesta crisi, una resposta que resulta encara insuficient per generar una

Les crisis, quan queden sense resoldre's a l'interior del mode vigent d'organització de l'economia, obren oportunitats de canvi.

veritable alternativa. El que considero absolutament clar és que l'economia solidària no és funcional al capitalisme, perquè no és capitalista, ni individualista, ni concentradora de la riquesa, sinó tot el contrari.

S'ha superat la visió dialèctica que posa èmfasi en el conflicte per al canvi del model capitalista?

El conflicte és una realitat social molt forta i natural, que es genera a l'interior d'estructures i processos contradictoris, que no són pacífics. Hi ha conflictes on hi ha injustícies, repressió, concentració de la riquesa i augment de la pobresa; llavors és natural que sorgeixin conflictes. Mentre més agudes siguin les injustícies, més forts seran els conflictes. Ara, si els conflictes són molt forts, el procés intern es desarticula, la capacitat de mantenir l'ordre elemental entre les parts necessàries perquè funcioni el sistema de manera integrada s'afebleix. De vegades, els conflictes són dinamitzadors d'un sistema, perquè li donen una dinàmica positiva quan no són tan grans ni tan aguts, i de fet són utilitzats i ajuden a anar corregint els desequilibris. Ara bé, si les injustícies són massa grans els conflictes s'extremen i passa que l'ordre es perd i la capacitat de reestructurar un ordre més sistèmic es dilueix, no hi ha capacitat de correcció i la dispersió pot ser creixent. M'agrada insistir que l'alternativa no sorgeix espontàniament del conflicte, sinó que cal crear-la. El conflicte tot sol no generarà cap alternativa, perquè el conflicte es dona entre forces a l'interior d'una realitat establerta. O aquesta realitat es des-

trueix amb el conflicte, o es remodela i dinamitza. Una nova economia no sorgirà del conflicte, potser pugui crear-se amb l'aportació de la gent i dels grups que el viuen i que n'aprenen, però ja no en la seva acció conflictiva sinó en una futura acció constructiva.

Llavors es requereix una gran capacitat de resistència als valors i la forma cultural predominant?

Sí, exactament, i en conec casos. Per exemple, a Veneçuela funciona una experiència d'economia solidària molt interessant. Una empresa de transports col·lectius va tenir un gran conflicte laboral; els treballadors van fer vaga, els autobusos van deixar de circular i els empresaris no pagaven els salaris ni la seguretat social. Hi va haver un moment que el conflicte va arribar a un punt sense solució i l'empresa va tancar. Aleshores, l'estat va intervenir i es va arribar a una situació que, com a forma per pagar els salaris i els deutes a la seguretat social, van lliurar certa quantitat d'autobusos als treballadors perquè ells mateixos fessin funcionar l'empresa; tanmateix, per diverses raons, no va rutil·lar. Però va resultar que aquests treballadors van seguir molt units i van començar a pensar què fer amb aquests autobusos i van començar a utilitzar-los d'una altra manera. Van anar al camp a comprar verdures i les van portar a la ciutat. Van transformar els autobusos perquè poguessin transportar els productes i van crear una empresa de comercialització de les produccions camperoles. I es va iniciar tot un procés de suport als productors, van començar a crear fires a la ciutat perquè els anava

L'economia de solidaritat podria ser una nova forma econòmica i anar desenvolupant-se a partir de la crisi actual.

bé el negoci i, a més, tenien molt clar el concepte d'economia solidària. Van desenvolupar aquesta experiència, que avui inclou més de vint mil socis. Hi ha altres experiències, moltes més, algunes de reeixides i d'altres que han fracassat per diversos motius, que cal conèixer i analitzar.

L'economia solidària abasta conceptes i estratègies d'economia social, cooperativisme, comunitarisme, entre altres...

El concepte que actualment es fa servir per a l'economia de solidaritat és bastant precís, però alhora bastant ampli: en síntesi, és fer economia amb solidaritat. Produir amb solidaritat, consumir amb solidaritat, distribuir amb solidaritat, acumular amb solidaritat. És el que succeeix en l'activitat econòmica, en les empreses, en els mercats quan s'incorpora la solidaritat a la manera de fer les coses. Però és incorporar solidaritat amb una consistència suficient per fer sorgir una racionalitat econòmica nova. No n'hi ha prou d'afegir una mica de solidaritat a la manera convencional de fer les coses perquè sorgeixi una economia solidària. És necessari que la presència d'aquesta solidaritat sigui tan forta, tan central, que reestructuri la manera de fer les coses. I la solidaritat es pot expressar en diversos tipus d'empreses. Les cooperatives, per exemple. N'hi ha moltes que operen amb la lògica de l'economia solidària, però també n'hi ha que ho són jurídicament però no operen amb els conceptes de solidaritat: interament no tenen processos de producció amb participació solidària, la seva distribució dels guanys no és solidària, etc.

Al contrari, conec empreses amb forma jurídica de societats anònimes que funcionen amb la lògica de solidaritat i que van adoptar aquesta forma jurídica solament perquè les ajuda a resoldre certes qüestions legals i determinats aspectes operatius. Llavors no hi ha una forma jurídica única per a l'economia solidària, la qual no s'identifica per la forma jurídica sinó per les estructures, relacions i comportaments econòmics, o sigui, per la seva racionalitat econòmica.

Una de les coses que he buscat mitjançant el treball teòric sobre l'economia de la solidaritat és descobrir-ne la racionalitat econòmica per determinar criteris que permetin avaluar i analitzar les experiències, destriar quan són o no economia solidària i orientar-les per afavorir que arribin a ser-ho més, de solidàries. Conec moltes empreses amb formes jurídiques aparentment no solidàries que són o funcionen com a economia de solidaritat, i al revés, conec algunes ONG que diuen, per exemple, que defensen els treballadors però que en el seu interior funcionen amb una tremenda mesquinesa; o cooperatives que no ho són pas, etc. Per tant, la figura jurídica no determina el caràcter de les empreses, allò que el determina és la manera de gestió, les formes de propietat, de distribuir els beneficis, d'organitzar el treball, etc.

Quins és l'abast que vostè albira per a l'economia solidària en aquesta crisi econòmica?

Crec que l'única alternativa a l'actual capitalisme en crisi, l'única alternativa constructiva, és una economia pluralis-

ta, on s'assigni un rol al mercat, una funció per part de l'Estat i un paper important a una economia solidària ben

estructurada, eficient i que aporti solucions a un conjunt de problemàtiques que ni l'estat ni el mercat no poden resoldre. L'economia solidària no és una alternativa sistèmica, en el sentit de constituir un model sencer que pugui reemplaçar l'actual i convertir tota l'economia en solidària, no és un sistema, sinó que és un sector de l'economia que té respostes per a una gran varietat de temàtiques eco-

nòmiques socials, culturals, etc., però no per a tot.

Quins factors socioculturals podrien ajudar a potenciar aquesta economia solidària?

Hi ha bases de solidaritat en la cultura popular, si bé no són massa consistents ni fortes, perquè l'individualisme i la competència en el mercat han generat molta desconfiança i fan difícil l'expressió de la solidaritat. Però crec que existeix un substrat important de valors solidaris que no s'ha perdut del tot, i els hem de reforçar. Una de les qüestions que més ajudarien a enfortir l'economia solidària és difondre les experiències reeixides. També és important crear bases institucionals que siguin favorables al desenvolupament de l'economia de solidaritat. Actualment els espais institucionals l'obstaculitzen més aviat. Les lleis que hi ha per regular l'economia no afavoreixen el foment d'un comportament solidari, totes les lleis que regeixen l'economia es basen en l'individualisme i la desconfiança, enfront dels quals cal-

És preocupant la ceguesa política dels qui, mentre intenten apuntalar un model que està en crisi, no han obert espais i oportunitats per a la generació d'iniciatives constructives noves.

dria protegir-se legalment. Necessitem aplicar nous instruments jurídics que permetin operar a les empreses que tenen altres lògiques diferents de les capitalistes. Hi ha molt per fer, i veig que aquí, a Xile, anem molt endarrerits. En altres països d'Amèrica Llatina, conec experiències d'economia solidària que avancen amb més rapidesa i eficàcia, potser perquè en aquests altres països la crisi és més evident que a Xile.

En aquest sentit, es podria suposar que, en el cas de Xile, l'economia solidària podria sorgir d'aquest 20% de persones pobres que indiquen les enquestes?

Crec que la gent tracta de sobreviure quan és exclosa, i en alguns casos sorgeix una gran força quan les persones s'adonen que, per sobreviure amb èxit, cal associar-se i donar-se suport mutu, de manera que sorgeixen experiències espontànies d'economia solidària basades en un aprenentatge natu-

De vegades, els conflictes són dinamitzadors d'un sistema, perquè li donen una dinàmica positiva quan no són tan grans ni tan aguts, i de fet són utilitzats i ajuden a anar corregint els desequilibris.

ral. Però creure que, pel sol fet de ser pobre, de ser exclosos, apareixeran economies solidàries, seria enganyar-se. El gran problema és que el capitalisme exclou partint dels qui són menys productius; llavors els recursos humans que exclou el capitalisme no són els més eficaços i eficients. Per tant, si l'economia solidària sorgís només dels marges i de l'exclusió, seria sempre una economia massa pobre. Per això cal que l'economia solidària rebi suport en recursos, accions, propostes, teories,

difusió d'experiències reeixides, etc. Però no desqualifico ni redueixo el valor de les experiències d'economia solidària procedents dels sectors empobrits; els coneixements, capacitats i recursos que demostren tenir són molt importants.

Entrevista publicada a la revista ERIAL, núm. 11, tardor de 2004

Cooperatives a fons perdut. Entrevista a Oscar Bastidas- Delgado

Mariana Gil Schemel

En aquests darrers anys, des del govern veneçolà s'ha parlat molt sobre cooperativisme i desenvolupament endogen, però no és tant el que s'ha fet. Les cooperatives es multipliquen diàriament sense la formació de cooperativistes. Es va saltar de sobte de mil a

74.000 cooperatives al país i, amb això, es van consolidar dos rècords: el major nombre de cooperatives constituïdes al món en poc temps i el major cementiri de cooperatives del món. (Oscar Bastidas-Delgado)

Fins a fa cinc anys era molt poc el que es parlava sobre cooperatives a Veneçuela. De fet, la Superintendencia Nacional de Cooperativas (Sunacoop) registrava tot just mil associacions d'aquest tipus. No obstant això, al juny de 2005 aquesta dada pujava fins a 74.147, segons xifres oficials. Òbviament, el gir no és casual. I és que dos anys després de l'arribada del president Chávez al poder, el Govern va començar a parlar de cooperativisme. El president va decidir que tots els problemes de les comunitats podien resoldre's si s'ajuntaven cinc persones i constituïen una associació cooperativa. Però la cosa no és tan senzilla.

Si bé és cert que les cooperatives són organitzacions (associacions-empreses) constituïdes de manera voluntària per un grup de persones per solucionar els seus propis problemes, la mera intenció no és suficient. Cal preparació, educació cooperativista, conèixer els principis i valors cooperatius i estudiar si el projecte compta amb viabilitat econòmica, i entendre que el cooperativisme és una doctrina econòmica social basada en la conformació d'associacions econòmiques on tots els membres són beneficiaris de la seva activitat segons el treball que aporten a l'activitat de la cooperativa i no per la quantitat de diners que hagin invertit. És a dir, abans de pensar a conformar una cooperativa, cal saber que les organitzacions d'aquest tipus tenen la seva pròpia especificitat, característica que ningú com el professor Oscar Bastidas-Prim, coordinador general del Centro de Estudios de la

Veneçuela té el major nombre de cooperatives constituïdes al món en poc temps i el major cementiri de cooperatives del món.

Participación, la Autogestión y el Cooperativismo, Cepac, de la UCV, coneix més –almenys a Veneçuela–. Bastidas és un cooperativista amb àmplia formació i trajectòria. És administrador, consultor en cooperativisme, responsabilitat social i balanç social de l'empresa, i ha fet cursos de doctorat, mestratges i postgraus a l'Escola d'Alts Estudis en Ciències Socials de París, al Col·legi Cooperatiu de París i a l'Institut d'Estudis de Desenvolupament Econòmic i Social de la Universitat de París I. Ha dedicat la seva vida al cooperativisme. Per això està tan qualificat per opinar sobre el nou model cooperativista que impulsa el president Chávez. Un nou model que sembla més imposat que voluntari.

En primer lloc, Bastidas apunta que la nova realitat cooperativista veneçolana és una mica *sui generis*. “Els esquemes de finançament –de cooperatives– per governs són escassos, ja que un dels pilars fonamentals del cooperativisme és l'autofinançament”. Però, a més, diu, “cal tenir molt clar que les cooperatives no són l'única via per resoldre problemes”.

Com s'ha d'interpretar el fet que el nombre de cooperatives del país hagi augmentat gairebé en un vuit mil per cent durant els últims cinc anys?

Això és una bogeria arreu del món, i és que amb aquestes 74 mil cooperatives que registra actualment la Sunacoop, Veneçuela s'ha col·locat en el segon lloc dels països amb més cooperatives. El primer país és la Xina, després segueixen els Estats Units, l'Índia i finalment el Brasil, que té cinc milions de

cooperativistes i aquestes aporten el 6% al PIB. Però als Estats Units hi ha 47.000 cooperatives i més de 150 milions de persones afiliades a aquestes cooperatives, mentre que nosaltres, a Veneçuela, no arribem a un milió de socis. El que s'ha produït és un rècord mundial del major nombre de cooperatives constituïdes –en cinc anys–, però al mateix temps se n'han mort moltes, així que també tenim un segon rècord, el major cementiri de cooperatives del planeta. Hem arrabassat el rècord als sandinistes, que van constituir 3.500 cooperatives agropecuàries de les quals avui queden menys de 300, i als cubans, que en gairebé 50 anys de revolució no arriben a 7.000 cooperatives.

**Però què s'ha aconseguit amb això?
Hi ha resultats favorables per mostrar?**

No. Primer perquè el nou cooperativisme que s'està impulsant no té res a veure amb l'essència real del cooperativisme. No coneix la autogestió ni l'autofinançament, sinó que són cent per cent finançades per l'Estat. Les cooperatives s'han convertit en un instrument de distribució de l'ingrés petroler per part del Govern. Però, de passada, el sistema és tan dolent, tan pobre i tan improvisat, que la gran majoria dels crèdits que es lliuren a les cooperatives són a fons perdut perquè tot just reben el primer lot de diners que la cooperativa desapareix. Els suposats socis es reparteixen els diners i fins aquí ha arribat la cooperativa.

**Chávez va decidir que
tots els problemes de
les comunitats podien
resoldre's si
s'ajuntaven cinc
persones i constituïen
una associació
cooperativa. Però la
cosa no és tan
senzilla.**

Això ha estat sempre així?

Per descomptat que no. Les cooperatives que es van formar fins a l'inici del govern de Chávez, fins a 1999 o 2000, són cooperatives de velles tendències, que han sofert molts cops però també han assolit èxits importants en alguns casos, com ara el Sistema Funerari de la Central Cooperativa Nacional de Veneçuela (Ceconave), que és el sistema funerari més important del país, agrupa 17 centrals regionals, cobreix tot el país, té més de mig milió

d'afiliats i és l'únic moviment del món que s'ha agrupat per oferir un servei funerari nacional. O com el servei de gas de Falcón, Cecofal (Central Cooperativa de Falcón), que proporciona bombones a un preu 20% més barat que el competidor més proper, són set en total i cobreix el 37% del mercat; o el sistema de salut de Barinas, Cecobar, que proporciona servei mèdic per una mòdica suma de diners setmanals a l'associat i a cinc familiars més, i amb això més de nou mil habitants de Barinas gaudeixen de servei de salut, obstetrícia, medicina general i atenció als infants. A partir d'aquesta experiència i d'altres, s'està tractant de formar a Veneçuela una xarxa nacional cooperativa de salut. I un dels casos més emblemàtics és el de les Fires de Consum de Lara, les fires de consum familiar de Barquisimeto, on el 32% de les famílies de Barquisimeto compra amb un 25% de descompte; aquestes fires proporcionen treball a 350 treballadors que hi estan associats. Són tres fires i la més gran té 150 associats.

Representen una veritable demostració de com el cooperativisme serveix per a la inclusió social, serveix per combatre la pobresa, serveix per millorar les condicions de treball del poble. Aquests 350 associats estan per sobre quant a bestretes –allò que per a altres empreses serien salaris– del terme mitjà de Barquisimeto, tenen unes excel·lents condicions de treball, amb una autogestió de primera, i aquestes fires han beneficiat molt la població i els productors agropecuaris, que tenen un mercat segur on dur els seus productes. Venen en terme mitjà gairebé 500 tones setmanals de verdures fresques. També podem parlar de les solucions financeres de les cooperatives d'estalvi i crèdit de la península de Paraguaná, podem parlar de la Cooperativa d'Estalvi i Crèdit de Tovar, del Supermercat Cooperatiu de La Florencia a Rubio, de la Cooperativa Araya a la península de Araya, que té 28.000 persones relacionades a la seva secció d'estalvi i crèdit, de les 34 o 35.000 que viuen en la península, és a dir, podem parlar de diversos casos interessants.

I què es pot fer per canviar la nova realitat? Quin és la solució?

Primer de tot s'ha d'entendre què és el cooperativisme. En segon lloc, també hem de tenir present que no es pot fer populisme a costa del cooperativisme, que el cooperativisme no pot ser manipulat en funció d'un govern o de grups específics. I, en tercer lloc, cal saber que aquests valors i principis cooperatius han de ser reforçats a través d'una política estatal que treballi

***Les cooperatives
s'han convertit en un
instrument de
distribució de l'ingrés
petroler per part del
Govern.***

amb horitzó de futur, a vint anys vista, en funció d'afrontar problemes reals del país com són la desocupació, la fam i la pobresa, una política en la qual tots estiguem inclosos per fer que el cooperativisme funcioni de veritat.

De la manera com ho planteja el Govern, sembla molt fàcil això de constituir una cooperativa, posar-la a fun-

cionar i de guanyar diners.

Això és culpa de Chávez, que una vegada, en un "Aló Presidente", en un acte totalment improvisat i irresponsable, va dir que era molt fàcil constituir una cooperativa si s'unien cinc persones i signaven el document constitutiu, i això ens va fer molt de mal als cooperativistes. Formar l'associació és molt fàcil, el que és difícil és que en surti l'empresa, perquè les cooperatives són empreses sense finalitat de lucre, però no amb finalitat de pèrdues, com diem a Veneçuela els cooperativistes. Has de guanyar, però guanyar excedent, no benefici en el sentit capitalista. Aquí hi ha molta gent que està constituint cooperatives per inquietuds socials i això és vàlid, però no tenen el més mínim coneixement del que és l'administració ni la gerència de les organitzacions i, quan els toca parlar de producte o de servei, del que produiran, de mercat, de tecnologia, de temps de producció, de persones per al procés productiu, de finançament i d'administració, llavors naveguen i les cooperatives, a l'hora de la veritat, no funcionen. És aquí justament on moltes cooperatives fracassen, en el pas de ser associació a ser empresa.

Llavors podem dir que al Govern li ha sortit el tret per la culata?

El que et puc dir és que el mal que s'està fent actualment al cooperativisme és tan gran que serà molt difícil –després de la fallida i la liquidació de tantes cooperatives– de netejar-li la cara. Per això proposem una política d'estat que rescati el cooperativisme, perquè la vigència del cooperativisme no està en discussió, el que està en discussió és la forma com el Govern tracta d'utilitzar-lo.

Cooperatives registrades per any des de 1998 fins a juny de 2005

<i>Any</i>	<i>Nombre de cooperatives registrat</i>
1998	762
1999	58
2000	188
2001	821
2002	2.151
2003	8.067
2004	42.097
2005	20.003

Publicat a la revista *Dinero*

El cooperativisme a Osona

Josep Casanovas i Prat

Eumo Editorial

Aquest llibre, escrit per Josep Casanovas, historiador i autor de diversos articles històrics i culturals, tracta de la història del cooperativisme de consum a la comarca d'Osona i analitza les funcions de tot tipus que realitzaven les cooperatives, situades en el seu context econòmic, polític, social i cultural. A més, el cooperativisme osonenc va influir en l'organització del cooperativisme català fins al punt que, durant els anys trenta, la Federació Comarcal de Cooperatives de Vic va servir de model i exemple per organitzar el moviment cooperativista català mitjançant federacions comarcals.

Informe Sanuy

Francesc Sanuy

Ed. La campana

Francesc Sanuy, exconseller de Comerç i Turisme de la Generalitat de Catalunya, explica sense pèls a la llengua i amb tota mena de noms, xifres i exemples, la voracitat de les grans superfícies, la Caixa, les immobiliàries i altres grans empreses de serveis que amassen fortunes a costa dels més febles.

Gandhi en la empresa

Jörg Zittlau
Ed. Planeta

L'autor del llibre mostra com les ensenyances de Mahatma Gandhi i els principis amb què va liderar el moviment per la independència de l'Índia són útils per a l'actual generació d'executius. Recerca de l'èxit, habilitat negociadora i conciliadora, capacitat organitzativa, integritat, intel·ligència emocional, receptivitat són tan sols algunes de les qualitats que els executius poden aprendre del mestre de la noviolència.

El desafío del Foro Social Mundial. Un modo de ver

Chico Whitaker
Icaria Antrazyt

El Fòrum Social Mundial permet l'experiència d'una pràctica política coherent amb el tipus de societat, igualitària i

democràtica, per la qual lluiten tots els que avui s'oposen al neoliberalisme. Va sorgir com un vent nou assumint l'horitzontalitat de les estructures en xarxa i va afirmar la presència de la societat civil en l'acció política. Aquest retrobament amb la utopia és, per a Chico Whitaker, la raó mes pregona de l'èxit de Fòrum Social Mundial.

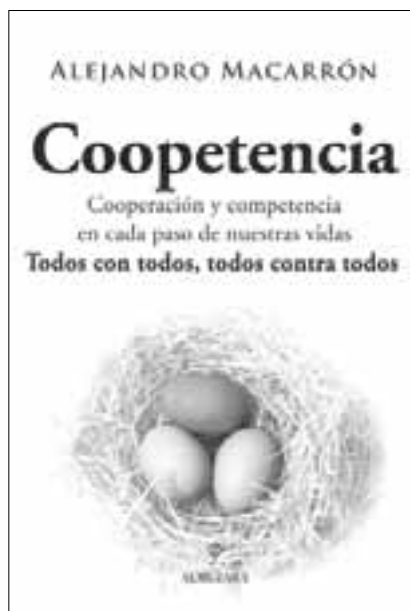
El gran desafiament que el Fòrum afronta avui és el de continuar complint el seu paper al servei de la lluita de la societat perquè prevalgui, a tot arreu, la justícia social, la solidaritat i la pau. Per mitjà del relat des de dins de la història del Fòrum Social Mundial –des de la gestació de la idea, les dificultats trobades, les perspectives que es van obrir, fins als petits episodis viscuts durant aquest camí–, aquest llibre ofereix una visió àmplia i clara de les múltiples dimensions d'aquesta iniciativa, que ràpidament s'ha convertit en la més gran novetat política dels darrers temps.

Coopetencia

Alejandro Macarrón

Ed. Almuzara

Aquesta obra desenvolupa un nou paradigma sobre la naturalesa alhora amistosa i hostil de les relacions humanes, la “coopetència”, aquesta barreja de cooperació i competència que tots practiquem amb els altres per intentar satisfer els nostres interessos i desitjos. Macarrón, consultor, analista i expert en gestió empresarial, aporta idees i enfocaments originals sobre els fenòmens de coopetència a la família, les amistats, el món acadèmic, l'empresa, l'Estat i la política.

Objectif décroissance

Michel Bernard, Vicent Cheynet, Bruno Clémentin (coord.)

Ed. Parangon

Condicionats per la ideologia del consumisme, presoners del mite de l'omnipotència científica, el món està immers en una profunda crisi política, econòmica, ecològica, cultural, filosòfica i espiritual. El ben intencionat terme de “desenvolupament sostenible” ha estat substituït pels poders econòmics, que l'han invocat per seguir la seva cursa suïcida d'acumulació i depredació. S'imposa, per tant, un nou concepte que sigui menys manipulable: el decreixement. Aquest llibre, en francès, explica el seu significat.

Cómo ocupar el estado. Experiencias de democracia participativa

Hilary Wainwright

Icaria Antrazyt

L'impuls d'aquests moviments internacionals que insisteixen que un altre món és possible només s'ampliarà si aconsegueixen arrelar en l'acció local a fi de crear una major justícia democràtica i econòmica en la vida quotidiana.

Hilary Wainwright emprèn la recerca per descobrir les noves formes de democràcia que està inventant la ciutadania. El seu viatge comença al sud del Brasil, a Porto Alegre, on examina el potencial del pressupost participatiu, el model per a l'assignació d'inversions públiques del Partit dels Treballadors. Després d'aquesta visita, convençuda que la democràcia participativa pot funcionar, torna a casa i s'uneix als veïns de Manchester est –el bressol de la revolució industrial a la Gran Bretanya– mentre posen a prova el govern britànic, que va prometre realitzar un programa de rehabilitació “dirigit per la comunitat”. A continuació es dirigeix a

un jove barri situat a la perifèrica ciutat de Luton, on ex okupes i *ravers* s'uneixen a grups de veïns per assumir el control dels recursos públics i forjar una nova economia local. Finalment, a la ciutat de Newcastle, és testimoni de com els treballadors de l'Ajuntament diuen adéu a la British Telecom i al seu intent de controlar els serveis locals per guanyar la batalla per una política alternativa pública i democràtica.

Wainwright conclou amb una sèrie de propostes per transformar la resistència en institucions duradores de democràcia participativa, un autèntic contrapoder enfront de les elits empresarials i militars.

Book, de la il·lustració a l'ecodisseny

Manuel Reyes Guerrero i El Tinter SAL
ECOS, SCCL

“Alternatives de l'economia solidària” és una col·lecció impulsada per l'editorial ECOS, acabada d'estrenar. En aquesta col·lecció es presenten aportacions que des del món de l'empresa s'han fet a l'economia solidària. En aquest cas, en Manuel Reyes i El Tinter ens mostren l'aplicació de criteris ambientals al disseny gràfic.

En Manuel Reyes és un dissenyador de Santa Coloma de Gramenet que diu que el disseny gràfic no és un art, sinó un mitjà de comunicació. El dissenyador, doncs, és un facilitador entre l'emissor d'un missatge i els seus possibles receptors. Però no incorpora el disseny gràfic elements artístics? En el fons es tracta d'enfortir la vocació de servei del dis-

senyador, intentant defugir o simplement provocar les tongades de dissenys *chics* que envaeixen el nostre panorama visual i estètic cada x temps.

Per la seva banda, El Tinter és una empresa de comunicació que incorpora una impremta, i que fa cinc anys va decidir implantar un Sistema de Gestió Ambiental. Així doncs, en confluència amb l'empenta d'en Manuel Reyes, han desenvolupat tota una sèrie de productes gràfics: calendari de doble ús, agenda feta amb màcules (papers de prova en processos d'impressió), safates per a paper de doble ús, entre d'altres coses que s'expliquen en aquest llibre.

La intenció és clara: les aportacions de l'economia solidària no només s'inscriuen en la qualitat del producte, o en la participació de les parts aportant la seva creativitat i recollir els seus fruits; també cal començar a mostrar un comportament respectuós amb el medi ambient i amb tots els recursos naturals que es fan servir en la producció.

Podeu demanar-lo a: www.ecos.coop

Mol-Matric, donant forma a l'autogestió

Jordi Panyella i Ex-Libris, SCCL
ECOS, SCCL

Mol-Matric és l'acrònim de Moldes i Matrices, també és una cooperativa de treball que neix al principi dels anys 80 com a fruit de la fallida de Talleres Alá S.A. Però també, i sobretot, és la plas-mació empresarial i social d'una realitat emergent a Catalunya: la de fer possible models d'empresa d'economia solidària.

Com pot un grup d'obriers-matricers fer-se càrrec d'una empresa en fallida i remuntar-la? I no només això, com pot aquest grup d'obriers-matricers apostar pel cooperativisme partint de la no-formació empresarial? Com pot, després de 25 anys, demostrar que aquesta forma de plantejar-se l'activitat laboral i empresarial els ha situat en una posició capdavantera tant del sector del metall com dins del moviment cooperatiu? Com pot un empleat de la neteja arribar a ser president d'una cooperativa? Pistes per donar resposta a aquestes qüestions les podem trobar a *Mol-Matric, donant forma a l'autogestió*.

Un dels trets més espectaculars de la cooperativa Mol-Matric és la forta capitalització que ha tingut. El nivell d'inversions propi de Mol-Matric ha arribat a superar el milió i mig d'euros en alguna ocasió. No hi ha dubte que el fet d'haver-se constituït en cooperativa ha facilitat que aquestes inversions s'hagin pogut anar fent durant el temps. Compra de maquinària, canvi de local, construcció d'una nova nau, implantació de la qualitat... són alguns dels resultats derivats d'aquesta forta inversió.

L'autogestió de Mol-Matric és el segon tret més espectacular de la cooperativa. Segurament, valors com la companyonia, la solidaritat, el respecte als companys i a les diferents opinions, són els que han nodrit l'esperit autogestionari que ha permès que els socis decidissin reinvertir bona part dels beneficis en la cooperativa. Però molt més enllà, també ha permès la seva implicació en el moviment cooperatiu i d'economia solidària, en experiències de banca ètica com Coop57, o destinant un 1% dels seus beneficis i hores extres no cobrades pels treballadors a projectes de solidaritat internacional.

La gent de Mol-Matric es dedica a fer matrius, grans peces d'acer que poden transformar peces planes en noves peces amb talls i formes diversos. Per això el seu lema és "la forma és possible". Però no és l'únic element al qual han anat donant i continuaran donant forma. En aquest llibre que recentment ha editat l'editorial ECOS, s'explica com han pogut donar forma a l'autogestió.

Podeu demanar-lo a: www.ecos.coop

Trèvol, corredors de fons

L'apòstrof, SCCL

ECOS, SCCL

Totes les persones que hagin passat per Barcelona algun dia laborable hauran vist entre “les artèries de la ciutat” altres persones que pedalegen bicicletes tot transportant paquets, sobres, etc. Són els missatgers de Trèvol, *la coope*, com dirien ells. Cert, també van amb moto o furgoneta, però des de fa poc també amb un vehicle elèctric que excel·leix com a model de mobilitat sostenible.

El que potser no sap tothom és que *Trèvol* és una cooperativa que es va crear l'any 1984 amb la voluntat de dignificar un ofici molt precaritzat. Aleshores, pocs li donaven gaire temps de vida, però ara, ningú no dubta de la seva eficàcia, tant en el servei, que han anat diversificant, com en l'esperit cooperatiu i solidari que els impulsà.

Igual que en el cas de Mol-Matric, el naixement de Trèvol té un fort component de combativitat obrera. Al final dels 70, els treballadors de missatgeria es van enfrontar a la patronal per reclamar millors condicions (contractes, seguretat social,...). La resposta fou una cacera de bruixes brutal. Els missatgers acomiadats van guanyar algunes readmissions, però també havien guanyat consciència: “no tornar a dependre de cap altre patró que no fos d'ells mateixos”. Així naixia Trèvol.

El seu compromís amb l'autogestió els ha situat a la primera línia dels debats de moviments socials. Arran de les I Jornades de Debat sobre l'Autogestió, l'any 1992, decideixen assumir un pas de coherència interna i incorporar la bicicleta en els serveis de missatgeria. Arriben a temps? Pot una persona superar una jornada de 8 hores damunt d'una bicicleta? No només van demostrar que sí, i a vegades amb més eficàcia, sinó que des d'aleshores s'han creat 14 empreses d'ecomissatgeria a l'Estat espanyol, 12 són cooperatives. Té Trèvol alguna cosa a veure?

Que finalment l'ecomissatgeria s'implantés l'any 1993, que després ampliessin els seus serveis a la neteja tot “absorbint” una empresa de neteja fallida i que ara impulsin la distribuïdora de productes socials SMS (Serveis de Mercat Social), són temes que trobareu a *Trèvol, corredors de fons*.

Podeu demanar-lo a: www.ecos.coop

nexe

quaderns d'autogestió i economia cooperativa

és una publicació per fomentar la reflexió i creació de materials que ens serveixin d'eina per a l'evolució cooperativa, i **està oberta a les aportacions de totes aquelles persones expertes** en temes de gestió empresarial, intercooperació i anàlisi econòmica, política, social i mediambiental.

Criteris per als autors

Extensió dels articles

Com a norma general, els articles han d'ocupar entre 8.000 i 16.000 caràcters. Si voleu escriure qualsevol article que tingui una extensió superior, us preguem que abans us poseu en contacte amb nosaltres.

Subtítols i destacats

Els subtítols i els destacats faciliten la lectura. Us preguem, doncs, que escriviu un subtítol cada pàgina i mitja, aproximadament, i que ens destaqueu una frase del vostre text que considereu especialment significativa cada dues o tres pàgines.

Notes i bibliografia

Les notes de peu de pàgina hauran d'anar al final de cada article, degudament numerades, i la bibliografia haurà d'estar separada seguint l'ordre següent: autoria, títol, editorial, ciutat i any.

Il·lustració

En cas que, complementant l'article, ens envieu taules, gràfics, gravats o fotografies, aquests hauran de dur els peus o comentaris corresponents i la seva autoria, posat que sigui diferent de la del text.

Bústia

Els articles hauran d'indicar el nom de la persona autora, l'adreça, el telèfon, fax i correu electrònic (si en disposeu), i s'hauran de trametre a: nexe, carrer Premià 15, 1r, 08014 Barcelona, tel. (93) 318 81 62 o a/e jordi@apostrof.coop

Selecció dels articles

El Consell de Redacció seleccionarà els articles rebuts i comunicarà als autors la decisió (o no) de publicar-los.

nexe BUTLLETA DE SUBSCRIPCIÓ

Dades personals

Nom i cognoms

Adreça Tel. (....)

Població DP

Subscripció: 2 números l'any (12 euros)

Domiciliació bancària

Nom del/de la titular

Població

Entitat

Oficina

Control

Núm. de compte

Us prego que, fins a nova ordre, carregueu al c/c o llibreta indicada els rebuts que us presentarà nexe en concepte de subscripció.

Signatura

Envia'ns una fotocòpia d'aquesta butlleta a nexe carrer Premià, 15, 1r, 08014 Barcelona o bé per fax: (93) 302 18 85

Col·lecció de llibres sobre economia solidària

Humanizar lo infrahumano.

La formación del ser humano integral

De Marcos Arruda

En aquest llibre, Marcos Arruda formula una metodologia per definir un nou paradigma que encari la crisi del sistema capitalista globalitzat en què es troba la humanitat.

En paraules de l'autor: "Ja no crec en l'Estat; quan s'hi accedeix, les bones intencions es converteixen en males pràctiques. Hem de crear una societat participativa i convertir l'Estat en un instrument d'ajuda".

Llibres publicats

Reconsiderar la riqueza y el empleo, Patrick Viverel y Equipo Promocions

Humanizar lo infrahumano, Marcos Arruda

Propera publicació

La dimensión cooperativa, J. Garcia, J. Via i Lluís M. Xirinacs

xarxaecosol.org

Nordan Comunidad

Icaria Antrazyt

nexe

quaderns d'autogestió i economia cooperativa

Quatre últims números publicats

Núm. 14

Alfonso Vázquez, *De la societat industrial a la societat del coneixement. Persona i organització*. Carles Ibáñez Martí, *La sostenibilitat i la nova cultura de l'aigua*. Josep Parcerisa, *Les seccions de crèdit a les cooperatives agràries de Catalunya*. Marcos Arruda, *Construint l'economia solidària*. Enrique del Río, Ana Montoro, Eduard Lucas i Albert Barbé, *Treball i desenvolupament personal*. Xavier Montagut i Engràcia Valls, *Consum responsable*. Jordi Garcia i Albert Recio, *Autogestió empresarial*. Toni Pons, Giovanni Aquatti i Valenti València, *Diner ètic i solidari*. Jordi Panyella i Jordi Garcia, Marcos Arruda: *L'emancipació del treball humà*.

Núm. 15

Jordi Panyella i Carbonell, *Entrevista a Rubén Prieto*. Alfonso Vázquez, *Educació i coneixement: desestructuració creativa*. Jordi Panyella i Carbonell, *Les empreses d'inserció i l'aposta per l'economia solidària*. Moisés López Vizuete, *Els reptes del moviment cooperatiu agropecuari a Nicaragua*. Patrick Duguay, *Desenvolupament econòmic comunitari i economia solidària*. Isabela Velázquez, *Urbanisme desbocat*. Paulo de Jesús, *Desenvolupament local*. Toni Comín, Àngels Nogué i Tomàs Ferrer, *Bones pràctiques de les cooperatives d'iniciativa social*. Marcos Arruda, *Economia solidària i el renaixement d'una societat humana matrística*. CONFAVC i Unió de Pagesos, *Parlem del territori. Propostes ciutadanes*

Núm. 16

Jordi Panyella i Carbonell, *Entrevista a Josep Maria Gasch*. Antoni Comín, *De la responsabilitat social de les empreses a l'economia social i cooperativa*. Marco Grassi, *Les assegurances èticament orientades*. Heloísa Primavera, *Xarxes d'intercanvi a l'Amèrica Llatina: quo vadis?*. Jordi Arcarons i Daniel Raventós, *Filosofia i economia de la renda bàsica de ciutadania*. Josep Parcerisa i Casals, *Com evoluciona el cooperativisme català?*. Paulo Peixoto de Albuquerque, *Autogestió*. Marcello Baquero, *Capital social*. Xarxa Italiana d'Economia Solidària, *Carta per la Xarxa Italiana d'Economia Solidària*. Fundació Nova Cultura de l'Aigua, *Ciència, tècnica i ciutadania: claus per a una gestió sostenible de l'aigua*. Vandana Shiva, *Terra Mare: Una celebració de les economies vives*. CIPO i CONSOP, *Bones pràctiques de les cooperatives d'iniciativa social*

Núm. 17

Jordi Panyella i Carbonell, *Entrevista a Enrique del Río*. Josep Parcerisa, *El finançament cooperatiu a les XX Jornades de Prada*. Joelle Palmieri i Dominique Foufelle, *Feminisme i economia social i solidària*. Jöel Martine, *Per un sector de la propietat social viable en l'entorn econòmic actual*. Bruno Clémentin i Vincent Cheynet, *El decreixement sostenible*. Luiz Inácio Gaiger, *Eficiència energètica*. Ana Rita Castro i Ricardo Augusto Alves, *Identitat i treball autogestionari*. Josep Puig i Boix, *Per què l'eergia nuclear no podrà ser mai la solució ecològica a escalfament de l'atmosfera?*. Alfonso Vázquez, *Societat del coneixement i biopolítica*. Diversos autors, *Desenvolupament personal i inserció laboral*. Perfecto Alonso, *Conveni del sector del lleure*. Jordi Garcia Jané, *Sobre humanitzar allò infrahumà*.

Podeu demanar números endarrerits al tel. 93 318 81 62, a/e: federacio@cooperativest treballcoop
Edita: Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya

nexe 18

Un projecte democràtic radical informat pel pluralisme tan sols es pot formular de manera adequada en el context d'una perspectiva segons la qual la "diferència" s'interpreti com a condició de la possibilitat de ser. De fet, suggereixo que totes les formes de pluralisme que depenguin d'una lògica dins el camp social que impliqui la idea de "ser com a presència" i que consideri l'"objectivitat" com si formés part de "les coses mateixes" comporta necessàriament reduir la pluralitat i, en darrer terme, negar-la. Aquest és, de fet, el cas de les principals formes de pluralisme liberal, que generalment comencen destacant allò que anomenen "el fet del pluralisme" i tot seguit cerquen procediments per tractar aquestes diferències sense adonar-se que l'objectiu dels procediments que apliquen és, en realitat, fer irrelevantes les diferències en qüestió i relegar el pluralisme a l'esfera privada.

Reconèixer l'existència de relacions de poder i la necessitat de transformar-les, renunciant al mateix temps a la il·lusió que podríem alliberar-nos completament del poder: heus ací allò que té d'específic el projecte que hem anomenat "democràcia radical i plural". Aquest projecte reconeix que l'especificitat de la democràcia pluralista moderna –fins i tot en el cas de les democràcies ben ordenades– no rau en l'absència de predomini ni de violència, sinó en l'establiment d'un conjunt d'institucions mitjançant les quals es fa possible limitar-les i impugnar-les. Negar el caràcter ineliminable de l'antagonisme i proposar-se obtenir un consens universal racional, heus ací l'autèntica amenaça per a la democràcia. De fet, aquesta actitud pot dur a una violència no reconeguda i amagar-la darrere de les crides a la "racionalitat", tal com sovint passa amb el pensament liberal, que emmascara les necessàries fronteres i formes d'exclusió darrere de previsions de "neutralitat".

Chantal Mouffe, La paradoja democrática